

**ПІВНІЧНОУКРАЇНСЬКИЙ ІНСТИТУТ
ІМЕНІ ГЕРОЇВ КРУТ**

**Приватного акціонерного товариства
«Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління
персоналом»**

**Соціально-економічна та правова
політика України: виклики сьогодення**

**Збірник матеріалів
II Всеукраїнської науково-практичної
конференції
(5 листопада 2024 року)**

Чернігів 2024

УДК 332:330.322.1

E45

Соціально-економічна та правова політика України: виклики сьогодення. Збірник – Чернігів: Північноукраїнський інститут ім. Героїв Крут ПрАТ «ВНЗ «МАУП», 2024 – 246 с.

Друкується за рішенням Вченої ради Інституту
(протокол № 4 від 29 листопада 2024 р.)

*За загальною редакцією
кандидата економічних наук, доцента
Положенцевої Катерини Леонідівни*

Редакційна колегія:

голова – Положенцева К.Л., к.е.н., доцент

члени редакційної колегії:

Попова Г.Ю., к.е.н., доцент; Бантуш В.В., д.ю.н.; Ямпольць П.В., к.і.н.;
Кононенко С.В., к.псих.н., доцент; Патlachук О.В., к.ю.н.; Проценко Е.Б.,
к.філ.н.; Ліхота О.В., к.е.н. Рябченко М.С., к.ю.н.; Положенцев Д.В., старший
викладач; Маклюк О.В., старший викладач; Захарчук І.В., старший викладач;
Болдирева В.М., старший викладач; Кайманова Я.В., старший викладач;
Рябокоть Н.С., старший викладач; Акопов С.Е., старший викладач.

Статті надруковані в авторській редакції

Комп'ютерний макет Захарчук І.В.

Адреса редакції: 14000, Чернігів

вул. Промислова, 17

Північноукраїнський інститут ім. Героїв Крут «ВНЗ «МАУП»

Тел./факс (0462) 677-179

E-mail: maupchern@ukr.net

УкрІНТЕІ м. Київ

Посвідчення № 493 від 11 вересня 2024 р. Про реєстрацію проведення II
Всеукраїнської науково-практичної конференції на тему «Соціально-
економічна та правова політика України: виклики сьогодення»

© Північноукраїнський інститут ім. Героїв Крут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»

ЗМІСТ

Болдирева В.М., Іващенко П.А. Товарні знаки та їх вплив на бізнес.....	6
Болдирева В.М., Меркун А.А. Шлюб у Дії	11
Болдирева В.М., Меркун К.А. Правовий статус президента як глави держави	15
Гринишин М.З. Дистанційне судочинство-елемент судової реформи	20
Данько О.В. Освітня стратегія України в контексті глобалізації	26
Захарчук І.В., Меркун А.А. Органи управління Європейським Союзом та їх умовний розподіл на три гілки влади	33
Захарчук І.В. Правове регулювання інформаційних технологій та штучного інтелекту в Україні: сучасний стан та актуальні виклики.....	36
Захарчук І.В. Проблеми правового регулювання діяльності ООН в XXI столітті.....	39
Кайманова Я.В. Коучинг у часі невизначеності: як розвивати стійкість та адаптивність у кризових ситуаціях...	44
Кайманова Я.В., Бірюкова Т.С. Вплив соціальних мереж на рівень стресу в сучасному суспільстві	50
Кайманова Я.В., Каліна В.П. Соціально психологічна реабілітація військовослужбовців які повернулись із зони бойових дій до умов мирного життя	57
Кайманова Я.В., Савенко А.А. Взаємозв'язок між умовами війни та ефективністю психологічної служби в школах	62
Калініченко З.Д. Формування інноваційної діяльності в умовах європейського вектору розвитку економіки України	68

Ковтун В.Ю., Калініченко З.Д. Процеси трансформації економіки згідно концепції сталого розвитку та інновацій..	75
Кононенко А.О., Перова С.В. Особливості відтворення англomовних термінів у галузі реклами та маркетингу	82
Кононенко С.В., Кулакова Т.В. Теоретико-методологічні особливості реалізації гуманітарної політиєи та психологічної політики у секторі безпеки і оборони України.....	88
Кононенко С.В., Кравченко І.А. Вигорання медичних працівників: проблеми, причини та шляхи подолання	98
Кононенко С.В., Меркун К.А. Афект та його кримінально правове значення в кримінальному праві України.....	105
Кононенко С.В., Смолянець С.С. Теоретико-методологічні проблеми психології та місце психології в системі наук	110
Кононенко С.В., Чорна Ю.Г. Стрес та самореалізація: вплив стресу на прагнення до самореалізації серед здобувачів вищої освіти	115
Кулакова Т.В. Особливості реалізації гуманітарної політики у секторі безпеки і оборони України	123
Ларіонова О., Калініченко З.Д. Антидемпінгове регулювання та протекціонізм у міжнародній торгівлі.....	131
Маклюк О.В., Приходько Д.Д. Проблеми збереження людського капіталу в умовах війни	137
Поліщук М.Г. Мирова угода: міжнародна практика врегулювання спорів	144
Положенцев Д.В. Проблеми оптимізації оподаткування в сучасних умовах	147
Положенцева К.Л., Англіковський Д.О. Корупція в Україні. причини та наслідки	152
Положенцева К.Л., Розумієнко В.К. Проблеми стратегічного розвитку національної економіки	158

Попова Г.Ю., Антонович Є.А. Діагностика рівня фінансової стійкості на прикладі транспортного підприємства	163
Попова Г.Ю., Атрощенко О.Л. Питання комплексної економічної оцінки діяльності та формування фінансової стратегії підприємства	170
Попова Г.Ю., Сикотюк В.О. Перспективи розвитку креативної економіки в Україні	178
Попова Г.Ю., Тетерук А.П. Антикризове управління підприємством і оптимізація його фінансових показників..	183
Попова Г.Ю., Шевчик Д.О. Економічна діагностика боргової стійкості територіальних громад в умовах кризи..	192
Разумейко Н.С., Ткаченко О.Г., Олефір Л.І. Документальні фільми як інструмент медіа-просвіти.....	201
Рябокоть Н.С. Депривація та монотонія у професійній діяльності: психологічні інструменти покращення емоційної стійкості	206
Рябченко М.С. Невідповідність підходів судів щодо практики у справах про спадкування.....	213
Стефанишин О.Б., Коновальчук П.М. Особливості бізнес-процесів, що пов'язані з основним виробництвом суб'єктів господарювання в аграрній сфері	220
Хижняк Д.А. Психологія споживача.....	226
Черняк Б.О. Вплив військових подій на психічне здоров'я дітей.....	228
Щербина Н.О. Аксіологічний компонент викладання гуманітарних дисциплін в умовах військового стану.....	237
Ямпольць П.В., Варсегова Є.А. Етичні проблеми в умовах війни.....	242

Болдирева В.М.,
доцент МКА, ст. викладач кафедри «Правознавство»
Північноукраїнського інституту імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»
Іващенко П.А.,
здобувач вищої освіти, групи ІНЗ-9-21-Б1Пр,
Північноукраїнського інституту імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»

ТОВАРНІ ЗНАКИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА БІЗНЕС

В сучасних умовах важливе значення для стимулювання та реалізації продукції відіграє її ідентифікація спеціальними символічними позначеннями, здатними лише своїм зовнішнім виглядом привернути погляд споживачів та відокремити товари від аналогічних виробів конкуренції, в пункті таких позначень виконують торгівельні марки та торгівельні знаки. Вони виконують роль символу та гарантії якості виготовленого продукту, стають популярними серед споживачів набуваючи високих цінностей.

Товарні знаки стали важливим елементом у стратегіях маркетингу та брендування. Вони не лише ідентифікують продукти та послуги, але й формують споживчі асоціації, довіру та лояльність до бренду. У цій статті ми глибше розглянемо природу товарних знаків, їх різновиди, роль у бізнесі, а також вплив на споживачів та ринок у цілому.

Товарний знак – це юридично захищений символ, який використовується для ідентифікації товарів чи послуг одного підприємства від інших. Він може включати в себе слова, фрази, логотипи, зображення або навіть звукові сигнали. Законодавство про товарні знаки, яке існує в багатьох країнах, забезпечує захист прав власників на їх знаки, що дозволяє уникнути підробок і несанкціонованого використання. Відповідно до статті 492 Цивільного кодексу України торговельною маркою може бути будь-яке позначення або будь-яка комбінація

позначень, які придатні для вирізнення товарів, що виробляються однією особою, від товарів, що виробляються іншими особами.

Всі товарні знаки призначені для виконання однакових функцій і мають ряд загальних характеристик, але в той же час всі вони досить різноманітні. Існують різні підходи до класифікації товарних знаків, але всі вони відштовхуються від чинного законодавства. Стаття 5 Закону України про авторські та суміжні права передбачає необмежений список видів товарних знаків: вербальні, об'ємні, візуальні товарні знаки і комбінації всіх перерахованих вище.[2]

Види товарних знаків

1. Словесні знаки: використовують назви або слогани, які легко запам'ятовуються (наприклад, "Coca-Cola").

2. Графічні знаки: логотипи, які створюють візуальну ідентифікацію (наприклад, "Nike" з його відомим галочкою).

3. Комбіновані знаки: Поєднують текст і графіку, що робить їх ще більш впізнаваними.

4. Звукові знаки: Унікальні мелодії або звуки, що асоціюються з брендом (наприклад, мелодія "Intel").

5. Об'ємні знаки: Унікальні форми упаковки або продуктів, які можуть бути захищені як товарні знаки (наприклад, форма пляшки "Coca-Cola").

Суб'єктами права інтелектуальної власності на торговельну марку є фізичні та юридичні особи. Право інтелектуальної власності на певну торговельну марку може належати одночасно кільком фізичним та юридичним особам (стаття 493 ЦК України).[1]

Частина п'ята статті 5 Закону України "Про охорону прав на знаки для товарів і послуг" передбачає, що право на одержання свідоцтва має будь-яка особа, об'єднання осіб або їх правонаступники.[3]

Іноземні особи та особи без громадянства мають рівні з особами України права, передбачені законодавством України,

відповідно до міжнародних договорів України чи на основі принципу взаємності.

Роль товарних знаків у створенні бренду:

Товарний знак є основою для створення та розвитку бренду. Він виконує кілька важливих функцій:

1. Ідентифікація

Товарний знак дозволяє споживачам легко впізнавати продукцію компанії серед численних конкурентів. Яскравий і запам'ятовуваний знак допомагає споживачам швидше знаходити улюблені товари.

2. Позичіонування на ринку

Завдяки товарним знакам компанії можуть визначати свою цільову аудиторію та позиціювати себе на ринку. Наприклад, преміум-бренди використовують елегантні та стильні знаки, щоб підкреслити свій статус.[5]

3. Формування емоційного зв'язку

Товарні знаки здатні викликати емоції. Споживачі часто асоціюють продукцію з певними почуттями або спогадами, що може посилити лояльність до бренду.

Вплив товарних знаків на конкурентоспроможність

Товарні знаки безпосередньо впливають на здатність компанії конкурувати на ринку. Ось кілька ключових аспектів:

1. Захист інтелектуальної власності

Реєстрація товарного знака забезпечує юридичний захист, що дозволяє компанії уникати копіювання своїх продуктів. Це створює бар'єри для входження нових конкурентів на ринок.[6]

2. Підвищення ринкової вартості

Сильний товарний знак може підвищити загальну вартість компанії, оскільки він є активом, який може бути використаний для залучення інвесторів або продажу бізнесу.

3. Розширення асортименту

Компанії з відомими товарними знаками можуть легше вводити нові продукти на ринок, оскільки споживачі вже мають довіру до бренду. Це дозволяє зменшити витрати на рекламу і маркетинг.

Захист торговельних знаків є важливою складовою успішної бізнес-стратегії, оскільки він дозволяє компаніям захищати свою унікальність на ринку та попереджати сплутування серед споживачів. В Україні торговельні знаки охороняються Законом України "Про охорону прав на знаки для товарів і послуг" та Цивільним кодексом України.

Основні аспекти захисту торговельних знаків включають:

Реєстрація: Компанія повинна зареєструвати свій торговельний знак відповідно до законодавства. Цей процес включає подання заявки, сплату відповідних внесків та проходження процедури експертизи.

Ексклюзивність: Після реєстрації торговельного знаку власник отримує ексклюзивне право на його використання та може забороняти іншим суб'єктам використовувати схожі знаки, які можуть призвести до плутанини серед споживачів.

Правовий захист: Охороняючи торговельний знак, компанія отримує юридичний захист від порушень, що дозволяє вживати правові заходи у випадку незаконного використання знаку іншими сторонами.

Захист від підробок та контрафакту: Маючи зареєстрований торговельний знак, компанія може боротися з підробками та контрафактними виробами, захищаючи свою репутацію та інтереси споживачів.

Розширення бізнесу: Сильний торговельний знак може сприяти розширенню бізнесу, оскільки він допомагає залучати нових клієнтів та розширювати асортимент продукції або послуг.

Виклики та ризики

1. Порушення прав

Незважаючи на юридичний захист, компанії можуть стикатися з проблемами, пов'язаними з підробкою або несанкціонованим використанням їх товарних знаків.

2. Ребрендинг

Зміна товарного знака може бути ризикованою, адже споживачі можуть не впізнати новий знак або не сприйняти його позитивно. Це може призвести до втрати лояльності.

3. Глобалізація

Вихід на міжнародні ринки може створювати нові виклики для товарних знаків. Необхідно враховувати культурні особливості та мовні нюанси, які можуть впливати на сприйняття знака.

Товарні знаки є ключовими елементами, які впливають на успіх бізнесу. Вони допомагають формувати ідентичність бренду, підвищують конкурентоспроможність і впливають на споживчі рішення. Для сучасних компаній важливо не лише зареєструвати товарний знак, але й постійно працювати над його іміджем, адаптуючи стратегії до змінюваного ринку та потреб споживачів. Інвестування в розвиток товарного знака може стати вирішальним фактором для досягнення успіху в бізнесі.[4]

Список використаних джерел

1. Цивільний Кодекс України: Закон від 16.01.2003 р. №435-IV <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>:
2. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01.12.2022 №2811-IX <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#n2350>:
3. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг: Закон України від 31.12.2023 №2801-IX <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3689-12#Text>:
4. Антонов, В.М. Інтелектуальна власність і комп'ютерне авторське право. 2016. — 520 с. 81.
5. Бондаренко, С.В., Кожарська І.Ю. Право інтелектуальної власності. 2018. — 416 с.
6. Доріс Лонг, Патриція Рей, В.О. Жаров, Т.М. Шевелева, І.Е. Василенко, В.С. Дроб'язко. Захист прав інтелектуальної власності: норми міжнародного і національного законодавства та їх правозастосування. Практичний», 2017. — 448 с.

Болдирева В.М.,
доцент МКА, ст. викладач кафедри «Правознавство»
Північноукраїнського інституту імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»
Меркун А.А.,
здобувач вищої освіти, групи ІНЗ-9-21-БІПр,
Північноукраїнського інституту імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»

ШЛОБ У ДІЇ

Сім'я являє собою невід'ємну частину сучасної суспільної системи, яка і в первинному, і в основному осередку суспільства тісно пов'язана з іншими елементами цієї системи. Суспільство впливає на сім'ю, формуючи її певний тип, а сім'я, у свою чергу, справляє зворотній вплив на інші соціальні інститути, процеси та відносини. Водночас, вона являє собою відносно самостійне явище суспільного життя зі своїми специфічними закономірностями розвитку.

Сім'я - це сукупність зв'язків між людьми, яка піддається законодавчому регулюванню. Вона є не тільки важливим соціальним інститутом, а виступає і як союз конкретних осіб пов'язаних шлюбними відносинами.

Шлюбом є сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у органі державної реєстрації актів цивільного стану. Проживання однією сім'єю жінки та чоловіка без шлюбу не є підставою для виникнення у них прав та обов'язків подружжя.[1].

Ст. 51 Конституції України регулює основні засади правового регулювання шлюбу, встановлюючи, що сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою.[2].

Інтеграція інформаційних технологій і штучного інтелекту, а також виклики що пов'язані з впливом воєного стану на суб'єктів сімейних правовідносин вимагають застосування

іноваційного підходу в сучасному конкурентному середовищі України. Так, однією з найбільш помітних ініціатив стало запровадження функції укладення шлюбу через додаток “Дія”. Ця іновація значно спрощує процес реєстрації шлюбів і робить його більш доступним.

Додаток “ Дія” був створений з метою цифровізації державних послуг в Україні. Він дозволяє користувачам отримувати різноманітні сервіси, зокрема реєстрацію бізнесу, отримання свідоцтв та документів, а також реєстрацію шлюбів. Завдяки шлюбу онлайн військові та пари, які перебувають далеко одне від одного, зможуть одружитися попри обставини, відстань між містами або навіть країнами.

Шлюб в Україні регулюється Сімейним кодексом України, який визначає основні аспекти укладення шлюбу. Умови для укладення шлюбу: особи повинні досягти 18 років, мати взаємну згоду та бути здатними до правових дій. Можливе укладення шлюбу в 16 років за спеціальним дозволом. Процедура укладення: шлюб укладається в органах реєстрації актів цивільного стану (РАЦС). Права та обов'язки подружжя: подружжя має рівні права і обов'язки, включаючи спільне ведення господарства, взаємну підтримку і виховання дітей. Розірвання шлюбу: можливо через спільну заяву або через суд, у випадках, коли є спори про майно або дітей. Обов'язки щодо утримання: Подружжя зобов'язане утримувати один одного, а також дітей.[3].

Ці положення покликані забезпечити правову базу для стабільних сімейних відносин в Україні.

Для того щоб, зареєструвати шлюб у “Дії” потрібно виконати декілька кроків. Потрібно відкрити розділ "Шлюб онлайн" та обрати розділ "Заява про шлюб". Один з партнерів має подати заяву, зазначаючи іншого, який потім має підтвердити це. Далі потрібно "ознайомитися" та "продовжити". Після чого потрібно підібрати дату та час церемонії. Потім "Дія" сповістить, коли ДРАЦС підтвердить цю дату. Крім того, у "Дії"

можна визначитися, що робити з прізвищем після весілля: залишити своє, взяти прізвище партнера чи зробити подвійне.[4]

Далі відбувається церемонія онлайн. У день весілля потрібно просто зайти в "Дію" і за посиланням доєднатися до онлайн-церемонії. Там на вас уже чекатиме працівник цифрового ДРАЦСу. Сама церемонія триватиме до 30 хвилин. Після завершення цифрове свідоцтво про реєстрацію шлюбу впродовж доби автоматично підтягнеться в "Дію". Також можна замовити фізичний документ доставкою Укрпошти або забрати у відділенні.

Також у "Дії" є певні вимоги щодо того, щоб зареєструвати шлюб. Серед них:

- повноліття;
- наявність верифікованого податкового номера;
- наявність ID-картки чи закордонного паспорта в "Дії";
- на момент подання заяви треба бути неодруженим. А якщо були розлучені, то про це мають бути дані в реєстрі ДРАЦС.

Переваги укладення шлюбу в додатку "Дія". Зручність: можливість подати заяву на шлюб онлайн, без необхідності відвідувати РАЦС. Швидкість: процес реєстрації може бути швидшим, ніж традиційний. Доступність: легкий доступ до інформації про необхідні документи та процедури. Безпека: використання електронних підписів та захищених каналів для обміну даними.

Недоліки такого шлюбу. Технічні проблеми: можливі збої в роботі додатку або проблеми з інтернет-з'єднанням. Недостатня особистісна взаємодія: відсутність особистого спілкування з працівниками РАЦСу може створити деякі незручності. Питання конфіденційності: використання особистих даних в електронному форматі викликає занепокоєння у деяких користувачів.

Підсумовуючи вище зазначене у кожного є вибір як укладати шлюб. Вибір використання додатку "Дія" для реєстрації шлюбу залежить від особистих уподобань і комфорту

користувачів. Так, в Україні багато людей використовують додаток "Дія" для укладення шлюбу. Ця послуга стала популярною через зручність і можливість оформити шлюб онлайн без необхідності відвідувати РАЦС. Це спростило процес і зробило його більш доступним для громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сімейний Кодекс України. Закон від 10.01.2002 №2947 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
2. Конституція України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – с. 141. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
3. Сімейне право України: підручник/за ред. А. О. Дудко Львів 2018.480 с
4. Постанова про реалізацію експериментального проекту щодо проведення державної реєстрації шлюбу в електронній формі. Затвержено Кабінетом Міністрів України від 29 березня 2024 р. № 345 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/345-2024-%D0%BF#Text>

Болдирева В.М.,
доцент МКА, ст. викладач кафедри «Правознавство»
Північноукраїнського інституту імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»
Меркун К.А.,
здобувач вищої освіти, групи ІНЗ-9-23-БІП(4.0д),
Північноукраїнського інституту імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»

ПРАВОВИЙ СТАТУС ПРЕЗИДЕНТА ЯК ГЛАВИ ДЕРЖАВИ

Актуальність теми правового статусу Президента України як глави держави зумовлена його ключовою роллю в системі державної влади. Президент виконує функції гаранта державного суверенітету, територіальної цілісності, Конституції та прав і свобод громадян. Вивчення його правового статусу допомагає зрозуміти механізми реалізації владних повноважень, взаємодію гілок влади та процес забезпечення політичної стабільності.

В сучасних умовах, коли Україна стикається з величезними викликами, а саме насамперед, збройною агресією проти нашої держави, євроінтеграційними прагненнями, внутрішніми реформами, питання правового статусу Президента України набуває особливого значення. Чітке визначення його повноважень і обмежень сприяє підвищенню ефективності державного управління, запобіганню політичних криз та забезпеченню верховенства права.

Згідно Конституції України Президент України є главою держави і виступає від її імені, а також є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина. Президент України є гарантом реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного

договору [1, с.30].

В Україні обрання, терміни перебування та особливості повноважень Президента регулюються Конституцією України, а саме:

- Президент України обирається громадянами України шляхом таємного голосування строком на 5 років. Президентом України може бути обраний громадянин України, який досяг тридцяти п'яти років, має право голосу, проживає в Україні протягом десяти останніх років перед днем виборів та володіє державною мовою [1, с.30-31].

- Термін перебування Президента України не може перевищувати більше ніж 2 строки підряд, тобто максимально 10 років а крім умов запровадження воєнного стану.

- Повторно обраться на посаду можна лише один раз підряд, після чого кандидат не може балотуватися на третій термін підряд. Щоб знову стати кандидатом після двох термінів, необхідно почекати один повний президентський термін іншого Президента.

Президент України має унікальний статус, який поєднує повноваження, функції та його роль у трьох гілках влади — законодавчій, виконавчій і судовій. Щодо функцій які визначають його особливе місце в його державному управлінні, слід зазначити наступні:

- Представницька функція: Президент представляє державу у міжнародних відносинах, веде переговори та укладає міжнародні договори.

- Гарант Конституції та прав громадян: Президент забезпечує дотримання Конституції України, державного суверенітету, територіальної цілісності, прав і свобод громадян.

- Верховний Головнокомандувач: керує Збройними Силами України, відповідає за національну безпеку та оборону.

- Законодавча функція: має право законодавчої ініціативи, підписує або накладає вето на закони.

- Координаційна функція: очолює РНБО, координує дії органів виконавчої влади в питаннях національної безпеки [2,

с.125-131].

Щодо повноважень Президента, то вони зазначені у Конституції держави і можна виокремити наступні:

- У сфері зовнішньої політики: Президент представляє Україну на міжнародній арені, веде переговори, укладає міжнародні договори.

- У законодавчій сфері: має право законодавчої ініціативи, накладає вето на закони, призначає референдуми.

- У виконавчій владі: призначає Прем'єр-міністра, міністрів оборони та закордонних справ, впливає на кадрові рішення в органах виконавчої влади.

- У сфері національної безпеки: є Верховним Головнокомандувачем, керує оборонними питаннями, оголошує воєнний або надзвичайний стан.

- У призначенні посадових осіб: призначає керівників Служби Безпеки України, Національної ради з питань телебачення і радіомовлення, суддів Конституційного Суду України [1, с.32-35].

Тобто, роль Президента в трьох гілках влади наступна:

- Законодавча влада: хоча Президент не є частиною законодавчої влади, він активно впливає на законодавчий процес. Має право законодавчої ініціативи, може підписувати або накладати вето на закони, прийняті Верховною Радою України. Також може розпустити парламент у певних випадках.

- Виконавча влада: Президент не є безпосередньо частиною виконавчої влади, але має значний вплив на її функціонування. Призначає Прем'єр-міністра за згодою Верховної Ради, а також інших ключових посадовців у Кабінеті Міністрів. Його роль у виконавчій гілці влади характеризується тісними зв'язками та впливом на уряд і виконавчі органи.

- Судова влада: хоча Президент не втручається в судові процеси, бере участь у формуванні судової системи. Призначає третину складу Конституційного Суду України і може впливати на кадрові питання в органах судової влади [4].

Важливо зазначити що Президент України несе

персональну відповідальність за виконання своїх конституційних обов'язків, включаючи захист державного суверенітету, територіальної цілісності, Конституції України, а також прав і свобод громадян. Відповідно до Конституції, Президент не має права передавати свої повноваження іншим особам або органам, оскільки вони покладені виключно на нього. Це гарантує, що вся відповідальність за прийняті рішення та виконання державних функцій лежить на Президентові України.

Під час війни Президент України має особливий статус як Головнокомандувач Збройних Сил України та гарант національної безпеки. Його повноваження розширюються, щоб ефективно реагувати на загрози державній незалежності та територіальній цілісності. Президент приймає рішення про загальну або часткову мобілізацію, введення воєнного стану, очолює РНБО та координує дії органів влади у сфері оборони. У разі збройної агресії Президент також приймає рішення про використання Збройних Сил України. Його роль стає центральною у забезпеченні безпеки та керівництві обороною країни.

Згідно із Законом України "Про правовий режим воєнного стану", діють такі правила:

- Продовження повноважень Президента: під час дії воєнного стану вибори Президента не можуть проводитися. Якщо термін повноважень Президента закінчується під час воєнного стану, його повноваження автоматично продовжуються до завершення воєнного стану.

- Перенесення виборів: після скасування воєнного стану вибори повинні бути призначені у встановлений законом термін. Зазвичай це відбувається не пізніше ніж через 90 днів після закінчення воєнного стану. Ці положення допомагають забезпечити стабільність у державі під час надзвичайних ситуацій, коли проведення виборів може бути неможливим або небезпечним [3].

Нами було розглянуто правовий статус Президента

України як глави держави та його ключову роль в систему державної влади; яку роль виконує Президент України у державному управлінні, перебуваючи гарантом Конституції, державного суверенітету та прав громадян; повноваження, які охоплюють сфери законодавчої, виконавчої, судової влад, національної безпеки та міжнародної політики.

Також зазначена розширена роль Президента, зокрема, його повноваження Головнокомандувача під час дії воєнного стану. Визначено правовий статус Президента, що забезпечує його центральне місце в системі влади, дозволяючи підтримувати стабільність та ефективність управління країною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – с. 141. – Режим доступу: (<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>).

2. Адміністративне право України (загальна частина) : навч. посіб. / [Остапенко О. І. Ковалів М. В., Єсімов С. С. та ін.] ; [Вид. 2-е, доп.] Львів : СПОЛОМ, 2021. 616 с. Бібліогр.: с. 612-614 (29 назв).

3. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 28, ст.250).

4. Положення Президента України в системі поділу влади: політико-правовий аспект // Вісник Львівської комерційної академії. Серія – гуманітарні науки. – Львів: Вдавництво Львівської комерційної академії. – 2005. – Випуск 5. – С. 113-120.

*Гринишин М. З.,
старший викладач кафедри права
Львівського інституту МАУП*

ДИСТАНЦІЙНЕ СУДОЧИНСТВО-ЕЛЕМЕНТ СУДОВОЇ РЕФОРМИ

У зв'язку з проведенням судової реформи й інтенсивністю процесів впровадження електронного правосуддя в судову практику, проблематика електронного правосуддя за останні роки активізувалась. Відомо, що 02.04.2020 року набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» від 30.03.2020 № 540-ІХ. Цим законом внесено певні (тимчасові) зміни, в тому числі до цивільного судочинства. Так, «під час дії карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України з метою запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19), учасники справи можуть брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду з використанням власних технічних засобів. Підтвердження особи учасника справи здійснюється із застосуванням електронного підпису, а якщо особа не має такого підпису, то у порядку, визначеному Законом України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус» або Державною судовою адміністрацією України» [4]. Таким чином, на період дії загальнонаціонального карантину запроваджена більш проста форма участі у судовому засіданні – дистанційна. починаючи з березня 2020 року (у період активної фази пандемії), більшість судових засідань у всьому світі відбувалися в режимі відео- та аудіоконференцій, тобто без фізичної присутності учасників справи, працівників суду в залі судових засідань.

У цій сфері яскравими прикладами служать США, Сполучене Королівство, Франція, Естонія та інші. Так, у США дистанційний розгляд судових справ запровадили в деяких штатах в обов'язковому порядку, а в інших – за можливості. У Сполученому Королівстві було збільшено кількість судових засідань, які слухаються у спеціально розробленому мобільному додатку. У Франції подібні слухання відбуваються також по телефону. В Естонії судді та інші співробітники судів дистанційно працюють завдяки впровадженню електронного правосуддя.[5]

Ще актуальнішою проблема стала з моменту повномасштабного вторгнення РФ, адже додатково з'явилася реальна загроза обстрілів з різноманітного виду озброєння. Також новим викликом є окупація територій і супутні складнощі, пов'язані із судочинством на цих територіях. Отже, ідея дистанційного розгляду судових справ зародилася в Україні ще до 2020 року і ставала все актуальнішою до 2024-го,

Права і свободи людини і громадянина захищаються судом (ст. 55 КУ) [1]. Навіть в умовах війни право на судовий захист прав та свобод людини і громадянина гарантується КУ та не підлягає обмеженню. Відповідно до статті 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» правосуддя на території, на якій уведено воєнний стан, здійснюється лише судами. Скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства забороняється.

Однією із важливих вказівок Верховного Суду є те, що «якщо суд не припинив здійснювати судочинство, учасники судових процесів мають можливість подати заяву про відкладення розгляду справ у зв'язку з воєнними діями та/або про розгляд справ у режимі відеоконференції за допомогою будь-яких технічних засобів, зокрема власних». Дані позиції є гарантією, що забезпечують доступ до суду, що є одним з елементів права на справедливий суд у розумінні ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [2] (далі – Конвенція). Проведення таких слухань сміливо можна вважати

гарантією реалізації одного із завдань цивільного судочинства – своєчасності розгляду та вирішення цивільних справ та одночасно однією із засад цивільного судочинства – розумність строків розгляду справи судом.

Законом України від 4 липня 2012 року № 5041-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо участі у судовому засіданні в режимі відеоконференції» був визначений порядок проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції під час судового провадження та внесені відповідні зміни до Господарського, Цивільного процесуальних кодексів (далі – ЦПК України) [3] та Кодексу адміністративного судочинства. Забезпечення можливості участі в судових засіданнях у режимі відеоконференції є безперечним кроком уперед. [9,с.111]

Крім того, важливою складовою дистанційного правосуддя є впровадження електронних судових повісток у додатку "Дія". Завдяки цьому нововведенню громадяни можуть швидко і зручно отримувати повідомлення про судові засідання, не хвилюючись про втрату важливої кореспонденції. Цифровізація судової системи сприяє більшій прозорості та відкритості процесу, а також мінімізує ризики затримок, пов'язаних із традиційною паперовою документацією.[6,с.225]

Дистанційне правосуддя також передбачає можливість подання документів в електронній формі через спеціалізовані платформи. Це значно спрощує процес для всіх учасників, особливо для адвокатів, суддів та сторін процесу, які можуть працювати з документами в будь-який зручний час. Цифрові рішення також допомагають уникати дублювання паперової роботи, зменшують бюрократичні перепони

Водночас, кодексами передбачено, що реєстрація особи в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі не позбавляє таку особу права на подання документів до суду в паперовій формі. Однак, як визначено процесуальними кодексами, за умови, якщо позов, апеляційну, касаційну скаргу подано до суду в електронній формі, позивач, особа, яка подала

скаргу, повинні подавати до суду заяви по суті справи, клопотання та письмові докази виключно в електронній формі, крім випадків, коли судом буде надано дозвіл на їх подання в паперовій формі. [10,с.2]

Іншим важливим моментом, на який варто звернути увагу, є те, що новими процесуальними кодексами передбачено, що суд проводить розгляд справи за матеріалами судової справи в електронній формі. У такому разі всі процесуальні та інші документи переводяться в електронну форму та долучаються до матеріалів електронної судової справи. Безумовно, такі нововведення є вкрай позитивними, адже електронне судочинство значною мірою підвищує ефективність правосуддя в цілому, спрощує доступ до справи її учасників, а також заощаджує організаційні, фінансові та часові затрати, пов'язані з пересиланням матеріалів справи з одного суду до іншого та ознайомленням з ними учасників. [7,2] Таке розширене використання дистанційного судового розгляду спочатку запроваджувалось як тимчасовий захід, але наразі уже абсолютно очевидним є те, що дистанційне судочинство стає одним із постійних способів здійснення правосуддя.

Водночас, одним із ключових викликів є технічне забезпечення всіх учасників судових процесів. Для успішного проведення судових засідань у режимі відеоконференцзв'язку необхідно мати стабільний інтернет-зв'язок, сучасне обладнання та програмне забезпечення. У регіонах із слабкою інфраструктурою або віддалених місцевостях це може стати значною проблемою, що впливатиме на якість та безперебійність роботи судової системи.

Другий виклик стосується цифрової грамотності. Не всі учасники судових процесів, включаючи суддів, адвокатів, свідків та сторони справи, володіють достатніми навичками для комфортної роботи в онлайн-середовищі. Це може призвести до затримок, технічних збоїв або навіть до помилок, що впливають на розгляд справи. Вирішення цієї проблеми потребує

організації навчань та підвищення кваліфікації для всіх, хто бере участь у дистанційних судових засіданнях.[6. 226]

Ще одним важливим питанням є забезпечення конфіденційності та безпеки інформації. Проведення судових засідань в онлайн-форматі та використання цифрових платформ вимагає надійних засобів захисту персональних даних та документів. Загроза кібератак, несанкціонованого доступу або витоку інформації є реальними ризиками, що можуть підірвати довіру до системи правосуддя. Для їх мінімізації необхідно впроваджувати сучасні засоби захисту, розробляти резервні стратегії та забезпечувати контроль за дотриманням вимог кібербезпеки.[8]

Також слід зазначити, що не всі учасники судових процесів готові сприйняти нові цифрові інструменти. Сторони можуть сумніватися в об'єктивності та справедливості онлайн-засідань, оскільки відсутність фізичної присутності може викликати відчуття віддаленості від процесу. Це особливо стосується складних справ, де важлива особиста участь, спостереження за емоціями, мімікою та іншими невербальними сигналами.

Отже, попри очевидні переваги дистанційного правосуддя, важливо враховувати і виклики, які виникають у процесі його впровадження. Тільки комплексний підхід, що включає технічне забезпечення, навчання, захист даних і вдосконалення законодавства, може гарантувати ефективність цього інноваційного підходу до правосуддя в Україні .

Література

1. Конституція України: закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30. ст. 141
2. Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. Офіційний вісник України. 1998. № 1. С. 270.

3.Цивільний процесуальний кодекс України: Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 40-41, 42, ст.492

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19): Закон України від 30.03.2020 № 540-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540-20>.

5.Дистанційне правосуддя: невід'ємний елемент успішної судової реформи Блог Проєкту ЄС «Право-Justice» — 22 грудня 2022

6.Кравцов С.О Електронне судочинство як сучасний тренд. Юридичний науковий електронний журнал № 4/2021

7.Пономаренко Валерія Олександрівна Електронний суд: недоліки та переваги 2023

8.Суд у форматі онлайн: перспективи та ризики дистанційного правосуддя. Судова влада 08..2024.

9. Татулич І.Ю До питання участі у судовому засіданні в режимі відеоконференції. Юридичний науковий електронний журнал № 3/2022

10.Ю.Сівовна, Ф. Василенко Досвід адвоката: дистанційний розгляд справ і подальший розвиток системи. Юридична газета онлайн. №9.

*Данько О.В.,
кандидат психологічних наук, Хмельницький інститут
Міжрегіональної Академії управління персоналом*

ОСВІТНЯ СТРАТЕГІЯ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Вагомість освіти для людини, зокрема і для суспільства в цілому, не підлягають сумніву. Саме тому право індивідуума на її отримання належить до фундаментальних, конституційних прав. Освіта має на меті всебічний розвиток особистості як найвищої цінності суспільства, підтримка розвитку обдарованості, інтелектуальних та фізичних здібностей, виховання духовних якостей, формування свідомих громадян, які здатні до усвідомленого соціального вибору. Це також передбачає збагачення творчого та культурного потенціалу народу, підвищення освітнього рівня та забезпечення кваліфікованими спеціалістами. Освіта на сьогоднішній день вважається найважливішою складовою людського життя і повинна постійно відповідати вимогам змінюваного світу, тому вона зобов'язана реагувати на будь-які соціальні трансформації. Її характеристики, такі як динамічність і здатність до змін, роблять дослідження глобалізації освіти надзвичайно актуальним і вимагають постійного вивчення [2].

Одним із найзначніших процесів глобалізації є інтеграція України в європейський освітній простір. Цей процес вимагає глибокого аналізу та визначення стратегічних напрямків розвитку освітньої сфери.

Досвід найбільш розвинених країн світу підтверджує ключову роль освіти у формуванні соціологічного та культурного комплексу. Це стосується модернізації виробництва, покращення суспільних відносин, науки та культури, які сприяють сталому розвитку суспільства та переходу індустріальних країн до інформаційного суспільства [1;4].

Науковці з різних галузей вважають освіту важливою складовою національної безпеки, основою розвитку суспільства та країни, а також базою для державотворення. Кожна сфера діяльності держави, включаючи економіку, політику, екологію, військову справу та інформацію, потребує висококваліфікованих фахівців для ефективного функціонування. Якість їхньої підготовки безпосередньо залежить від конструктивних впливів на формування нової освітньої парадигми, яка реалізується через державну освітню політику [1].

Освітні системи завжди були зорієнтовані на потреби суспільства але незважаючи на певне прагнення щодо сприяння та зберігання традиційних інститутів та цінностей, реагували на зміни. Термін "глобалізація освіти" відображає процес інтеграції освітньої системи в європейський простір вищої освіти та установленні положень для загального та неодноразового використання щодо наявних чи потенційних завдань, що включає порівнянність шаблів, єдину систему залікових балів, академічну мобільність та оцінку якості освіти [5].

Глобалізація освіти є однією з основних тенденцій у розвитку освітньої сфери, що відображає створення єдиного соціального, інформаційного та освітнього простору на глобальному рівні. Це відбувається, зокрема, завдяки діяльності засобів масової інформації та Інтернету. Глобалізація суттєво розширює культурно-інформаційні зв'язки між народами та державами, впливаючи на управлінські процеси, виробництво, торгівлю, ринок праці, політичні структури та інші соціальні інституції [3].

У контексті глобалізації та швидкого розвитку інформаційних технологій, основним джерелом інноваційного прогресу стає інтелектуалізація суспільства та формування економіки знань. Освіта повинна стати опорою інноваційної економіки, активно залучаючись до ринкових процесів. Її розвиток має відповідати за поширення в освітній практиці нових ідей, засобів, педагогічних та управлінських технологій, у

результаті яких підвищуються показники досягнень структурних компонентів освіти, відбувається перехід системи до якісно іншого стану. Однак, варто відзначити, що ситуація з інноваційними процесами як в науковій та і в освітній сфері, яка є ключовим елементом технологічного упорядкування, є незадовільною [1;4].

Глобалізація освіти полягає в створенні можливостей для навчання та отримання освіти в різних країнах світу. Це досягається шляхом розширення вибору навчальних предметів і викладачів, що забезпечує їх доступність для учасників освітнього процесу.

У сьогочасних умовах існують три парадигмальні типи освіти [3]:

- просвітницька - пов'язує своє існування з класичним університетом, освітня діяльність при цьому зорієнтована на підготовку перспективної, високоосвіченої та культурної людини для майбутнього суспільства;

- індустріальна - відбувається певне руйнування підвалин класичного університету з притаманними йому академічною свободою, автономією, повагою до людської індивідуальності, національними цінностями;

- постіндустріальна або постмодерністська, яка формується разом із розвитком постіндустріального суспільства [3].

Серед поштовхів трансформації освітньої політики можна виділити, приміром, попит до нових висококваліфікованих спеціалістах, що виникає внаслідок переходу громади до беззаборонних економічних зв'язках. Також важливою є необхідність здобуття нових знань у сфері міжнародного права та зовнішньоекономічної діяльності, а ще володіння іноземними мовами в контексті інтеграції України до європейського простору. Крім того, існує потреба в умінні ефективно використовувати інформаційно-комунікаційні технології, що зумовлено появою сучасних засобів для накопичення, зберігання та передачі інформації [2;6].

При формуванні та реалізації освітньої політики важливо

дотримуватись чітко визначених принципів, а саме: прозорості, доступності, справедливості, безперервності, відкритості в освіті; демократизації діяльності органів державного та громадського управління; поєднання автономії університетів із державним контролем; дотримання законності, боротьби з корупцією, впровадження інновацій, забезпечення якості освіти; конкурентоспроможності в освітньому середовищі; академічної доброчесності та інших [7].

Сьогодні країна стикається з викликом створення освітньої системи, яка б відтворювала культурний та інтелектуальний потенціал, здатний вивести суспільство з кризи та забезпечити йому необхідну стійкість для інтеграції в глобальний простір, зокрема в освітній.

Щодо сучасного стану та тенденцій якості української освіти в цілому, а також вищої освіти зокрема, існує безліч різноманітних, іноді навіть суперечливих оцінок. Унаслідок сьогоденних умов (пандемії COVID-19, воєнного стану) дедалі більше престижних університетів змінюють свої освітні програми на дистанційне навчання, що ставить під загрозу актуальність української освіти та, в свою чергу і стабільність фінансування [8].

Сьогодні глобалізація та інтерес закордонних навчальних закладів учасників освітнього процесу сприяє їхній все більш ранній міграції. Аби запобігти відтоку потенційних споживачів освітніх послуг вітчизняних університетів, необхідно реформувати такі складові системи як науково-дослідницьку базу, лабораторії, доступ до міжнародних конференцій; систематичне оновлення навчальних програм з урахуванням швидкого розвитку науки у світі; акредитацію на міжнародному рівні спеціалістів [2;7].

Формулюючи різноманітні погляди про необхідність створення нової позиції держави щодо розробки освітньої політики та ухваленні рішень, пропонується такі проекти нового типу, як[6]:

- проект доступної інформації, що має на меті забезпечити

економічний та зручний доступ до всіх елементів інформаційного процесу та сприятиме нагромадженню та обороту інтелектуального капіталу, зменшенню затрат на отримання вищої освіти;

- проект, що забезпечує масовий доступ до вищої освіти та має на меті створити умови для отримання освіти кожним дорослим громадянином. А також буде сприяти розвитку наукоємних та прибуткових секторів економіки;

- проект комплексної підтримки дослідницької діяльності реалізується з метою запобігання занепаду науки та сприятиме відновленню науково-дослідного потенціалу [6].

Зазначимо, що гуманітарна політика завжди відігравала важливу роль у суспільному житті та національній економіці в цілому. На сьогодні, в умовах війни, в яких опинилася наша країна, цей аспект політики нажив особливої значимості, адже найбільш сприйнятливі громади населення потребують підвищеної уваги саме в цей складний період. Ефективність реалізації державної політики в гуманітарній сфері впливає на стабільність суспільного розвитку [4].

Власне з вище зазначене вказує на те, що глобалізація освіти відображає процес інтеграції освітньої системи в європейську зону вищої освіти та стандартизацію вимог, таких як порівнянність ступенів, єдина система залікових балів, академічна мобільність і оцінка якості освіти. Супутніми факторами цього процесу є швидкий розвиток експорту освітніх послуг та навчання іноземних студентів, включаючи дистанційне навчання через Інтернет, розвиток транснаціональної освіти, а також зменшення мовних бар'єрів [3].

Сьогодні розвиток держави залежить від освітньої системи. У країні, яка відстає в технічному, технологічному та фінансовому планах, не може існувати сучасна система освіти, що відповідає викликам часу. І навпаки, якщо освітня система ґрунтується на застарілих принципах індустріального суспільства та фінансується за залишковим принципом, то

розвинена держава з перспективами в глобалізованому та інформаційному світі також не може бути реалізована. Тому головним викликом глобалізації є термінова потреба в модернізації освітньої системи, спрямованої на створення високотехнологічної економіки знань та конкурентоспроможних фахівців [5].

Отже, у контексті пошуку ефективної освітньої політики та необхідності переходу до гнучких високотехнологічних освітніх систем постає потреба впровадження новітніх інформаційно-комунікаційних технологій [4]. Одночасно інноваційні процеси, спрямовані на створення знань, викликають зміни в змісті, методах і формах навчання, а також у ролі сучасного педагога. У таких інтенсивних умовах виникає деяка небезпека, подолання якої є завданням модернізованої освіти.

Список використаної літератури

1. Баран М.П. Освітня політика України в умовах глобалізації / М.П.Баран, Д.І.Дзвінчук // Вісник державної служби України. - 2010. - № 2. - С. 49-56.

2. Безпаленко О.В. Вектори соціальної політики для України в умовах викликів війни. Проблеми сучасних трансформацій. 2022. № 4. С. 1-8.

3. Модернізація України - наш стратегічний вибір : Щорічне послання Президента України до Верховної Ради України. - К., 2011. - 416 с.

4. Овчаренко С. В. Гуманітарна та культурна політика : навч. посіб. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2013. 152 с.

5. Пищуліна О., Юрчишин В., Маркевич К., Міщенко М., Добровольський Д. Соціально-економічна та гуманітарні наслідки російської агресії для українського суспільства. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2022_Gum.pdf (дата звернення 04.04.2023).

6. Савельєв В.Л. Проблемне поле освітньої політики в Україні / В.Л.Савельєв // Філософії освіти. - 2005. - № 2. - С. 78-94.

7. Хижняк Л.М. Державна освітня політика в умовах

глобалізації : пошуки оптимальної моделі / Л.М.Хижняк // Держ. буд-во. - 2007. - № 1. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2007-1-2/doc/1/02.pdf>.

8. Формування єдиного відкритого освітньо-наукового простору України : оптимальне використання засобів забезпечення випереджального розвитку. - К., 2011. - 43 с.

*Захарчук І.В.,
ст. викладач кафедри «Правознавство»
Північноукраїнський інститут імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»
Меркун А.А.,
здобувач вищої освіти, групи ІНЗ-9-21-БІПр,
Північноукраїнського інституту імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

ОРГАНИ УПРАВЛІННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ ТА ЇХ УМОВНИЙ РОЗПОДІЛ НА ТРИ ГІЛКИ ВЛАДИ

Європейський Союз є унікальним наднаціональним утворенням, яке поєднує елементи міжурядового та наднаціонального співробітництва. Його система управління побудована на основі принципу поділу влади, який, хоч і не є ідентичним до класичного розподілу на законодавчу, виконавчу та судову гілки влади, все ж дозволяє провести певні паралелі.

До законодавчої влади в Європейському Союзі можна віднести два ключові органи:

1) Європейський парламент, який є демократично обраним органом, що представляє громадян держав-членів. Основні функції Європейського парламенту включають ухвалення законів (разом із Радою Європейського Союзу), контроль над діяльністю інших органів Союзу та затвердження бюджету. Парламент також відіграє важливу роль у призначенні Європейської Комісії, зокрема затверджує її президента;

2) Рада Європейського Союзу представляє інтереси держав-членів і складається з міністрів урядів країн залежно від сфери обговорюваних питань. Разом із Європейським парламентом Рада приймає закони та затверджує бюджет Європейського Союзу. Крім того, вона координує економічну політику держав-членів.

До виконавчої влади Європейського Союзу можемо віднести такі інституції:

1) Європейську комісію, яка є головним виконавчим органом Союзу, що відповідає за розробку та впровадження політики, здійснює нагляд за дотриманням законодавства Європейського Союзу та представляє Союз на міжнародній арені. Комісія складається з комісарів, кожен з яких відповідає за певну сферу політики. Її діяльність координується президентом Комісії;

2) Європейську раду, яка визначає стратегічні пріоритети Європейського Союзу. Вона складається з голів держав або урядів країн-членів, президента Європейської ради та президента Європейської комісії. Хоча Рада не ухвалює закони, її рішення часто задають напрямок діяльності всього Союзу;

3) Європейський центральний банк, який є основним органом, що є відповідальним за монетарну політику Єврозони. Його основною метою є підтримання цінової стабільності. Також Європейський центральний банк координує діяльність центральних банків держав-членів Союзу та забезпечує належне функціонування євро як спільної валюти.

4) Європейську рахункову палату (або Європейський суд аудиторів) Рахункова палата здійснює аудит фінансових ресурсів Європейського Союзу, забезпечуючи ефективно та прозоре використання бюджету організації. Вона перевіряє правильність фінансової звітності та виявляє порушення у використанні коштів.

До судової гілки влади Європейського Союзу можна віднести:

1) Суд Європейського Союзу, до складу якого входять Суд справедливості, Загальний суд та спеціалізовані суди (якщо такі створено). Цей орган забезпечує однакове застосування законодавства Європейського Союзу на всій території організації, вирішує спори між державами-членами, різними інституціями Союзу, юридичними та фізичними особами.

2) Європейського омбудсмена. Хоча він не є безпосередньо частиною судової системи, але його роль у розгляді скарг

громадян на діяльність інституцій Європейського Союзу додає важливий елемент контролю та правосуддя.

Хоча розподіл влади в Європейському Союзі не є повністю класичним, взаємодія між його органами базується на традиційних принципах стримувань і противаг. Європейський парламент здійснює контроль над виконавчими органами, Рада Європейського Союзу координує свої дії з Комісією, а Суд Європейського Союзу забезпечує дотримання законності.

Органи управління Європейського Союзу демонструють складну систему взаємодії, яка поєднує елементи традиційного поділу влади з унікальними наднаціональними механізмами. Умовний розподіл на законодавчу, виконавчу та судову гілки влади відображає не лише функціональний, але й демократичний характер Європейського Союзу як багаторівневої системи управління.

Завдяки цьому розподілу забезпечується баланс інтересів держав-членів, інституцій та громадян Європейського Союзу. Гнучкість і адаптивність цієї системи дозволяють ефективно реагувати на виклики глобалізації, економічних криз та соціальних змін. Окрім того, органи Європейського Союзу виступають прикладом інноваційного підходу до управління, де спільна відповідальність і координація грають ключову роль у досягненні цілей організації.

Список використаних джерел.

1. Захарчук І.В. Європейський Союз в контексті права міжнародних організацій. *Стратегія регіональних реформ в умовах кардинальних суспільних змін*. Збірник – Чернігів: Десна Поліграф, 2015. С. 97-101. URL: https://chern.maup.com.ua/wp-content/uploads/2015/05/vii_international_maupchern_2015.pdf (дата звернення 01.11.2024)

2. Ковалів М.В., Тимчишин Т.М., Ніканорова О.В. Основи права Європейського Союзу: навчальний посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2020. 212 с.

*Захарчук І.В.,
ст. викладач кафедри «Правознавство»
Північноукраїнський інститут імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА АКТУАЛЬНІ ВИКЛИКИ

Останніми роками інформаційні технології (ІТ) та штучний інтелект (ШІ) мають все більше значення для всіх сфер нашого життя. Важко уявити життя сьогодні без цих технологій. При цьому вони розвиваються значно швидше, ніж законотворці встигають змінювати закони та інші-нормативно правові акти, щоб забезпечити їх адекватне правове регулювання.

Сьогодні ІТ та ШІ впливають на всі аспекти суспільного життя, економіки та державного управління. При цьому вони мають потенціал для покращення якості життя громадян та інновацій у різних галузях, таких як охорона здоров'я, освіта, публічні послуги та правосуддя.

Основними законодавчими актами, які на сьогоднішній день регулюють сферу ІТ в Україні є:

- Закон України «Про інформацію»;
- Закон України «Про захист персональних даних»;
- Закон України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги»;
- Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України».

При цьому в Україні зараз відсутнє спеціальне регулювання ШІ як окремої технології.

Серед недоліків правового регулювання ШІ можна виділити наступні пункти:

- відсутність законів для використання ШІ у сфері автоматизованих рішень (наприклад, у публічній службі чи судовій системі);

- нечітке регулювання збору та обробки великих даних, особливо біометричних і медичних.

Серед основних викликів, які стоять перед правниками та законотворцями є:

- недосконалість механізмів захисту персональних даних;

- відсутність регулювання відповідальності за автономні рішення ШІ;

- етичні питання, зокрема конфіденційність та доступ до медичних послуг.

Для забезпечення ефективного правового регулювання сфери ІТ та ШІ важливо враховувати існуючий міжнародний досвід:

- Рекомендації ЮНЕСКО щодо етики ШІ (прозорість, справедливість, відповідальність);

- Європейський регламент про штучний інтелект (2024) де визначена класифікація систем ШІ за рівнями ризику.

Але в Україні є намагання робити певні кроки в напрямку подальшого правового регулювання ІТ та ШІ. Серед них можна відзначити:

1) Концепцію розвитку штучного інтелекту до 2030 року (2020). В її рамках було встановлено:

- стратегічні напрями використання ШІ в медицині, транспорті, освіті та публічних послугах;

- основні цілі: розвиток досліджень, інфраструктури, правового та етичного регулювання.

2) Концепція науково-технічної програми (2024–2026). В її рамках було визначено пріоритетні сфери в яких має відбуватись подальший розвиток та правове регулювання. Серед них освіта, наука, економіка, кібербезпека, правосуддя.

Для удосконалення правового регулювання в сфері інформаційних технологій та штучного інтелекту потрібно зробити наступне:

- прийняти ряд спеціальних законів. Наприклад, Закон «Про штучний інтелект», що визначатиме статус ШІ, межі його використання та відповідальність за потенційно небезпечні наслідки використання ШІ;

- провести гармонізацію вітчизняного законодавства із міжнародними стандартами в цій сфері. Наприклад, імплементувати вимоги GDPR і Artificial Intelligence Act.

- створити спеціальні регуляторні органи. Наприклад, Національне агентство з питань ШІ;

- розробити відповідні механізми контролю та відповідальності. Потрібно визначити відповідальність за можливі помилки при застосуванні ШІ на практиці, запровадити страхування потенційних ризиків.

Отже, вітчизняне законодавство оновлення для регулювання ШІ та ІТ. Важливо створити правове середовище, яке сприятиме ефективному подальшому розвитку технологій, дотримуючись при цьому етичних стандартів та забезпечуючи прозорість і безпеку використання відповідних технологій на практиці.

Список використаних джерел

1. Victoria Boldyreva, Igor Zakharchuk. Current state and prospects for improving the legal regulation of information technology and artificial intelligence as an element of improving the quality of life in Ukraine. Exploring Quality of Life Amid Global and Local Transformations: monograph. Tadeusz Pokusa, Tetyana Nestorenko, Dominika Kalita (eds.) Publishing House of the Academy of Applied Sciences – Academy of Management and Administration in Opole, 2024. P. 70-77.

*Захарчук І.В.,
ст. викладач кафедри «Правознавство»
Північноукраїнський інститут імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ООН В ХХІ СТОЛІТТІ

Організація Об'єднаних Націй (ООН) є головним міжнародним інститутом, який був створений для підтримання миру, безпеки, захисту прав людини та сприяння розвитку людства. Однак у ХХІ столітті ООН стикається з численними проблемами, що впливають на ефективність її діяльності ті потребують правового вирішення. Це зумовлено зростанням кількості міжнародних конфліктів, новими викликами глобалізації, кіберзагрозами та змінами клімату. Визначення правових аспектів цих викликів та пошук шляхів їх вирішення є надзвичайно важливими для сучасного міжнародного публічного права.

Серед основних проблем діяльності ООН сьогодні можна виділити наступні:

1) обмеження у правовій спроможності ООН. ООН, як міждержавна організація, залежить від волі держав-членів. Статут ООН встановлює основи її діяльності, але із цим є ряд проблем:

- рішення Ради Безпеки та Генеральної Асамблеї часто залишаються невиконаними через відсутність механізмів примусового впровадження;

- деякі держави-члени використовують міжнародне право вибірково, підтримуючи лише ті резолюції, які відповідають їхнім національним інтересам;

- недосконалість фінансування ООН обмежує можливості організації реалізовувати свої програми;

2) проблеми колективної безпеки. У ХХІ столітті механізм колективної безпеки стикається з такими проблемами:

- конфлікти, такі як в Україні, Сирії, Ємені, демонструють нездатність Ради Безпеки ухвалювати оперативні рішення через право вето постійних членів;

- брак взаємодії між регіональними організаціями та ООН призводить до дублювання зусиль або їх неузгодженості;

- недостатність фінансових та військових ресурсів для миротворчих операцій ускладнює ефективну реакцію на кризи;

3) недостатнє правове регулювання кібербезпеки. Кіберзагрози є одним із найбільш динамічних викликів для міжнародної спільноти на сьогоднішній день. При цьому є ряд проблем у цій сфері:

- відсутність чітких міжнародних норм у сфері кібербезпеки створює правовий вакуум;

- держави розробляють власні стратегії кіберзахисту, що часто призводить до конфліктів інтересів на глобальному рівні;

- кіберзброя використовується для втручання у внутрішні справи інших держав, що ускладнює забезпечення суверенітету в цифровому просторі;

4) кліматичні зміни. Кліматичні виклики вимагають від ООН нових підходів для вирішення таких проблем:

- нерівномірність виконання кліматичних угод між розвиненими та країнами, що розвиваються, підриває загальний прогрес;

- відсутність жорстких санкцій щодо держав, які порушують міжнародні зобов'язання, обмежує ефективність екологічної політики;

- недостатній рівень фінансової підтримки для країн, які найбільше страждають від змін клімату, ставить під загрозу їхню здатність адаптуватися;

5) проблеми захисту прав людини. Захист прав людини залишається одним із ключових завдань ООН, однак:

- Рада з прав людини часто піддається критиці через політизацію та відсутність оперативності;

- механізми моніторингу порушень прав людини не завжди є незалежними і прозорими;

- масштаби гуманітарних криз, таких як біженці або торгівля людьми, перевищують можливості існуючих інструментів ООН.

Шляхи вирішення зазначених вище проблем:

1) реформування Ради Безпеки, яке може включати:

- обмеження права вето для постійних членів у випадках, що стосуються масових порушень прав людини чи геноциду;
- розширення складу постійних членів Ради за рахунок представників Африки, Латинської Америки та інших регіонів, що дозволить забезпечити більш збалансоване представництво;
- впровадження механізмів, які дозволяють невеликим державам-членам брати активнішу участь у прийнятті рішень;

2) для боротьби з кіберзагрозами необхідно:

- укласти багатосторонні угоди, які регулюють використання кіберзброї та визначають правила ведення кіберконфліктів;
- створити міжнародний орган під егідою ООН для моніторингу кібератак та координації міжнародної співпраці у сфері кібербезпеки;
- визначити відповідальність держав за кіберзлочини, що здійснюються з їхньої території;

3) для забезпечення ефективності екологічної політики потрібно:

- запровадити систему незалежного моніторингу виконання кліматичних угод із можливістю публічного оприлюднення результатів;
- розробити фінансові стимули для держав, які успішно виконують свої зобов'язання;
- впровадити обов'язкові механізми вирішення спорів у випадках порушення екологічних домовленостей;

4) Підвищення ефективності захисту прав людини можливе через:

- створення незалежних міжнародних трибуналів для розгляду масових порушень прав людини;

- посилення співпраці між ООН та регіональними організаціями, такими як Європейський суд з прав людини або Африканська комісія з прав людини;

- удосконалення системи реагування на гуманітарні кризи шляхом спрощення процедур виділення фінансування та залучення міжнародної спільноти.

Правові проблеми, з якими стикається ООН у XXI столітті, відображають складність сучасного міжнародного середовища та потребу у постійній адаптації механізмів організації до нових викликів. Основними напрямками вирішення цих проблем є:

- реформування основних структур ООН, зокрема Ради Безпеки, для забезпечення більш справедливого і оперативного прийняття рішень;

- встановлення нових міжнародних стандартів у таких сферах, як кібербезпека, зміни клімату та права людини, що відповідають реаліям сучасності;

- підвищення рівня відповідальності держав-членів за виконання міжнародних зобов'язань, а також забезпечення прозорості та підзвітності діяльності ООН;

- зміцнення партнерства між ООН та регіональними організаціями, що дозволить досягти синергії в реалізації спільних цілей.

Ефективна реалізація цих заходів потребує узгодженої політичної волі держав-членів, а також тісної співпраці між урядами, міжнародними організаціями, науковою спільнотою та громадянським суспільством. Лише завдяки об'єднаним зусиллям можна створити стабільну, ефективну та справедливую систему міжнародного права, яка відповідатиме сучасним викликам і сприятиме збереженню глобальної стабільності.

Список використаних джерел.

1. Захарчук І.В. Застосування політичної (нематеріальної) відповідальності у міжнародному праві в XXI столітті. *Актуальні проблеми розвитку територіальних громад*. Збірник. Чернігів: Чернігівський інститут ім. Героїв Крут ПрАТ «ВНЗ

«МАУП», 2019. С. 182-186. URL: http://maupchern.pp.ua/wp-content/uploads/2021/11/zbirka_17_april_2019final.pdf (дата звернення 02.11.2024)

2. Захарчук І.В. Об'єктивна відповідальність в міжнародному праві. *Правові та соціально-економічні аспекти стратегічного розвитку регіону та територіальних громад*. Збірник. Чернігів: Чернігівський інститут ім. Героїв Крут ПрАТ «ВНЗ «МАУП», 2021. С. 209-214. URL: http://maupchern.pp.ua/wp-content/uploads/2021/04/zbirnik_2021_international_final_5.pdf (дата звернення 01.11.2024)

3. Захарчук І.В. Проблеми правового регулювання відповідальності в міжнародному праві. *Соціально-економічна та правова політика України: виклики сьогодення*. Збірник. Чернігів: Північноукраїнський інститут ім. Героїв Крут ПрАТ «ВНЗ «МАУП», 2023. С. 43-47. URL: http://maupchern.pp.ua/wp-content/uploads/2023/12/sbornik_2023_fall.pdf (дата звернення 29.10.2024)

4. Міжнародне публічне право: основи теорії: навчально-методичний посібник / Х. Н. Бехруз, С. С. Андрейченко, М. В. Грушко та ін. Одеса: Видавництво «Юридика», 2023. 252 с.

*Кайманова Я.В.,
ст. викладач кафедри психології
Північноукраїнський інститут ім. Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

КОУЧИНГ У ЧАСІ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ: ЯК РОЗВИВАТИ СТІЙКІСТЬ ТА АДАПТИВНІСТЬ У КРИЗОВИХ СИТУАЦІЯХ

Сьогодні спостерігається перехід від суворо регламентованого життя всього суспільства та окремо взятої людини до вибудовування гнучких взаємовідносин у процесі міжособистісної комунікації. При цьому підвищення ефективності власної життєдіяльності можливе тільки за умови постійного розвитку та самовдосконалення особистості протягом усього життя, що проявляється у якісній і творчій реалізації власних професійних функцій, створенні умов для розвитку інших людей, що сприяють розв'язанню проблем будь-якого характеру.

У сучасному світі, яке постійно змінюється та стикається з безпрецедентними викликами, зміна адаптації до нових умов стає критичною для успіху як в особистому, так і в професійному житті. Періоди невизначеності та кризові ситуації випробовують нашу здатність залишатися стійкими, швидко приймати рішення та ефективно діяти в умовах стресу. У цьому контексті коучинг стає потужним інструментом для розвитку стійкості та адаптивності, допомагаючи людям і організаціям не тільки виживати, але й процвітати в умовах постійних змін.

Серед сучасних українських дослідників, які вивчають коучинг, стійкість та адаптивність в умовах невизначеності, є кілька експертів, що зосереджують свою увагу на розвитку цих навичок у кризі [2].

Дослідниця Тетяна Філіпова є коучем із лідерства, яка працює з темами розвитку стійкості та управління в умовах невизначеності. Вона зосереджується на тому, як коучинг може

допомогти лідерам і командам бути стійкими до змін та кризи, а також використовує техніку нервової регуляції для підвищення адаптивності. Професійний коуч і тренер Олена Мартиненко активно займається питаннями розвитку стійкості в умовах економічних і соціальних криз. Вона проводить тренінги та дослідження, присвячені тому, як люди можуть адаптуватися до змін і підтримувати мотивацію в умовах невизначеності. Наталія Єжова спеціалізується на організаційному коучингу та розвитку персоналу в кризових умовах. Її дослідження охоплюють питання управління стресом, підвищення стійкості та адаптації до змін. Анна Клименко Фахівець є фахівцем з психології кризових станів та особистісного розвитку в умовах невизначеності. Дослідниця займається дослідженням впливу коучингових практик на стійкість і адаптивність людей у складних життєвих ситуаціях, зокрема під час економічних і соціальних криз. Ці дослідники активно працюють із темами коучингу в умовах криз і змін, сприяючи розвитку стійкості та адаптивності серед лідерів, команд і окремих людей [1].

Провідними зарубіжними дослідниками та фахівцями, які вивчають коучинг, стійкість та адаптивність в умовах невизначеності та кризових ситуацій є американська психологиня Карол Дук, авторка концепції «growth mindset» (мислення зростання). Вона досліджує, як мислення, зосереджене на зростанні, допомагає людям адаптуватися до змін і справлятися з викликами. Її роботи мають великий вплив на коучинг, оскільки спрямовані на розвиток стійкості й адаптивності через зміну мислення.

Американський психолог Деніел Голман відомий своєю працею в галузі емоційного інтелекту. Він досліджує, як емоційний інтелект (EQ) допомагає людям справлятися з труднощами та зберігати емоційну стійкість під час криз. Його праці застосовуються в коучингу для розвитку навичок управління емоціями та соціальних відносин. Маршалл Голдсміт – один з провідних коучів у сфері лідерства, відомий своїми дослідженнями та практиками, спрямованими на розвиток

лідерів у складних умовах. М. Голдсміт працює з темами стійкості та адаптивності, допомагаючи лідерам ефективно реагувати на кризи та зміни [3].

Американський психолог Джордж Бонно відомий своїми дослідженнями у сфері психологічної стійкості (resilience). Він вивчає, як люди справляються з втратами, травмами й стресовими подіями, і як вони можуть розвивати стійкість у відповідь на ці виклики. Його дослідження є корисними для коучів, які працюють із клієнтами у кризових ситуаціях.

Професор з університету Case Western Reserve Річард Бояціс відомий своїми дослідженнями емоційного інтелекту та коучингу. Він вивчає, як лідери можуть розвивати резильєнтність і адаптивність через емоційний інтелект і коучинг, зокрема в кризових ситуаціях.

Професор лідерства й коучингу в Henley Business School Пітер Хокінс є фахівцем у галузі командного коучингу. Його роботи фокусуються на тому, як коучинг може допомогти організаціям та командам адаптуватися до глобальних змін і криз [4].

Засновниця Erickson Coaching International Мерилін Аткинсон активно досліджує роль коучингу в розвитку адаптивності та стійкості на особистому та професійному рівнях. Вона пропонує системний підхід до коучингу, який сприяє подоланню криз і розвитку позитивного мислення [1].

Ці дослідники роблять важливий внесок у розуміння того, як коучинг може допомогти людям і організаціям розвивати стійкість та адаптивність у кризових ситуаціях.

Розвиток стійкості та адаптивності в кризових ситуаціях за допомогою коучингу спрямований на індивідуальній підході до людини, роботі з її емоційними та когнітивними установками, а також на розвиток конкретних навичок. Коучинг допомагає клієнтам усвідомити свої ресурси, сформувані чіткі стратегії для подолання кризи та навчитися ефективно адаптуватися до нових умов. Існують принципи, які сприяють розвитку стійкості та адаптивності [2]:

підвищення самосвідомості. Коучинг допомагає людям краще розуміти свої сильні сторони, слабкості, страхи та емоційні тригери. Усвідомлення власних реакцій на стрес і кризові ситуації та є ключем до управління ними. Підвищена самосвідомість дозволяє краще адаптуватися до непередбачуваних змін і виробляти нові стратегії поведінки;

розвиток мислення зростання (growth mindset). Завдяки коучингу клієнт вчиться змінювати свої фіксовані установки та сприймати труднощі як можливості для зростання. Мислення зростання сприяє адаптивності, оскільки дозволяє бачити нові можливості навіть у кризових ситуаціях і сприймати проблеми як шанс для навчання й розвитку;

емоційна регуляція. У кризові моменти важливо вміти керувати своїми емоціями. Коучинг пропонує техніки емоційної регуляції, такі як майндфулнес, дихальні вправи або практики позитивного мислення. Це допомагає підтримувати емоційний баланс і уникати паніки чи негативних реакцій у стресових ситуаціях.

формування навичок проблемного мислення. Коуч допомагає клієнтам розвивати стратегічне та критичне мислення, яке необхідне для пошуку рішень у складних ситуаціях. Навички вирішення проблем допомагають клієнту бути гнучким і швидко знаходити ефективні шляхи виходу з кризових ситуацій.

розвиток гнучкості в плануванні. Одна з ключових навичок адаптивності — здатність коригувати свої плани відповідно до змін у зовнішньому середовищі. Коучинг сприяє розвитку навички гнучкого планування, коли клієнт вчиться переглядати свої стратегії та плани залежно від обставин, а не дотримуватись жорсткого підходу;

робота з внутрішньою мотивацією. Коучинг підтримує розвиток внутрішньої мотивації, яка є рушієм до стійкості в кризових ситуаціях. Мотивація допомагає не здаватися перед труднощами і продовжувати рухатися вперед навіть за несприятливих умов;

фокус на сильні сторони та ресурси. Коуч допомагає клієнту виявити та активувати його внутрішні ресурси — як емоційні, так і інтелектуальні. Виявлення власних сильних сторін сприяє впевненості та стійкості під час криз. Це допомагає зберігати мотивацію та віру в можливість подолання труднощів;

підтримка у розвитку соціальних зв'язків. Соціальна підтримка є важливим фактором стійкості. Коучинг допомагає клієнту зміцнювати свої стосунки з оточуючими та шукати підтримку від соціальних мереж — друзів, родини, колег. Це робить клієнта менш вразливим до стресу і криз;

навчання позитивної рефлексії. Коучинг сприяє розвитку навички позитивної рефлексії, коли клієнт може оцінювати досвід і здобути уроки навіть з негативних ситуацій. Це дозволяє формувати більш стійке та гнучке мислення, яке сприяє адаптації;

формування цілей, орієнтованих на майбутнє. Коучинг допомагає створювати конкретні й реалістичні плани на майбутнє навіть у кризових обставинах. Робота над цілями дозволяє зберігати фокус і не втрачати сенс діяльності в умовах невизначеності.

Отже, коучинг є потужним інструментом для розвитку стійкості та адаптивності, адже допомагає людям краще розуміти себе, контролювати свої емоції, мислити гнучко та ефективно діяти в умовах кризи. У сучасному світі, де невизначеність і кризи стали невід'ємною частиною життя, розвиток стійкості та адаптивності є ключовими навичками для досягнення успіху і збереження психологічного благополуччя. Коучинг виступає потужним інструментом для формування цих якостей, допомагаючи людям краще розуміти свої внутрішні ресурси, керувати емоціями та адаптуватися до швидких змін. Завдяки індивідуальному підходу та розвитку навичок мислення зростання, емоційної регуляції та гнучкості, коучинг сприяє ефективному подоланню кризових ситуацій. Він дозволяє перетворювати виклики на можливості для зростання,

підтримуючи особистий і професійний розвиток у складних умовах. У результаті, коучинг є не лише інструментом для вирішення проблем, але й важливим фактором стійкості в умовах постійних змін і невизначеності. Завдяки роботі з коучем клієнт не лише навчається реагувати на зміни, але й використовувати кризові ситуації для власного розвитку.

Список використаної літератури:

1. Нежинська О. О., Тименко В. М. Використання коучингу в системі вищої освіти України. Вісник післядипломної освіти: зб. наук. праць Ун-ту менедж. освіти НАПН України; К.: АТОПОЛ ГРУП, 2015. Вип. 15(28). С. 236–245.

2. Нежинська О. О., Тименко В. М. Коучинг у діяльності практичного психолога системи освіти: спецкурс для слухачів очно-дистанційної форми навчання в системі післядипломної педагогічної освіти; НАПН України, ДВНЗ «Ун-т менедж. освіти». К., 2015. 44 с.

3. Коучинг – інструмент особистого і професійного розвитку. URL: <http://www.lifecoach.com.ua>

3. Павлов В. І., Кушнірук О. Ю. Коучинг та наставництво у підприємницькій діяльності. URL:http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/13919/1/41_276-280_Vis_727_Menegment.pdf

Кайманова Я.В.,
ст. викладач кафедри психології
Північноукраїнський інститут ім. Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»
Бірюкова Т.С.,
здобувач вищої освіти
Північноукраїнського інституту ім. Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА РІВЕНЬ СТРЕСУ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Вплив соціальних мереж на рівень стресу в сучасному суспільстві є помітним і багатограним. З одного боку, соціальні мережі дозволяють людям підтримувати зв'язки, ділитися своїми переживаннями та знаходити підтримку в складні моменти. Це може зменшувати відчуття самотності та підвищувати відчуття належності до спільноти.

Проте з іншого боку, надмірне використання соціальних мереж може посилювати стрес. На думку О. Лазаренко та Т. Веретенко, хоча сучасні технології сприяють когнітивному та інтелектуальному розвитку молоді, вони також несуть певні ризики і можуть негативно вплинути на психосоціальне благополуччя. Ці технології створюють умови для розвитку інтернет-залежності та виникнення інших проблем [2, с. 26].

Далі наведено і розглянуто основні пункти впливу соціальних мереж на людину.

1. Порівняння себе з іншими.

Постійне порівнювання своєї зовнішності, способу життя, доходів, роботи та відпочинку з ідеалізованими образами інших користувачів призводить до заздрості, яка, в свою чергу, викликає депресію. Соціальних порівнянь неможливо уникнути, оскільки вони допомагають людям зрозуміти свою соціальну ідентичність. Проте, коли ми спостерігаємо, що деякі люди мають більше ресурсів, ніж ми, такі порівняння можуть

привести до депресивних почуттів. Окрім того, порівняння себе з іншими в Інтернеті має подвійний ефект: ми помічаємо лише позитивні аспекти життя інших людей, що стає причиною появи відчуття меншої повноцінності. Зокрема, користувачі схильні представляти себе в найкращому світлі, коли бачать, що хтось живе ідеальним життям [1, с. 63].

2. Залежність.

Постійне використання соціальних мереж також викликає формування залежності. Постійне перевіряння нових повідомлень, отримання лайків і коментарів стає пріоритетом для багатьох молодих людей, що негативно впливає на їхнє психологічне самопочуття і здоров'я [1, с. 63].

Основними причинами інтернет-залежності є нездатність встановлювати і підтримувати здорові соціальні та психологічні стосунки в реальному житті, а також нездатність відрізнити нормальну поведінку від ненормальної. Основними критеріями інтернет-залежності є:

складність контролю часу, витраченого в Інтернеті. Людина має проблеми з обмеженням часу, проведеного в Інтернеті, і не може контролювати його;

лабільність настрою під час використання. Використання Інтернету може викликати значні коливання настрою залежно від того, яка діяльність відбувається в мережі. Люди відчувають ейфорію або погіршення самопочуття під час користування Інтернетом;

занурення в різні види діяльності в Інтернеті та втрата інтересу до діяльності поза ним: Інтернет-залежні особи витрачають багато часу на різні види діяльності в Інтернеті, такі як соціальні мережі, відеоігри, онлайн-шопінг, занурюючись у віртуальний світ. Водночас вони втрачають інтерес до діяльності в реальному світі.

Також варто відзначити, що Інтернет пропонує безліч корисних і позитивних можливостей, таких як освіта, спілкування, доступ до інформації, творчість тощо. Проблема залежності виникає тоді, коли використання Інтернету стає

неконтрольованим і має негативний вплив на інші аспекти життя людини [1, с. 63].

3. Кібербулінг.

Сьогодні кібербулінг є серйозною проблемою, що пов'язана з використанням інформаційно-комунікаційних технологій для вчинення актів насильства або залякування інших. Це форма агресії, коли особа використовує соціальні мережі, електронну пошту, мобільні телефони та інші засоби комунікації для поширення образливої, загрозливої, наклепницької або шкідливої інформації про іншу людину [1, с. 64].

Соціальні мережі можуть стати майданчиком для кібербулінгу, коли люди стикаються з погрозами, шантажем та іншими формами цифрового насильства.

4. Ідеалізація реальності.

Люди в соціальних мережах, зазвичай, поширюють лише ті новини та інформацію про себе, які прикрашають їхнє життя та створюють позитивне уявлення про них. Це явище називається самопрезентацією і викликає ідеалізацію дійсності.

Користувачі часто вирішують демонструвати свої успіхи, щастя і позитивні моменти в житті, приховуючи свої проблеми, невдачі та негативні емоції. Це створює ілюзію, що все в житті завжди ідеальне та бездоганне. Як наслідок, інші мають викривлене уявлення про реальність і не завжди задоволені власним життям, порівнюючи його з ідеалізованим образом, який вони бачать у соціальних мережах [1, с. 64].

Таке явище також впливає на сприйняття себе іншими людьми. Якщо багато людей думають лише про позитивні аспекти свого життя, інші відчують себе менш успішними чи щасливими порівняно з ними.

5. Самовиявлення і самоствердження.

Користувач соціальних мереж може відчувати позитивні емоції, коли його пости оцінюють, лайкають і коментують. Однак, якщо цей процес стає надто залежним від зовнішньої оцінки, це впливає на його самооцінку і здоров'я [1, с. 65].

Дослідження постійно підкреслюють, що використання соціальних мереж, особливо надмірне і тривале перебування на платформах, підвищує ризик виникнення різноманітних психічних симптомів і погіршення самопочуття, особливо серед молоді. Це частково може бути пов'язано з негативними наслідками екранного часу для психічного здоров'я, зокрема із зростанням тривожних і депресивних симптомів, що добре задокументовано. Останні дослідження повідомляють про негативний вплив соціальних мереж на психічне здоров'я молоді, включаючи тиск через соціальні порівняння з іншими та відчуття соціальної ізоляції після відторгнення іншими користувачами. В одному з досліджень молодих дорослих було виявлено, що негативні порівняння з іншими на Facebook сприяли ризику румінації та подальшому збільшенню симптомів депресії. Однак, через те, що більшість досліджень екранного часу і психічного здоров'я мають поперечний характер, зробити причинно-наслідкові висновки залишається складно [3, с. 173].

Кількість використання соціальних мереж також є важливим фактором. Опитування молодих дорослих віком від 19 до 32 років показало, що частіше відвідування соціальних мереж щотижня корелювали з вищим рівнем депресивних симптомів. Більше часу, проведеного в соціальних мережах, також асоціюється з більшими симптомами тривожності. Кількість платформ, які використовують, також має значення: в іншому національному опитуванні молодих дорослих виявили, що використання великої кількості соціальних мереж негативно впливало на психічне здоров'я. Серед респондентів, які використовували від 7 до 11 платформ порівняно з тими, хто користувався лише 2 чи меншою кількістю, спостерігали утричі вищі шанси наявності високого рівня депресивних симптомів і в 3,2 рази вищі шанси на наявність високого рівня тривожних симптомів [3, с. 173].

Багато дослідників припускають, що погіршення психічного здоров'я, пов'язане з використанням соціальних мереж, може бути результатом того, що соціальні мережі

замінюють молоді особисте спілкування, що може сприяти підвищенню рівня самотності та мати негативний вплив на інші аспекти здоров'я і благополуччя. Одне з національно репрезентативних опитувань американських підлітків виявило, що серед респондентів, які більше часу проводили в медіапросторі, наприклад, у соціальних мережах або на смартфонах, спостерігався значно вищий рівень депресивних симптомів і підвищений ризик самогубства порівняно з підлітками, які більше часу проводили в неекранних активностях, таких як особисте спілкування або заняття спортом [3, с. 173].

Для людей із більш серйозними психічними захворюваннями вплив соціальних мереж на психіатричні симптоми досліджувався менше. Одне дослідження виявило, що участь у чатах може погіршувати симптоми у молодих людей із психотичними розладами, тоді як інше дослідження пацієнтів із психозом показало, що використання соціальних мереж спрогнозувало зниження настрою. Ці дослідження підкреслюють чіткий зв'язок між використанням соціальних мереж і психічним здоров'ям, який може бути відсутнім у дослідженнях загальної популяції, і вказують на необхідність вивчення того, як соціальні мережі можуть впливати на важкість симптомів та які фактори можуть допомогти зменшити ці ризики [3, с. 173].

А тепер можемо звернутися до висновків з дослідження рівня стресу серед студентів від Р. Любенко та К. Мальцевої. Згідно з результатами кількісного етапу дослідження, опитані студенти загалом мають підвищений рівень стресу, який межує з тривожністю та депресією. Було також виявлено статистично значущий вплив віку на рівень стресу: з віком рівень стресу поступово зростає. Ці результати відображають загальну світову тенденцію до погіршення психічного стану серед молоді студентського віку [3, с. 173].

Водночас, важливо зазначити, що репрезентативність даного дослідження має певні обмеження. Висновки зроблені на

основі даних, зібраних серед студентів одного факультету київського університету в період, що передував весняній сесії, яка, ймовірно, могла вплинути на підвищення рівня стресу [3, с. 173].

Важливим висновком дослідження є те, що, попри підвищений рівень стресу серед студентів і значний час, проведений ними в соціальних мережах, між цими факторами не було виявлено статистично значущого зв'язку. Аналіз даних за допомогою дисперсійних та регресійних методів не показав взаємозв'язку між суб'єктивним рівнем стресу та патернами користування соціальними мережами, такими як частота і тривалість їх відвідувань, кількість онлайн-комунікацій чи активність у формі лайків і публікацій у Facebook [3, с. 173].

Підбиваючи підсумки, соціальні мережі можуть надати можливості для покращення психічного здоров'я користувачів, сприяючи соціальним зв'язкам та підтримці з боку однолітків. Справді, онлайн-спільноти можуть надати простір для обговорення проблем зі здоров'ям, несприятливих життєвих подій або повсякденних проблем, що може зменшити почуття стигматизації та посилити приналежність та сприйняту емоційну підтримку. Взаємна дружба, корисна соціальна взаємодія та гумор у соціальних мережах також знизили стрес під час пандемії COVID-19 [5].

З іншого боку, кілька досліджень вказали на потенційно шкідливий вплив використання соціальних мереж на психічне здоров'я. Висловлювалися побоювання, що соціальні мережі можуть призвести до незадоволеності образом тіла, збільшити ризик залежності та залучення до кібербулінгу, сприяти поведінці фаббінгу та негативно впливати на настрій. Надмірне використання посилює самотність, страх упустити щось і знижує суб'єктивне благополуччя та задоволеність життям. Користувачі, схильні до ризику залежності від соціальних мереж, часто повідомляють про симптоми депресії та низьку самооцінку [5].

Загалом результати, що стосуються впливу соціальних мереж на психічне здоров'я, вказали на деякі істотні ресурси для психологічного благополуччя через винагороду соціальних взаємодій в Інтернеті. Однак необхідно підвищувати обізнаність про можливі ризики, пов'язані з надмірним використанням, що може негативно впливати на психічне здоров'я та повсякденне функціонування. Немає ні негативного, ні позитивного консенсусу щодо впливу соціальних мереж на людей. Однак, навчаючи людей грамотності у соціальних мережах, ми можемо максимально збільшити їхні шанси на збалансований, безпечний та значний досвід на цих платформах [5].

Список використаної літератури

1. Гречановська О. В., Мегем О. М., Потапюк Л. М. Вплив соціальних мереж на психологічний стан та самооцінку української молоді. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. Серія: Психологія. 2023. Т. 34 (73), № 4. С. 60-66.

2. Лазаренко О. А., Веретенко, Т. Г. Формування безпечної поведінки в Інтернет-мережі. *Здобутки та досягнення прикладних та фундаментальних наук XXI століття*. Черкаси: МЦНД, С. 26-34.

3. Любенко Р., Мальцева К. Користування сайтами соціальних мереж та рівень стресу: дослідження серед студентів НаУКМА. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*, 2019. № 3. С. 159-178.

4. Naslund J.A, Bondre A., Torous J., Aschbrenner K.A. Social Media and Mental Health: Benefits, Risks, and Opportunities for Research and Practice. *J Technol Behav Sci*. 2020 Sep; 5(3):245-257.

5. Zsila A., Reyes M. E. S. Pros & cons: impacts of social media on mental health. *BMC psychology*, 2023. Т. 11. №. 1. С. 201.

*Кайманова Я.В.,
ст. викладач кафедри психології
Північноукраїнський інститут ім. Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»
Каліна В.П.,
здобувач вищої освіти
Північноукраїнського інституту ім. Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

СОЦІАЛЬНО ПСИХОЛОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЯКІ ПОВЕРНУЛИСЬ ІЗ ЗОНИ БОЙОВИХ ДІЙ ДО УМОВ МИРНОГО ЖИТТЯ

В сучасних умовах актуальність дослідження військової психології зумовлена зростанням кількості ветеранів війни та необхідністю забезпечення їхньої ефективної соціальної та психологічної реабілітації.

Стресові події, пов'язані зі збройним конфліктом здебільшого на сході України, стали хронічними і чинять негативний психологічний вплив як на учасників так і на їх оточення. Отриманий травматичний досвід, негативно впливає на стан здоров'я учасників бойових дій. Зокрема, після повернення до мирного життя вони переживають нові стреси, пов'язані з соціальною адаптацією, нерозумінням близьких, труднощами в спілкуванні, професійному самовизначенні, самореалізації, створенням сім'ї тощо.

Військовослужбовці-учасники бойових дій, виконують унікальну роль і є найбільш уразливими як фізично так і морально внаслідок психологічних перевантажень і постійного психічного напруження. Первинний стрес, отриманий під час виконання бойових завдань, підсилюється вторинним, що виникає після повернення додому. Цей стан стає внутрішньою основою психологічної та соціальної дезадаптації. За прогнозами психіатрів, в кращому випадку, у 20% з учасників бойових дій в Україні в наступні роки буде діагностовано

хронічний посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), якому вже дали назву «синдром АТО». Військові, які повернулися з передової гостро потребують психологічної реабілітації [3].

З огляду на це, нині виникла нагальна потреба в реабілітаційній діяльності, і нові умови ведення війни вимагають від фахівців швидко реагувати на запити суспільства.

Питання психологічної реабілітації учасників бойових дій є предметом значної кількості досліджень та доробок вчених, зокрема О. Тополь у своїх роботах розглядає причини воєнно-травматичного стресу учасників антитерористичної операції та прояви девіантної поведінки учасників збройних конфліктів [4]; В. Алещенко у своїх роботах розглядає наслідки посттравматичного стресового розладу (ПТСР) у учасників АТО, аналізує досвід застосування психологічної реабілітації в умовах бойової обстановки [1]. О. Сафін у своїх роботах досліджує питання психологічної реадaptaції учасників бойових дій та соціально-психологічні моделі наслідків військового полону [5]. А. Шумейко приділяє увагу реадaptaції та психологічної реабілітації учасників бойових дій, та створенню моделі психологічної реабілітації та реадaptaції учасникам бойових дій.

Загальні підходи до організації процесу реабілітації представлені у працях Л. Вакуленка, Т. Добровольської, І. Мисули, М. Фролова, С. Харченка, Л. Яковлевої та ін. Психологічні чинники впливу бойових дій на стан особового складу проаналізовані у дослідженнях українських науковців О. Блінова, О. Бойка, А. Бородія, В. Крайнюка, Є. Литвиновського, О. Макаревича, А. Романишина та ін. Правові аспекти у сфері реабілітації людей з інвалідністю були предметом дослідження В. Андрєєва, Я. Безуглої, А. Єгорова, П. Пилипенка, Л. Шумної та ін. Різні аспекти реабілітації роботи з військовослужбовцями вивчають вітчизняні (В. Алещенко, О. Караман, В. Лесков, М. Маслова, Н. Олексюк, Н. Пономаренко, О. Савченко, В. Турбан, О. Хміляр та ін.) і зарубіжні дослідники (L. Calhoun (Л. Калхун), D. Hall (В. Холл), D. Kishbaugh (Д. Кишбор), R. Laufer (Р.

Лауфер), R. Skurfield (Р. Скурфілд), С. Williams (С. Вільямс), J. Wilson (Дж. Вілсон) та ін.) [1].

Перш за все посттравматичного стресового розладу (ПТСР) у військових є однією з найбільш відомих проблем їх психічного здоров'я, але залишаються невирішеними такі аспекти, як запобігання розвитку цього розладу та ефективні методи реабілітації. Незважаючи на наявні терапевтичні підходи, немає єдиного дієвого методу, який би враховував специфіку військового досвіду та індивідуальні відмінності. Дослідження у цій сфері мають враховувати не лише бойовий стрес, але й інші чинники, як-от соціальне оточення військового, підтримку та його власні механізми подолання стресу.

Бойовий досвід може суттєво змінити особистість військового, спричинивши зміну цінностей, поведінкових реакцій та психологічного стану. Проте це питання залишається малодослідженим: відсутні достовірні дані щодо довгострокового впливу бойового досвіду на формування особистісних рис, а також щодо того, як саме можна використати цей досвід для розвитку стійкості та лідерських якостей. Розвиток методик для ідентифікації позитивних і негативних змін особистості є важливим для психологічної підтримки військових [2].

Питання підтримки з боку родини, військового колективу і соціального середовища є важливим, але не до кінця вивченим. Немає чітких даних про те, як кожен з видів підтримки (сімейна, дружня, професійна) впливає на готовність до служби і витривалість до стресу. Дослідження у цій сфері могли б сприяти створенню програм підтримки, які базуватимуться на особливих потребах кожного військовослужбовця, допомагаючи зберегти психологічне здоров'я на високому рівні.

Не менш важливою є психологічна реабілітація військовослужбовців після повернення з зони бойових дій. Багато з них стикаються з труднощами адаптації до мирного життя, і це потребує спеціальних реабілітаційних заходів. Існує потреба у методах, які допоможуть зменшити вплив бойового

досвіду на повсякденне життя і сприятимуть поступовому переходу від бойового режиму до цивільного життя. Реабілітаційні програми повинні враховувати не лише психічний, але й фізичний стан, а також соціальне оточення, адже ефективна реабілітація може сприяти відновленню цілісності особистості і нормалізації життєдіяльності.

Адаптація військових до цивільного життя після завершення служби є актуальною для ветеранів, які часто відчують труднощі під час повернення до цивільного життя, особливо через втрату відчуття приналежності та нових вимог суспільства. Цивільна адаптація військових включає процес переоцінки цінностей, зміни життєвих пріоритетів та психологічної підтримки. Наразі не існує універсальної програми, яка б сприяла гладкому переходу, а тому це питання потребує додаткових досліджень і розробки комплексних програм соціальної та психологічної підтримки [5].

Психологічна підготовка до екстремальних умов є ключовим фактором для ефективної діяльності військових. Необхідно розробити методики, які допоможуть розвинути стійкість до бойового стресу, а також дослідити, які особистісні якості сприяють кращому адаптаційному потенціалу. Крім того, важливим є вивчення методів формування навичок, які дозволять військовим швидко адаптуватися до змінних і екстремальних умов. Розвиток таких методів значно підвищить рівень готовності військовослужбовців до виконання завдань в умовах надзвичайного стресу. Кожна з цих проблем є не лише науково-дослідницьким викликом, але й важливим практичним завданням. Глибше вивчення цих аспектів допоможе вдосконалити підготовку, підтримку та реабілітацію військових, що, у свою чергу, сприятиме не тільки їхньому ефективному виконанню завдань, а й збереженню їхнього психічного здоров'я та якості життя [3].

Таким чином, соціально-психологічна реабілітація військовослужбовців, які повернулися із зони бойових дій, є невід'ємною складовою процесу їхньої успішної адаптації до

мирного життя. Комплексний підхід до реабілітації, що охоплює психологічну підтримку, соціальну інтеграцію та розвиток стійкості, сприяє зниженню рівня стресу та покращенню якості життя цих людей. Арт-терапія, когнітивно-поведінкова терапія, групова підтримка та участь у соціальних ініціативах є важливими інструментами, що допомагають ветеранам справитися з наслідками психологічних травм. Надання системної підтримки є необхідною умовою для зміцнення психічного здоров'я військових і сприяє їхньому поверненню до повноцінного соціального життя.

Список використаної літератури

1. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи. Навчальний посібник. Том 1. Київ, 2018. 208 с.
2. Бриндіков Ю. Л. Теорія практики реабілітації військовослужбовців учасників бойових дій в системі соціальних служб
URL:http://dspace.tnpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/12237/1/Aref_Bryndikov.pdf (дата звернення 17.10.2024)
3. Гульбс О., Кобець О. Соціально-психологічна реабілітація учасників бойових дій. Психологічний журнал. 2021. URL: <http://psyj.udpu.edu.ua/article/view/237166> (дата звернення 21.10.2024)
4. Засади бойової психологічної травматизації військовослужбовців
URL:
books.ndcnangu.co.ua/knigi/Monograf_bojov_psihol_travm_2018.pdf
(дата звернення 18.10.2024)
5. Сутність поняття психологічної реабілітації військовослужбовців.
URL: <http://psy-visnyk.uzhnu.uz.ua/index.php/psy/article/view/290> (дата звернення 16.10.2024)

*Кайманова Я.В.,
ст. викладач кафедри психології
Північноукраїнський інститут ім. Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»
Савенко А.А.,
здобувач вищої освіти
Північноукраїнського інституту ім. Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МІЖ УМОВАМИ ВІЙНИ ТА ЕФЕКТИВНІСТЮ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ В ШКОЛАХ

Війна є одним із найпотужніших стресових чинників, який значно впливає на психічне здоров'я дітей. Учні, як одна з найбільш вразливих груп, переживають страх, тривогу, втрати, а також відчуття непередбачуваності майбутнього. Це призводить не лише до психологічних труднощів, але й до порушень у навчанні та соціалізації. У цих умовах шкільна психологічна служба стає важливим ресурсом, здатним допомогти дітям адаптуватися до нових реалій, підтримати їхній емоційний стан і надати інструменти для подолання травматичного досвіду. Ефективність цієї служби в умовах війни набуває особливого значення, оскільки саме від неї залежить можливість учнів зберігати психічне здоров'я, адаптуватися до змін і продовжувати свій розвиток.

Основна робота психологів спрямована на відновлення внутрішніх сил дітей, подолання їхніх страхів і тривоги. У роботі з учнями використовуються методи арт-терапії, зокрема піскова терапія, створення казкових героїв із фольги, малюнок на асфальті тощо. Під час занять і бесід учні розвивають комунікативні й емоційно-вольові навички, краще пізнають себе та свої можливості [3].

У багатьох випадках психологічна підтримка надається через класного керівника, проте це залежить від ситуації та

рівня довіри до вчителя і психолога. Основні напрями взаємодії практичних психологів з адміністрацією навчального закладу — це планування роботи та підвищення кваліфікації. Як правило, практичні психологи узгоджують проведення заходів чи просвітницьких подій із керівництвом школи. Соціальні педагоги взаємодіють з адміністрацією для планування, обговорення звітів та залучення до розв'язання проблемних ситуацій з учнями. На відміну від соціальних педагогів, взаємодія практичних психологів з іншими структурами є нерегулярною, проте залишається важливою для підтримки всебічного розвитку та захисту психічного здоров'я дітей [2].

Психологічні служби функціонують зараз у багатьох державних і недержавних інституціях. Фахівці цих служб — практичні психологи, психотерапевти, консультанти, соціальні працівники, коучери, соціальні педагоги забезпечують індивідуальний підхід у роботі з персоналом, беруть участь у плануванні та розробці стратегій розвитку як окремих підприємств, так і цілих галузей. Методичною і метрологічною основою діяльності психологічних служб є прикладна психологія (Л. С. Виготський) [4]. Підвалини цього напрямку психології були закладені поколіннями вітчизняних і зарубіжних психологів. Зокрема роботами Г. С. Абрамової, Б. Г. Ананьєва, О. Ф. Бондаренка, Л. С. Виготського, В. В. Давидова, І. В. Дубровіної, Л. М. Карамушки, О.В. Киричука, Є. О. Климова, Г. С. Костюка, М. В. Костицького, О. М. Леонтьєва, С. Д. Максименка, В. С. Мерліна, В. О. Моляко, В. Ф. Моргуна, Н. І. Пов'якель, В. В. Рибалки, С. Л. Рубінштейна, В. М. Синьова, В. О. Татенка, Т. М. Титаренко, О. Я. Чебикіна, Н. В. Чепелевої, Ю. М. Швалба, С. І. Яковенка, Т. С. Яценко та ін [1].

Аналіз діяльності психологічної служби в школах дозволяє глибше зрозуміти умови праці та специфіку роботи фахівців у закладах загальної середньої освіти в умовах повномасштабної війни. Такі обставини значно впливають на їхню професійну діяльність, зумовлюючи необхідність внесення змін для підвищення ефективності роботи шкільних психологів і

соціальних педагогів. Зокрема, розглядаються шляхи адаптації методів підтримки учнів, посилення комунікації з адміністрацією шкіл та пошук нових підходів для роботи з дітьми, які перебувають у стресових умовах або постраждали від війни [5].

Виявлено низку чинників, що впливають на організацію роботи працівників психологічної служби, а також окреслено ключові тенденції її функціонування та розвитку. Зокрема, визначено аспекти, які сприяють підвищенню ефективності роботи фахівців і дозволяють адаптувати служби до сучасних умов.

Робочий день фахівців психологічної служби школи виглядає по-різному, уміщуючи в себе у різних пропорціях роботу з учасниками освітнього процесу і методичну роботу. Ця різність, на погляд авторок, є нормальною, якщо має характеристики внормованості і не впливає на досягнення поставлених цілей. Факторами, які можуть порушувати сталість роботи ППС та впливати на її якість визначено раптові/термінові запити від різних інституцій щодо подання певної інформації, звітності, що належать до сфери компетентності ППС, вибіркове відвідування педагогами, учнями, батьками заходів, зустрічей, які були погоджені керівництвом у плані роботи ППС, необов'язковість дотримання учасниками освітнього процесу рекомендацій/відвідування консультацій, корекційних занять, що надають/проводять фахівці, нерозуміння запитів з якими можна до них звернутися тощо. Для зменшення вагомості впливу цих факторів важливо формувати план роботи, спираючись не лише на рекомендації МОН України, ІМЗО, управління освіти регіонального чи місцевого рівнів, а й на власноруч проведений моніторинг запитів учнів, педагогів, батьків, адміністрації школи, результати здійсненої психодіагностики, та враховувати у ньому необхідність виконання термінових завдань та запитів [5].

Важливу роль відіграє розуміння керівником та педагогічними працівниками цілей і завдань роботи

психологічної служби, а також тих позитивних результатів, яких можна досягти завдяки злагодженій співпраці всіх дорослих, відповідальних за навчання та виховання дітей. Це безпосередньо впливає на доступ фахівців служби до учнів і підкреслює потребу підвищення психологічної культури в межах організації. У той же час виявлено певні суперечності: з одного боку, фахівці зазначають, що мають труднощі з доступом до учнів, а з іншого — скаржаться на нестачу часу для роботи з ними через значне навантаження паперовою роботою і звітністю (використання електронної звітності розглядається як позитивний крок). Це свідчить про необхідність упорядкування видів діяльності як самими фахівцями, так і через їх узгодження з планом роботи школи й інтеграцію у загальну шкільну екосистему. Спільне складання річного плану роботи психологічної служби з педагогами та адміністрацією може стати одним із рішень, що допоможе колегам краще зрозуміти завдання служби та отримати необхідну підтримку для їх виконання.

Багато фахівців психологічної служби мають додаткові навантаження або працюють за межами освітнього закладу через недостатній рівень оплати праці. Це призводить до звільнень, суміщення посад, низької кваліфікації працівників і нестачі фахівців у громаді, через що існуючий персонал змушений працювати понаднормово. Респонденти також вказували на випадки залучення до виконання завдань, що не стосуються їхньої професійної сфери (наприклад, організація заходів, ведення шкільного сайту, звітність з організації харчування або підготовка статистичних даних). Це може свідчити про нерозуміння ролі фахівця як з боку адміністрації, так і самого спеціаліста. Внаслідок цього фахівці відволікаються від основних обов'язків, що призводить до накопичення роботи, її виконання у позаробочий час і, відповідно, до професійного вигорання. Хоча рівень професійного вигорання не був вивчений окремо, самооцінка респондентів підтверджує цю тенденцію. Окрім зазначених факторів, на вигорання впливає

складний військовий контекст, загальна виснаженість учасників освітнього процесу, робота з різними психологічними проблемами, до яких фахівці не завжди були підготовлені з початком війни, а також «інтоксикація» від надмірної професійної комунікації та брак методичної, супервізійної чи інтервізійної підтримки. Щоб запобігти або зменшити рівень вигорання, фахівцям доцільно ініціювати створення міждисциплінарних команд, використовувати алгоритми перенаправлення випадків та залучати супервізійні послуги (які наразі надаються НУО або оплачуються фахівцями самостійно) [5].

Результати інтерв'ю вказують на те, що фахівці психологічної служби мають широкий доступ до можливостей для підвищення кваліфікації та знайомства з міжнародними практиками у сфері психосоціальної підтримки, що є особливо важливим у часи війни. Вони мають змогу брати участь у різноманітних тренінгах, семінарах і курсах, які організуються як інститутами післядипломної педагогічної освіти (ІППО), так і іншими провайдерами освітніх послуг. Серед запропонованих програм багато тих, які спрямовані на розвиток навичок надання підтримки особам, які постраждали від війни, адаптації дітей до освітнього середовища в умовах кризи, роботи з психологічними травмами та подолання стресу. Це забезпечує фахівців сучасними знаннями та інструментами, які є актуальними для роботи з учасниками освітнього процесу.

Такі можливості не лише допомагають фахівцям удосконалювати професійні навички, а й створюють додатковий мотиваційний стимул до постійного розвитку та самовдосконалення. Окрім того, завдяки міжнародному досвіду, який вони отримують на тренінгах, спеціалісти можуть застосовувати інноваційні методи, що дозволяють краще розуміти потреби учнів та надавати якіснішу підтримку в умовах стресових та кризових ситуацій.

Таким чином, виявлені проблеми у роботі психологічної служби в закладах загальної середньої освіти є комплексними, а

отже, вирішення їх потребує комплексного підходу. Модель функціонування психологічної служби в освітній системі потребує переосмислення і має включати: професійний супровід молодих практичних психологів та соціальних педагогів; методичну і супервізійну підтримку фахівців, які вже працюють у ЗЗСО; оновлення програм підготовки кадрів у закладах вищої освіти; підвищення кваліфікації, орієнтоване на практичні аспекти роботи і сучасні виклики; повну інтеграцію плану роботи психологічної служби в шкільну екосистему; залучення вчителів ЗЗСО до психоосвітньої та профілактичної діяльності з учнями в межах їх компетенцій та посадових обов'язків. Перегляд типових норм навантаження та рівня оплати праці працівників психологічної служби також залишається важливим завданням.

Список використаної літератури:

1. Євдокімова О.О. Психологічна служба: навчально-методичний посібник. Харків: ХНУВС, 2012. 151 с.
2. Загурська І. С. Психологічна служба: методичні рекомендації з курсу. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2016. 58 с.
3. Психологічна служба в закладах освіти: навч.-метод. посіб. для студ. пед. вузів / уклад. Т. М. Дука. Умань: ВП Ц «В ізаві», 2018. 192 с.
4. Психологічна служба: підруч. / В. Г. Панок (наук. ред.), А. Г. Обухівська, В. Д. Острова та ін. Київ: Ніка-Центр, 2016. 362 с.
5. Психологічна служба у школах: вплив повномасштабної війни. URL: <https://cedos.org.ua/researches/psychologichna-sluzhba-u-shkolah-vplyv-povnomasshtabnoyi-vijny/> (дата звернення: 25.10.2024)

*Калініченко З.Д.,
кандидат економічних наук, доцент кафедри міжнародної
економіки, природних ресурсів та
економіки міжнародного туризму
Запорізький національний університет, Україна*

ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ВЕКТОРУ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Стратегічним завданням України в контексті євроінтеграції стає її реальна співпраця з країнами європейського економічного простору. З метою подолання негативних явищ в економіці та створення сприятливих умов для такої інтеграції держава має розробити Глобальну національну стратегію розвитку України, яка повинна бути одночасно стратегією прориву після війни.

Одним з основних напрямів такої стратегії, спрямованої на підвищення ефективності та глобальної конкурентоспроможності української економіки, є посилення її інноваційного характеру. Стратегію оновленої економічної діяльності, подолання незбалансованого розвитку Україні необхідно розглядати як процес модернізаційних трансформацій економічної, соціальної та екологічної складової сталого інноваційного розвитку. Світовий досвід свідчить, що саме в післякризовий період відбувається формування передумов для інтелектуального та інноваційного оновлення економіки та суспільства.

Сьогодні за інноваційним розвитком Україна не тільки не наближається до європейських критеріїв, а стрімко віддаляється від них. Негативні тенденції, що склалися у виробничій та інноваційній сфері (старіння технологічного обладнання, висока ресурсо- та енергоємність виробництва, втрата кваліфікованих кадрів, падіння показників інноваційної діяльності), можуть призвести у найближчі роки до нової системної кризи

вітчизняної економіки. Тому перехід до інноваційної моделі сталого розвитку – об'єктивно єдиний шанс уникнути такої кризи й досягти позитивних для всього суспільства результатів. Враховуючи значний вплив Європейського Союзу на соціально-економічний розвиток України, а також виходячи з її євростратегічних напрямів, найбільший інтерес для нашої країни представляє досвід інноваційного розвитку ЄС.

Європейський Союз володіє потужним інтелектуальним і технологічним потенціалом, а отже – має всі перспективи перетворення на один з високотехнологічних центрів глобальної економіки. В той же час починаючи з кінця ХХ ст. країни ЄС втрачають певні позиції в глобальному рейтингу конкурентоспроможності, що значною мірою пояснюється відставанням країн співтовариства за інноваційними показниками. Недостатній рівень розвитку інноваційної діяльності призвів до зниження динаміки продуктивності праці та відставання за показником ВВП на душу населення, наприклад, від США та Японії, що створило системний ризик втрати конкурентного статусу європейських компаній на світовому ринку.

Саме тому у ХХІ ст. Європейський Союз стає одним із ініціаторів інноваційних стратегій сталого розвитку; інноваційний розвиток співтовариства стає головним стратегічним напрямом глобальної інтеграційної стратегії ЄС, економіка знань та інновації офіційно проголошені стратегічними пріоритетами ЄС протягом останніх двох десятиліть, зростає роль інноваційної політики[1].

Необхідність створення передумов довгострокового економічного зростання в умовах формування світосистеми глобалізму, особливо в умовах розгортання перманентної глобальної кризи, ставить перед Європейським Союзом завдання здійснення нової індустріалізації, базованої на інноваціях. Інноваційна політика має стати одночасно і дієвим інструментом відновлення економіки, і механізмом, що

забезпечить нарощування потенціалу промислового виробництва як основи економічного зростання ЄС у XXI ст.

Сьогодні Європейський Союз продовжує рух на створення конкурентоспроможної динамічної економіки, заснованої на знаннях, який було проголошено у 2000 р. в рамках Лісабонської стратегії. По суті йшлося про побудову ефективної інноваційної моделі економіки. Незважаючи на дещо декларативний характер та завищені цільові показники, Лісабонська стратегія зіграла роль дієвого каталізатора інноваційного розвитку країн ЄС в довгостроковому періоді.

Протягом останніх десятиліть в країнах ЄС інноваційна політика набула комплексного, системного та довгострокового характеру з чітко визначеними кількісними і якісними орієнтирами, а єдина політика ЄС, як зазначають експерти, виступає «локомотивом» для національних урядів та приватного бізнесу. Значний імпульс в цей процес внесла нова довгострокова стратегія економічного розвитку «Європа-2020: стратегія розумного, сталого і всеохоплюючого зростання», яка передбачала забезпечення зайнятості й сталого конкурентоспроможного зростання на основі знань та інновацій.

Сьогодні для досягнення цілей передбачено низку пріоритетних як для ЄС, так і для держав-учасниць напрямів діяльності, серед яких центральне місце посідають створення інноваційного союзу та запровадження відповідних механізмів інноваційної взаємодії науки та бізнесу, нових методів і форм стимулювання інноваційного розвитку.

Стратегія інноваційного розвитку ЄС має ґрунтуватися на таких засадах: реалізації цілеспрямованої державної промислової та інвестиційної політики, спрямованої на активізацію нововведень як пріоритетної складової загальної стратегії соціально-економічного розвитку держави та конкурентних стратегій суб'єктів господарювання, забезпечення єдності структурної та інноваційної політик; створенні сприятливих інституційних умов для інноваційної діяльності в країні: законодавчого забезпечення інноваційної діяльності

підприємств; запровадження ефективного пільгового режиму здійснення інноваційної діяльності; удосконалення механізмів фінансування інноваційної діяльності; послідовному збільшенні сукупного попиту, удосконаленні інфраструктури ринків з метою підвищення питомої ваги складних, наукомістких продуктів в структурі особистого та виробничого споживання.

Системний характер інноваційної політики ЄС передбачає впровадження інновацій в усі сфери життя. Євросоюз визначає основні напрямки його діяльності та створює програми для подальшого розвитку з тим, щоб посилити свої конкурентні позиції на світовій арені. Інноваційна політика не є тимчасовою: оскільки Європа стикається з новими запитами швидко зростаючої глобалізації і конкуренції, впровадження інновацій є обов'язковим у її розвитку (табл. 1).

Таблиця 1. Характеристики бізнес-моделей потенціальних лідерів

Характеристики	Внутрішнього ринку	Вузкопрофільний експорт	Інтегровані до європейського ринку
Філософія	Повернемо довіру	Сприяти створенню більш заможного суспільства і завоювати довіру зацікавлених сторін як хорошого корпоративного суб'єкта	Ми переглядаємо мобільність. Якість і пристрасть – основа роботи компанії.
Стратегія	Конструювання, виробництво та продаж найкращих у світі товарів	Будівництво високо енергоефективного мобільного суспільства майбутнього.	Strategy 2025. Дванадцять напрямків з індивідуальними особливостями і спільною метою: мобільність.
Складові стратегії	1. Дизайн (фокусування на декількох брендах, використання глобальних ресурсів). 2. Оптимізація	1. Створення та використання інформаційної платформи великих даних про зміни бізнес-середовища. 2. Співпраця з	1. Індивідуальні мобільні рішення для наших клієнтів. 2. Обслуговування різноманітних потреб клієнтів з портфелем сильних

	глобальних результатів. 3. Продажі (максимізація доходів) 4. Реінвестиції у розвиток продукції та технологій.	партнерами в різних галузях та ІТ-компаніях для створення нових послуг мобільності.	брендів. 3. Відповідальність за навколишнє середовище, безпеку та соціальні питання.
Економічні цілі	Цільова орієнтація на глобальне лідерство	Виробництво кращих товарів	Глобальний провідний постачальник сталої мобільності.
Елементи бізнес-моделі	1. Оптимізація бренд-стратегії. 2. Стати роботодавцем, котрого обирає майбутній працівник та підвищити якість життя в компанії 3. Максимізація переваг експлуатації об'єктів організації в екологічному та соціальному плані	1. Удосконалення структури бізнесу. 2. Розвиток людських ресурсів. 3. Активізація досліджень. 4. Створення цінностей.	1. Трансформація бізнес-процесів 2. Знаходження нових рішень щодо мобільності. 3. Безпека фінансування. 4. Посилення ролі інновацій (створення організації 4.0)

Джерело: складено авторами за даними [2,3]

Для визначення ступеню інноваційності окремих економік експертами Паризької школи INSEAD, Бостонської консалтингової групи, Національної асоціації виробників розроблена методика, яка дозволяє визначити країни-інноваційні лідери та аутсайдири за допомогою Глобального інноваційного індексу (Global Innovation Index). Фахівці у сфері інновацій вважають цей показник найбільш всеохоплюючим індексом щодо вимірювання ступеня інноваційності в країні, в якому відображаються як комерційні результати інноваційної діяльності в країнах, так і активність урядів у стимулюванні інноваційної діяльності. Глобальний інноваційний індекс слугує

для визначення слабких і сильних сторін в інноваційній сфері, а також готовності країн отримати нові можливості з використання новітніх технологій та людського потенціалу[4].

Вивчення та узагальнення досвіду ЄС щодо побудови інноваційної моделі розвитку має створити ґрунтовний фундамент системних інноваційних перетворень на основі оновленої стратегії інноваційного конкурентоспроможного розвитку України. Окрім цього це надасть можливість у майбутньому стати учасником нових програм Євросоюзу. Перспективною з цієї точки зору виступала рамкова програма «Горизонт 2020», направлена на дослідження та інновації, ціль якої – максимальне використання результатів наукових досліджень, що фінансуються Євросоюзом, для стійкого розвитку Європи та вирішення проблем, що постали перед нею – зміна клімату, енергетична і продовольча безпека, здоров'я і старіння населення. Пріоритетами програми є підвищення якості науково-дослідної бази; лідерство в промислових та високоефективних технологіях; розв'язання важливих соціальних питань. Участь України в цій програмі, в свою чергу, сприятиме підвищенню інноваційності національної економіки.

За умов глобалізації інвестиційних процесів для України немає іншого вибору, як розробляти власну модель інноваційного розвитку економіки, розвивати інноваційне підприємництво, посилювати інноваційний характер виробничої діяльності.

Список літератури

1. Міжнародна економічна діяльність України : навчальний посібник / за ред. В. П. Галушко, Н. Є. Голомша, О. М. Файчук, О. В. Файчук. Київ: НУБіП України, 2016.447 с.

2. Корнієнко В. О. Україна в Європі і світі : електронний навчальний посібник. URL : <https://multimedia.posibnyky.vntu.edu.ua/mm/Ukraine-EU/txt/ps.html>

4. Європейський Союз : навч. посіб. / А. О. Бояр (кер. авт. кол.), Н. П. Карпчук, Н. І. Романюк та ін. ; за ред. А. О. Бояра, С. В. Федонюка. Київ : ФОП Маслаков, 2020. 600 с.

5. Макаренко М., Хомутенко Л. Європейська інтеграція. Київ : Центр учбової літератури, 2021. 344 с.

*Ковтун В.Ю.,
студентка ВНЗ «Дніпровський Інститут
ПРАТ «ВНЗ МАУП»
Науковий керівник – Калініченко З.Д.,
канд. екон. наук, доцент
ВНЗ «Дніпровський Інститут
ПРАТ «ВНЗ МАУП»*

ПРОЦЕСИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ ЗГІДНО КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТА ІННОВАЦІЙ

Стратегію оновлення інноваційних напрямів розвитку в Україні необхідно розглядати як процес модернізаційних трансформацій на основі гармонізації економічної, екологічної та соціальної складової сталого розвитку, впровадження інформаційно-цифровізаційних технологій. Світовий досвід свідчить, що саме у кризовий та після кризовий періоди відбувається формування передумов для інтелектуального та інноваційного оновлення економіки та суспільства.

Сталий розвиток розглядається як пріоритет, а інновації як надсучасний чинник, як певні створювані умови для сталого розвитку, як невідворотний прискорювач економічного зростання.

За інноваційним розвитком Україна має наближатись до європейських критеріїв. Вчені попереджають: негативні тенденції, що склалися у виробничій та інноваційній сфері (рівень використовуваних основних засобів і технологічного обладнання, висока ресурс- та енергоємність виробництва, міграція кваліфікованих кадрів, падіння показників інвестиційної діяльності), можуть призвести у найближчі роки до нової системної кризи вітчизняної економіки. Тому перехід до інноваційної моделі та реалізація принципів сталого розвитку – це можливість уникнути кризи й досягти позитивних для всього суспільства результатів.

Враховуючи значний вплив Європейського Союзу на

соціально-економічний розвиток України, а також виходячи з її євростратегічних напрямів, найбільший інтерес для країни представляє досвід у ставленні до навколишнього середовища та інноваційного розвитку саме ЄС. Європейський Союз володіє потужним інтелектуальним і технологічним потенціалом, а отже має всі перспективи перетворення на один з високотехнологічних центрів глобальної економіки. В той же час починаючи з кінця ХХ ст. країни ЄС втрачають певні позиції в глобальному рейтингу конкурентоспроможності, що значною мірою пояснюється відставанням країн співтовариства за інноваційними показниками. Недостатній рівень розвитку інноваційної діяльності призвів до зниження динаміки продуктивності праці та відставання за показником ВВП на душу населення від США та Японії, що створило системний ризик втрати конкурентного статусу європейських компаній на світовому ринку.

Саме тому у ХХІ ст. Європейський Союз стає одним із ініціаторів інноваційних стратегій. Інноваційний розвиток співтовариства стає головним стратегічним напрямом глобальної інтеграційної стратегії ЄС. Економіка знань та інновації офіційно проголошені стратегічними пріоритетами ЄС протягом останніх двох десятиліть, зростає роль інноваційної політики. Необхідність створення передумов довгострокового еколого-економічного зростання в умовах формування світової системи глобалізму, особливо в умовах розгортання перманентної глобальної кризи, ставить перед Європейським Союзом завдання здійснення нової індустріалізації, базованої на інноваціях. Інноваційна політика має стати одночасно і дієвим інструментом після кризового відновлення економіки, і механізмом, що забезпечить нарощування потенціалу промислового виробництва як основи еколого-економічного зростання ЄС у ХХІ ст.

Вивчення та узагальнення досвіду ЄС щодо побудови інноваційної моделі розвитку має створити ґрунтовний фундамент системних інноваційних перетворень на основі

стратегії інноваційного конкурентоспроможного розвитку України. Окрім цього це надасть можливість у майбутньому стати учасником нових програм Євросоюзу. Пріоритетами є підвищення якості науково-дослідної бази, лідерство в промислових та високоефективних технологіях, розв'язання важливих соціальних питань. Участь України в подібних системних заходах, в свою чергу, сприятиме підвищенню інноваційності національної економіки. З цих міркувань особливої актуальності набуває проблема дослідження використання людського інтелекту, освіти як стратегічного ресурсу інноваційного розвитку українського суспільства та ролі у забезпеченні ефективності екологічної модернізації та реалізації завдань Концепції сталого розвитку.

Сьогодні превалює думка, що економічні кризи є складним явищем, у процесі виникнення та розвитку якого відбувається стрімкий злам тенденції економічного зростання, перехід економічної системи до якісно нового стану, нової інституційної, інноваційної, галузевої та територіальної структури [2]. Якщо периферійний капіталізм або ринковий фундаменталізм — це однофакторна модель максималізації прибутку, що будується лише на одній основі — інституті вільного ринку, то модель змішаної економіки (в ідеалі відкрите суспільство) є багатфакторною моделлю, що будується на таких концептуальних засадах:

1) інституційно-економічна основа — інститут вільного ринку, що регулюється державою і забезпечує прогресивний розвиток та економічне зростання на основі національних інтересів з опорою на наукомісткі високі технології, на інтелектуальну економіку;

2) технологічна основа — прогресивні устрої (5-го та 6-го укладу), які забезпечують високий рівень інноваційності економіки, що дає можливість виробляти високоінтелектуальну продукцію з високою часткою доданої вартості;

3) соціальна основа — високоосвічені члени суспільства, які, постійно підвищуючи свій освітній та професійний рівень,

забезпечують ефективне використання сучасної технологічної основи;

4) екологічна основа — сучасні норми збереження довкілля;

5) політологічна основа — розбудова громадянського суспільства на принципах демократії, виходячи з інтересів національної безпеки в усіх сферах і підпорядкування інтересів свободи громадянина національним інтересам;

б) соціологічна та культурологічна основа — суспільний капітал, що враховує менталітет народу, його культуру та освіту і відстоює соціальну справедливість, нормальний стандарт життя тощо.

Загально визнано, що відхід секторної моделі розвитку національного господарства України з 2009 р. від індустріальної секторної моделі розвитку відбувся під негативним впливом зовнішніх чинників — світової фінансово-економічної кризи (2008-2009 рр.) та політичної нестабільності в Україні з кінця 2013 р.

Сучасний етап розвитку національного господарства України вимагає використовувати переваги ресурсного потенціалу на базі високотехнологічних видів економічної діяльності та інноваційного розвитку [5]. Для подолання структурних диспропорцій в секторній моделі розвитку національного господарства України відповідно до вимог постіндустріального суспільства необхідно запроваджувати такі заходи, як: 1) послідовне оновлення технологій видів економічної діяльності та галузевої структури на основі імпортованих «зрілих» індустріальних технологій; 2) розвиток тих середньо- та високотехнологічних видів промислової діяльності, які мають вже сформовані конкурентні переваги на окремих сегментах внутрішнього та світового ринку; 3) ліквідація «критичних» відставань (особливо у технологічній структурі національного господарства) і формування заділів для рівноправної співпраці з постіндустріальними країнами у майбутньому.

Шлях до нового постіндустріального суспільства передбачає скорочення частки первинного сектора у секторній моделі розвитку національного господарства України. Але особливості сучасного розвитку національного господарства України змушують переглянути співвідношення секторів у секторній моделі розвитку національного господарства. Для досягнення рівня економічного розвитку на індустріальній та постіндустріальній стадіях Україні потрібно трансформувати секторну модель шляхом нарощення питомої ваги вторинного (високо- та середньотехнологічні виробництва), четвертинного та п'ятерикового секторів при суттєвому скороченні третинного сектору.

Директор економічних програм «Українського інституту майбутнього» А. Амелін вказує та те, що українська економіка зростає в два рази повільніше, ніж світова, через відсутність обґрунтованої стратегії розвитку. «Українська економіка показує зростання, але це досить слабе зростання. Ми рухаємося вперед, у нас потихеньку відбуваються реформи, хоч деякі і гальмуються... Україна зростає в два рази слабкіше глобальної економіки. На це є маса причин. У нас до цих пір немає плану розвитку країни. Країна, яка не має свого плану розвитку, є ресурсом для тих країн, у яких такий план або така стратегія є. Ринки, що розвиваються, ростуть на 5% в рік. Румунія, якщо я не помиляюся, закінчує цей рік зростанням 8%, Україна – зі зростанням 2%. Це рівень розвинених країн. Але ми не в тому статусі, і не ті причини такого повільного зростання» [2].

Актуальності набуває проблема розробки і реалізації стратегій, методів, інструментів і практичних заходів здійснення інноваційної діяльності, які в сукупності реалізуються у складі механізму інноваційного розвитку підприємств. Інновації - це впровадження нових форм організації праці та управління, а також використання результатів інтелектуальної праці, технологічних розробок, спрямованих на удосконалення соціально-економічної діяльності. Інвестиційні та інноваційні

процеси слід розглядати не окремо, а в комплексі, що призводить до необхідності побудови інноваційно-інвестиційної моделі, яка поєднує інвестиційні та інноваційні принципи, методи та механізми реалізації, критерії прийняття інноваційно-інвестиційних рішень.

Успішна реалізація інноваційно-інвестиційної моделі можлива за умови забезпечення наступних вимог: узгодження потреби у інноваціях та потенціальних обсягах залучення інвестицій; оптимальне поєднання очікуваного досягнення прибутковості від вкладання інвестицій в інновації та потенційних ризиків і невизначеності в майбутньому періоді; окреслення часових рамок для впровадження нововведень, що сприяють залученню інвесторів, які усвідомлюють цінність інновацій. Запровадження інноваційно-інвестиційної моделі розвитку підприємств дасть можливість системно вирішувати проблеми, що в забезпечення інноваційних процесів, раціоналізації механізмів управління залучення інвестицій тощо.

Інвестиційно-інноваційний розвиток пов'язаний з інноваційним потенціалом, що вказує на можливість і здатність підприємства до впровадження інновацій. На сьогодні немає чіткого пояснення інноваційному потенціалу. Переважна більшість науковців розглядає інноваційний потенціал, як сукупність природних і трудових ресурсів, організаційних та інформаційних компонентів, матеріальних умов, що функціонують як єдине ціле в умовах впливу факторів зовнішнього середовища з метою вирішення завдань інноваційної діяльності [3].

Складові інноваційного потенціалу:

- інтелектуальні ресурси (патенти, ліцензії, технологічна документація тощо); матеріальні ресурси (технологічне та лабораторне устаткування);
- фінансові ресурси (власний, позичковий, венчурний капітал тощо); трудові ресурси (кваліфіковані кадри);
- інфраструктурні ресурси (технологічні підрозділи, патентно-правові відділи).

Конкурентоспроможний інноваційний потенціал полягає у взаємодії таких економічних відносин, за яких реалізовується активне інноваційне функціонування підприємств. Отже, повинно існувати таке середовище, що забезпечить підтримку учасників ринку, а це стає можливим завдяки участі держави у інвестиційно-інноваційних відносинах [4].

Модернізація українського суспільства – єдино можливий шлях подолання системної кризи, досягнення високого півня та стандартів якості життя. Але досягти цього можна лише шляхом послідовного і цілеспрямованого впливу на усі сфери – економіку, державу політику і суспільні відносини одночасно. За таких умов є підстави розраховувати на синергетичний ефект, на посилення результатів.

Список використаної літератури

1. Інноваційний розвиток підприємства : навчальний посібник; за ред. П. П. Микитюка. Тернопіль : ПП «Принтер Інформ», 2015. 224 с.
2. Баченко Людмила, Мантула Вікторія Оцінка ресурсного потенціалу об'єднаної територіальної громади. *European Journal of Economics and Management*. Суми, Сумський національний аграрний університет, 2019, Випуск 5. С. 242-253 URL : <https://repo.snau.edu.ua/bitstream/123456789/6890.pdf>
3. Микитенко В. В. Етапи перереформатування інфраструктурної основи організації управління природно-ресурсними активами. *Соціально-гуманітарний вісник: зб. наук. пр. Вип. 49*. Харків: СГ НТМ «Новий курс», 2024. С. 19-22.
4. Вітер І. І. Інноваційна модель розвитку економіки ЄС: досвід для України. Київ : ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2015. 385 с.
5. Гуренко А. В., Гашутіна О. Е. Напрями розвитку систем управління в умовах діджиталізації бізнесу в Україні. *Економіка і суспільство*. URL : https://economyandsociety.in.ua/journals/19_ukr/113.pdf

*Кононенко А.О.,
здобувач вищої освіти II курсу
другого (магістерського) рівня
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»*

*Перова С.В.,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри літературознавства,
східної філології і перекладу
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»*

ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ АНГЛОМОВНИХ ТЕРМІНІВ У ГАЛУЗІ РЕКЛАМИ ТА МАРКЕТИНГУ

Маркетинг став важливою галуззю наукових досліджень не більше ніж за століття. Він бере свій початок у американській культурі, а згодом перейнятий всіма країнами світу, особливо країнами з ринковою економікою. Сьогодні маркетинг відіграє важливу роль у сфері місцевого, регіонального, міжнародного бізнесу і вважається основою успіху будь-якого підприємства. На цьому тлі мова, котра використовується у галузі маркетингу, представляє особливий інтерес і широке поле дослідження як мови зокрема, так і лінгвістичних проблем перекладу текстів у цій області.

Мова маркетингу вирізняється низкою особливостей, які стають об'єктом й предметом дослідження для сучасної лінгвістики та перекладознавства. Оскільки маркетинг є молодю та швидкозмінною дисципліною, яка значною мірою визначається суспільно-економічним розвитком ХХ-ХХІ століть, він є потужним полем для вивчення термінології, адже дає можливість прослідкувати термінологічну еволюцію від початку до сьогодні на основі маркетингових і рекламних текстів.

Вивчення англомовних термінів у галузі реклами та маркетингу дуже важливе в сучасному світі глобальних комунікацій. Оскільки англійська мова є міжнародною мовою бізнесу, багато термінів і понять у цих галузях є англійськими або мають відповідники в англійській мові. Знання цих термінів допоможе ефективніше комунікувати з колегами та клієнтами з усього світу, розуміти новини і тренди у відповідній галузі, а також створювати успішні рекламні кампанії. Тому, актуальність вивчення особливостей перекладу англомовних термінів важлива для професійного зростання і успішної роботи перекладача у сфері реклами та маркетингу є незаперечною.

Теоретичні положення щодо дослідження термінології і терміносистем англійської та української мов, а також проблем перекладу рекламної і маркетингової термінології українською мовою представлені в роботах багатьох українських і зарубіжних науковців. Зокрема, основну теоретичну базу, на котру спирається наше дослідження, становлять наукові нароби Р. Гоеке (R. Goeke), О. Гутиряк, М. Данесі (M. Danesi), О. Єгорової, В. Іщенко, Т. Кияк, К. Мірошникової, Д. Мицкан, Т. Семигінівської, Дж. Скаллі (J. Scully), Р. Стацюк, Н. Юрченко та багатьох інших.

Міжнародна реклама стає все більш важливою для брендів на світовому ринку і більшість перекладачів погодяться, що робота над рекламними і маркетинговими матеріалами є одним із найскладніших завдань, оскільки для цього потрібно більше, ніж переклад слів, а необхідно передати специфічні або емоційні повідомлення. Отже, наведені вище аргументи зумовлюють вибір теми наукового дослідження «Особливості відтворення англомовних термінів у галузі реклами та маркетингу» і підтверджують її актуальність.

Еволюцію маркетингової термінології можна простежити ще з початку ХХ століття, коли були створені традиційні маркетингові концепції. Однак із початком процесу глобалізації та швидким розвитком цифрових технологій маркетинговий ландшафт зазнав значних змін. У міру того, як компанії

розширювали свою діяльність у всьому світі, з'явилися нові терміни та концепції для вирішення проблем і можливостей, що відкриває світовий глобальний ринок та його цифровізація. Зазначені процеси й новітні концепції відображають перехід до підходу, орієнтованого на клієнта, де персоналізація та залучення відіграють вирішальну роль в успішних маркетингових стратегіях.

За морфологічною характеристикою можна поділити терміни на:

1) прості (quota, rate, campaign, demand, label, panel), похідні (multibranding, acceptance, upmarket, usability, profitability);

2) комплексні (newsgroup, stockshare, stockholder, warehouse, turnover, wageworker, wallflower, stakeholder);

3) фразові (banner ad, canned presentation, customer loyalty, dynamic pricing, family brands, generational marketing, halo effect);

4) аббревіатури (IAA – The International Advertising Association, ABC – Always Be Closing, B2C – business to consumer, DAGMAR – Defining Advertising Goals for Measured Advertising Results, EAV – Equivalent Advertising Value, KPI – key performance indicator).

В епоху цифровізації такі технології, як штучний інтелект, аналітика і автоматизація маркетингу, революціонізували спосіб взаємодії компаній зі своїми клієнтами. Загалом, еволюція сучасної маркетингової термінології в контексті глобалізації та цифровізації підкреслює важливість випереджати тенденції та використовувати інноваційні стратегії для охоплення та взаємодії з клієнтами, що породжує процес творення та введення до обігу новітньої термінології.

Глобалізаційні процеси породжують зміни у будь-якій мові, тож і українська мова не є виключенням. Конкретизація певних понять вимагає повних запозичень, як, скажімо, у сфері економіки. Наприклад: «margin» (маржа) – різниця між цінами, курсами, ставками; «futures» (ф'ючерси) – вид цінних паперів на деривативній біржі; «branding» (брендинг) – просування

конкретної марки на ринок; «deviation» (девіація) – відхилення; «marketing» (маркетинг) – вид діяльності, спрямованої на задоволення потреб за допомогою обміну; «voucher» (ваучер) – документ, який можна обміняти на товари чи послуги; «bonus» (бонус) – премія, винагорода, додаткова знижка.

В той же час, існує велика група запозичень змішаного типу. Це такі запозичення, де один або декілька компонентів транслітеруються з англійської мови, а інший – перекладається українською, як, скажімо, «business proposal» (бізнес-пропозиція), «conference hall» (конференц-зала), «showbusiness star» (зірка шоубізнесу) тощо. Є також такі, що зберігають у своєму складі англомовні аббревіатури, як то «PR agency» (PR - агентство).

Низка запозичених англомовних термінів позначають професії, дотичні до діяльності у галузі маркетингу й реклами, як, скажімо, «manager» (менеджер) – співробітник організації, основним завданням якого є управління іншими співробітниками; «supervisor» (супервайзер) – співробітник, котрий здійснює управління торговими представниками, мерчандайзерами, рекламними агентами та промоутерами; «distributor» (дистриб'ютор) – фірма або агент промислового підприємства, які здійснюють реалізацію продукції; «merchandiser» (мерчандайзер) – відповідальний працівник фірми або магазину, який відповідає за розміщення товарів на торгових полицях, установку спеціального торгового обладнання, матеріалів рекламно-інформаційного призначення, котрі можуть стимулювати збут товару, сприяти просуванню бренду. Також широкого розповсюдження набуло вживання терміну «headhunter» (хед-хантер) – рекрутер керівників або фахівців на посади, тобто людина, котра шукає нових перспективних працівників; термін «freak» (фрік) часто у бізнесі позначає дивакуватих людей.

Однозначними термінами, котрі мають повні еквіваленти в українській мові можна вважати «market» (ринок), «accreditation» (акредитація), «buyer» (покупець), «impact»

(вплив), «purchasing» (купівля), «money» (гроші), «tabloid» (таблоїд), «warranty» (гарантія), «quota» (квота) тощо, можна знайти у будь-якому звичайному та спеціалізованому словнику.

В той же час, багатозначними термінами, які в залежності від сфери вживання, мають різне значення, можна вважати «account»: у галузі економіки означає «рахунок», у інтернет-просторі – «обліковий запис» або «особистий кабінет», у літературній мові – «розповідь»; «absorption»: у хімії та фармакології означає «поглинання», у медицині – «всмоктування» або «засвоєння», у фінансовій сфері – «освоєння», а в маркетингу «абсорбація», що означає розподіл постійних і змінних витрат на товари та послуги, які виробляє і продає компанія; «dumping»: у сфері техніки має значення «скидання» (опція на пристрої, скидання налаштувань тощо), в екології позначає «скидання» (наприклад, відходів), у звичайних словниках може мати значення «поховання», у дорожньому будівництві «відсипання», а у галузі маркетингу – «демпінг», що означає продаж товарів за цінами, нижчими від контрактних на міжнародних ринках.

Отже, переклад більшості маркетингових й рекламних термінів вимагає окремих підходів. Переклад спеціальної галузевої термінології, такої як рекламна чи маркетингова, можна виконати декількома способами, зокрема звернувшись до таких перекладацьких трансформацій: лексичних, лексико-семантичних та лексико-граматичних. Основна ціль перекладача полягає у вірному підборі прийому в ході перекладу, щоб повною мірою репрезентувати значення того чи іншого терміну.

Список використаної літератури:

1. Кияк Т. Р. Функції та переклад термінів у фахових текстах. Вісник Національного ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». 2008. С. 3–5.
2. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад). Вінниця: Нова книга, 2003. 448 с.

3. Львівська Л. Англійська для маркетологів: лексика з перекладом. URL: <https://greenforest.com.ua/journal/read/anglijska-dlya-marketologiv-leksika-z-perekladom>

4. Мірошникова К. Особливості перекладу англомовних економічних термінів в українському перекладі. URL: http://www.confcontact.com/2013_04_17/21_Miroshnikova.htm (дата звернення: 15.10.2024)

5. Ротко С. І. Дефініції понять термінологія та терміносистема у сучасній лінгвістиці. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 9 : Сучасні тенденції розвитку мов, 2013. Вип. 10. С. 234-239. URL http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_9_2013_10_41

6. Dictionary of Marketing. A Dictionary of Marketing (3 ed.). URL: <https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/acref/9780199590230.001.0001/acref-9780199590230?btog=chap&hide=true&pageSize=20&skipEditions=true&sort=titlesort&source=%2F10.1093%2Facref%2F9780199590230.001.0001%2Facref-9780199590230> (дата звернення: 15.10.2024)

*Кононенко С.В.,
к. псих. н., доцент
професор кафедри психології,
Північноукраїнський інститут ім. Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»
Кулакова Т.В.,
здобувач вищої освіти, групи ІНЗ-8-23-МІПС(2.0з),
Північноукраїнський інститут ім. Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ГУМАНІТАРНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ У СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Гуманітарна політика ґрунтується на сприйнятті людини як особливого центру гармонії та соціального розвитку. Термін «гуманітарний» походить від поняття «гуманізм» — ідеологічного принципу, пов'язаного з уявленням про людину як визначальну мету та найвищу цінність суспільства.

Сутність гуманітарної політики можна визначити як систему рішень, спрямованих на створення умов для соціально-гуманітарного розвитку суспільства, соціальної, інтелектуальної та духовної безпеки людини, заповнення її духовних потреб та збагачення її творчого потенціалу [1].

Гуманітарна політика держави – це системна та послідовна діяльність держави у відносинах з особистістю, зокрема і з суспільством, що здійснюється органами виконавчої, законодавчої та судової влади держави за участю суспільства з урахуванням основних прав людини та спрямовані на досягнення високого рівня життя, розуму та духу особистості як у власних інтересах, і у інтересах держави загалом [1].

Стратегічним пріоритетом національної політики держави є гуманітарна безпека, що включає духовне життя суспільства.

Його складові – мова, освіта, наука, релігія, культура – мають виняткове значення для формування основ цінностей суспільного розвитку та закріплення національної самосвідомості української нації. Основною метою політики національної безпеки у гуманітарній сфері є виявлення, подолання та запобігання загрозам та викликам у сфері культури, освіти, науки та історичної пам'яті, що сприятиме реалізації консолідації, єдності та універсальності нашої країни. Українська держава та розвиток її інтелектуального та культурного потенціалу [2].

В умовах масштабної агресії Росії проти України, важливо розробити та втілити в життя принципово нову гуманітарну політику. Особливе значення має необхідність модернізації концептуальних та теоретичних засад реалізації гуманітарної складової безпеки країни та її ролі у зміцненні суверенітету та національної стабільності України.

Основним підрозділом, відповідальним за реалізацію гуманітарної політики у сфері безпеки та оборони України є Департамент гуманітарного забезпечення Міністерства оборони України. Управління виконує завдання щодо забезпечення реалізації державної політики з питань національної безпеки у воєнній сфері, сферах оборони і військового будівництва, а також завдання, які покладені на Міністерство оборони України (далі – Міноборони) у гуманітарній та культурній сферах, у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності, у сфері забезпечення надання жінкам і чоловікам рівних прав та можливостей, запобігання та протидії насильству за ознакою статі, у сфері релігійних відносин у Міноборони, Збройних Силах України (далі – Збройні Сили) та Державній спеціальній службі транспорту [2].

Основними завданнями Управління є реалізація заходів державної політики щодо питань національної безпеки в гуманітарній сфері у мирний час та особливий період щодо:

Розвитку культури та духовності у Збройних Силах, військово-патріотичного виховання громадян; реалізації

державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності;

Базової підготовки громадян України до національного спротиву;

Военно-історичної роботи в Міноборони, Збройних Силах та ДССТ;

Надання жінкам і чоловікам рівних прав та можливостей, запобігання та протидії насильству за ознакою статі;

Реалізації конституційного права громадян на свободу світогляду та віросповідання, забезпечення співробітництва між Міноборони та релігійними організаціями для задоволення релігійних потреб віруючих, які проходять службу у Збройних Силах;

Координації діяльності тимчасових консультативних, дорадчих органів: Громадської ради при Міністерстві оборони України; Міжконфесійної ради з питань військового капеланства при Міністерстві оборони України.

Сьогодні в українському суспільстві існує необхідність створення нового підходу до вирішення проблем безпеки, особливо у глибошому вивченні гуманітарної сфери як важливого безпекового чинника. Реалізація гуманітарної політики потребує системної координації центральних органів виконавчої влади, постійного та гнучкого вдосконалення державних стратегій та планів, активної співпраці з міжнародними партнерами, захисту національної ідентичності українців та цінностей демократичної та соціальної держави [2].

Основні ситуаційні органи реалізації гуманітарної політики України, створені після масованої збройної агресії Російської Федерації. Основні напрямки реалізації гуманітарної політики у сфері безпеки та оборони України, зокрема реалізація мети партнерства НАТО G0013 «Гендерні перспективи» та Національного плану дій щодо виконання резолюції Ради Безпеки ООН № 1325 «Жінки, Світ, безпека» на період до 2025 року [4].

1325 – номер Резолюції Ради Безпеки ООН, яку ухвалили

2000 року під назвою "Жінки, мир, безпека". Радбез Організації Об'єднаних Націй визнав, що збройна агресія і кризи по-різному впливають на жінок і дівчат та чоловіків.

Однією з проблем є гендерне насильство, включаючи сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом. За результатами дослідження ОБСЄ 2019 року «Добробут та безпека жінок», 67% українських жінок, які зазнали насильства, зазнавали фізичного, психологічного чи сексуального насильства у віці 15 років та старше [3].

Для жінок-жертв насильства характерні, на думку психологів, пасивно-споглядальна позиція, почуття страху, тривожність, терплячість, що доходить до жертвності, ригідність установок. Відзначається наявність низької самооцінки, невпевненості в собі, залежності від чоловіка, невірноваженості, яка може виявлятися у підвищеній емоційності, вразливості або неадекватних реакціях, агресивності. До того ж розвинені невротичні механізми психологічного захисту – схильність до стереотипної поведінки, регресу в стані підвищеної збудливості – не дають цим жінкам можливості в ситуації конфлікту діяти конструктивно, адже для цього необхідно щонайменше вийти за межі ситуації, побачити її під іншим кутом зору і змінити власні стереотипи поведінки. Як підкреслюють експерти, часто жінки, які потерпають від сімейного насильства, мають виражені акцентуації характеру – депресивну, тривожну, демонстративну. Акцентуації характеру є варіантом психічної норми, проте вони свідчать про наявність у людини яскраво виражених рис характеру, що пов'язані з типом її реагування, основними потребами, захисними механізмами [3].

особливості жінок-жертв сімейного насильства: невисокий освітній та культурний рівень, амбівалентність, порушення статевої ролі ідентифікації. Амбівалентність характеризує почуттєву сферу людини. Вона виявляється в суперечливості емоційних ставлень людини до певного об'єкта. Так, це можуть бути стійкі почуття до членів сім'ї водночас із протилежними за

модальністю ситуативними емоціями (наприклад любов, повага – і одночасно образа або зневага – і в той же самий час жалість). Амбівалентність почуттів може виявлятися як непослідовність, суперечливість поведінки людини, хитання та сумніви у ситуації вибору. Можна зробити припущення, що саме непослідовність поведінки, постійні хитання є тими факторами, що провокують насильство стосовно таких жінок.

У той же час зростає кількість звинувачень у сексуальному насильстві, пов'язаному з конфліктом, хоча масштаби цих злочинів, як і раніше, важко оцінити, оскільки жертви часто не бажають або не можуть давати інтерв'ю. Взаємодія між суб'єктами, які беруть участь у запобіганні гендерному насильству та боротьбі з ним, є складною, а правоохоронні органи мають обмежені можливості для розслідування сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом.

Нерівний доступ жінок і чоловіків до процесів і ресурсів прийняття рішень, а також існування стереотипів щодо ролі жінок і чоловіків у соціальному та політичному житті негативно впливають на представництво та участь жінок у цих процесах [4].

Так, у 2020 році лише дві українки були включені до тристоронньої контактної групи щодо мирного врегулювання ситуації у деяких районах сходу України, до завдань якої входять гуманітарні та соціально-економічні питання [3].

Водночас жінки залишаються вразливішими до негативних наслідків збройних нападів. За даними офіційної статистики, більшість вимушених переселенців, безробітних вимушених переселенців, жертв гендерного насильства та інших уразливих груп становлять жінки. За даними Єдиної бази даних інформації про внутрішнє переміщення, станом на 1 січня 2022 року з тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської територій, Автономної Республіки Крим та міста Севастополя налічувалося 1477114 вимушених переселенців, з них 59% становили жінки. Серед безробітних вимушених переселенців частка жінок становить 63% [3].

З початку війни жінки і дівчата в Україні стикаються з великою небезпекою насильства, сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, торгівлі людьми та експлуатації через відсутність мінімально необхідного рівня безпеки та захисту, втрату постійного доходу та масштабне переміщення. Станом на 10 травня, Україну вже покинули 5,9 мільйонів біженців, а кількість внутрішньо переміщених осіб (ВПО) досягла 8 мільйонів людей. За оцінками, жінки та діти становлять 90% тих людей, які втекли з країни [4].

Весною 2022 року структура ООН Жінки, у взаємодії з організацією «CARE International», опублікувала Оперативний гендерний аналіз ситуації в Україні, дані якого підтверджують, що війна та наступна гуманітарна криза значним чином поглибили існуючі форми гендерної і інтерсекціональної нерівності та дискримінації, а також що велика кількість жінок непропорційно страждає від змішаних наслідків цієї кризи, що проявляються у декількох сферах. Хоча жінки і жіночі організації відіграють важливу роль у гуманітарному реагуванні, вони не повною мірою залучені до процесу прийняття рішень.

Із початком в Україні повномасштабної війни у 2022 році, Національний План Дій 1325 досяг нового значення. За деякими напрямками виконання Порядку денного «Жінки, мир безпека» в Україні стало більш важливою і нагальною потребою. До таких напрямків відносяться, зокрема, наступні: запобігання зумовленому насильству і сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктом, а також реагування на ці явища; безпека та захист громад; фінансова інклюзивність та доступ до оплачуваної праці для переміщених жінок; залучення жінок і жіночих організацій та їхня значима участь у процесах прийняття рішень, у тому числі у гуманітарному реагуванні та відновленні [3].

Станом на 1 квітня 2020 року в країні налічувалося понад 16,5 тисяч. жінки набули статусу учасниці бойових дій (4,2% від загальної кількості учасників бойових дій). Жіночий ветеранський рух – це консолідація жінок ветеранок, що

створена для збільшення можливостей реалізації себе в суспільстві. В армії з'явилися не вчора і навіть не з початком повномасштабного вторгнення. У 2014 році в армії їх перебувало майже 50 тисяч (серед них військовослужбовець — 16,5 тисяч) різних посад і звань. А станом на січень 2024-го, за даними Міністерства оборони, їхня кількість зросла майже до 67 тисяч, з них 46 тисяч — військовослужбовці, 4000 — перебувають на лінії зіткнення. Цікаво, що керівні посади в ЗСУ обіймають 6,5 тисяч жінок. Цифри з кожним роком зростають, попри усі супутні виклики. За результатами виконаної міжвідомчої роботи можна впевнено говорити про системні успіхи в реалізації Національного плану дій з реалізації резолюції 1325:

- жінки проходять військову службу у Збройних Силах України нарівні з чоловіками, у тому числі на офіцерських посадах;

- суттєво збільшилася кількість посад, на які сьогодні дозволяється призначати військовослужбовців-жінок;

- забезпечено рівний доступ до військових звань;

- відкрито доступ дівчат до отримання військової освіти усіх рівнів, у тому числі у військових та військово-морських ліцеях;

- поступово розвивається і зміцнюється інститут гендерних радників та гендерних контактних осіб у Збройних Силах України та структурах Міністерства внутрішніх справ України.

Але водночас не існує ефективного механізму виявлення та моніторингу потенційних викликів безпеки в цілому (військові інтервенції, конфлікти, насильство, стихійні лиха, епідемії тощо), беручи до уваги гендерні аспекти безпеки на національному рівні та інформуючи про них громадськість [5].

Основними перешкодами на шляху реалізації резолюції 1325 Ради Безпеки ООН «Жінки, мир, безпека» є брак знань та навичок у виконавців Національного плану, обмеженість людських та матеріальних ресурсів та методів підтримки [3].

Облік потреб та проблем жінок, які постраждали внаслідок

конфлікту, а також жінок, які беруть участь у вирішенні міжнародного збройного конфлікту, необхідний для ліквідації наслідків збройної агресії Російської Федерації проти України, подолання її наслідків та захисту прав людини в Україні. Стаття 4 Конвенції Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок передбачає вжиття тимчасових спеціальних заходів для прискорення реалізації ефективної рівності між жінками та чоловіками (ці заходи підлягають скасуванню після досягнення цілей рівності). Рівні можливості та рівні відносини) [3].

Цілі та мета :

- Забезпечити рівну участь жінок і чоловіків у прийнятті рішень щодо запобігання, вирішенню конфліктів та постконфліктного відновлення на всіх рівнях та в усіх галузях, особливо в галузі безпеки та оборони.

- Створення нормативно-правової бази та можливостей для рівної участі жінок і чоловіків у мирних переговорах та процесах прийняття рішень для запобігання конфліктам, вирішення конфліктів, підтримки постраждалих та післяпостановних конфліктів;

- забезпечення рівної участі жінок та чоловіків у роботі рад директорів державних компаній сектору безпеки та оборони;

- створення механізму для врахування потреб жінок і чоловіків у мирних переговорах та постконфліктному відновленні;

- відбір та підготовка жінок для участі у міжнародних операціях із забезпечення миру та безпеки;

- організація освітніх заходів та інформаційних кампаній для фахівців з безпеки та оборони, спрямованих на залучення жінок до мирних процесів;

- забезпечення жінок у сфері безпеки та оборони інфраструктурою та матеріально-технічними умовами, що відповідають їх потребам;

- створення умов для співробітників, які сприяють суміщенню ролей та обов'язків у професійному та приватному

житті, особливо у сфері безпеки та оборони;

- удосконалення документів, що регулюють індивідуальну поведінку та корпоративну етику у сфері протидії сексизму, сексуальним домаганням, психологічному та сексуальному насильству, дискримінації при прийнятті на роботу, виконанні службових обов'язків та участі у процесах прийняття рішень [4].

Доведено, що гуманітарна політика є основою визначення рівня поваги до прав людини та закріплення принципу «людиноцентризму» у побудові системи державного управління. У сфері безпеки та оборони України гуманітарна політика є одним із механізмів забезпечення національної безпеки та національної стабільності.

Реалізація завдань та пріоритетів гуманітарної політики повинно здійснюватися по багатьом напрямам, всіма органами державної влади та місцевого самоврядування. Основою єдності всіх напрямів мають бути ідеї національного характеру гуманітарної політики, формування національної свідомості, захист цінностей, закріплених у Конституції України, консолідація суспільства до злагоди і праці.

Обговорено ключові аспекти реалізації гуманітарної політики, що впливають на безпеку та оборону України. Концептуально розглядається категоріальний апарат, що визначає природу та зміст гуманітарної політики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Виклики та загрози гуманітарній безпеці Української Держави: зб. наук.- експерт. мат-лів / за заг. ред. С. І. Здіорука. К.: НІСД, 2015. 104 с.

2. Документ про затвердження Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 “Жінки, мир, безпека” на період до 2025 року.

3. Присяжнюк С. Особливості реалізації гуманітарної політики у секторі безпеки і оборони України. Вісник Донецького національного університету імені В. Стуса. Серія: Політичні науки. 2023. № 8. С. 73-88.

4. Указ Президента України № 392/2020 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14.09.2020 р. «Про Стратегію національної безпеки України».

5. Офіційний сайт Міністерства оборони України / Служба військового капеланства ЗСУ.URL:
<https://www.mil.gov.ua/ministry/struktura-generalnogo-shtabu/sluzhba-vijskovogo-kapelanstva.html>.

Кононенко С.В.,
к. псих. н., доцент
професор кафедри психології,
Північноукраїнський інститут ім. Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»
Кравченко І.А.,
здобувач вищої освіти, групи ІНЗ-12-23-МІПС(2.0з)
Північноукраїнський інститут ім. Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»

ВИГОРАННЯ МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ: ПРОБЛЕМИ, ПРИЧИНИ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ

У статті розглядається проблема вигорання працівників в медичних закладах, зокрема її причини, наслідки та можливі шляхи подолання. Аналізуються фактори ризику, пов'язані з особливостями роботи в медичній сфері, а також пропонуються практичні рекомендації для управління вигоранням.

Вигорання вперше було описано психологами Крістін Маслах та Майклом Лейтером. Вони визначили три основні компоненти вигорання: емоційне виснаження, деперсоналізацію та зниження особистих досягнень [4]. За словами В. Г. Ткаченка, вигорання може розглядатися як реакція на хронічний стрес, що виникає внаслідок високих вимог до медичних працівників та відсутності достатньої підтримки [6, С. 15-22].

Вигорання медичних працівників — це складне та багатогранне явище, що має значний вплив на якість медичного обслуговування, здоров'я самих працівників та загальний стан системи охорони здоров'я. За даними світових досліджень, вигорання у медичних працівників є серйозною проблемою, яка потребує глибокого аналізу і термінового вирішення. В Україні, де система охорони здоров'я стикається з численними викликами, це питання набуває особливої актуальності [2, С. 12-18].

Вигорання (burnout) визначається як стан емоційного, фізичного і розумового виснаження, яке викликане тривалим і надмірним стресом. Цей синдром, вперше описаний в 1970-х роках, має три основні складові: емоційне виснаження, деперсоналізація та зниження особистісних досягнень.

У контексті України вигорання медичних працівників стало предметом особливого інтересу. За даними дослідження, проведеного Завгороднім, до 60% медичних працівників відчувають симптоми вигорання. Це свідчить про критичну ситуацію в українській системі охорони здоров'я, яка потребує термінових заходів [5, С. 27-32].

Емоційне виснаження характеризується відчуттям втоми та виснаження, яке виникає внаслідок постійного емоційного навантаження. Медичні працівники часто стикаються з ситуаціями, що потребують від них великої емоційної витримки, що може призвести до швидкого виснаження [1, С. 45-50].

Деперсоналізація проявляється у формі негативного ставлення до пацієнтів, байдужості до їх проблем та емоційної відстороненості. Це може негативно вплинути на якість медичних послуг та задоволеність пацієнтів.

Зниження особистісних досягнень виражається у зниженні самоповаги та впевненості у власних професійних здібностях. Медичні працівники можуть почати сумніватися у своїх навичках, що може призвести до зниження продуктивності та задоволеності роботою.

Вигорання в медичних працівників може виникати у обох групах — як у новачків, так і у тих, хто вже довго працює в цій сфері. Проте є певні відмінності в причинах та факторах ризику для кожної групи.

Нові медичні працівники

Причини вигорання: Вони можуть піддаватися сильному стресу через високі очікування, необхідність швидко освоїти нові навички та впоратися з відповідальністю. Часто відчувають невпевненість у своїх діях, що може призвести до емоційного виснаження.

Ризик: Можуть відчувати тиск від навчання та адаптації до нової роботи, що часто викликає відчуття стресу і перевантаження.

Досвідчені медичні працівники

Причини вигорання: Вони можуть страждати від тривалого стресу через повторювані ситуації, високий рівень відповідальності та емоційне виснаження. З часом може виникнути відчуття "професійної деформації", коли робота перестає приносити задоволення.

Ризик: Більш схильні до вигорання через хронічний стрес, відсутність підтримки та можливість переживати емоційне виснаження.

Причини вигорання медичних працівників

Вигорання медичних працівників може бути викликане різноманітними факторами, серед яких:

1. Надмірне навантаження. Часто медичні працівники працюють у стресових умовах з великою кількістю пацієнтів, що може призвести до виснаження.

2. Недостатня підтримка. Брак психологічної підтримки з боку колег та керівництва може погіршити ситуацію.

3. Емоційні навантаження. Стикання з хворобами та смертю пацієнтів часто викликає сильні емоційні переживання, які можуть призвести до вигорання.

4. Відсутність балансу між роботою та особистим життям. Нездатність зберегти баланс між професійним та особистим життям може погіршити психологічний стан працівників.

Вплив вигорання на медичних працівників

Вигорання має серйозні наслідки як для самих медичних працівників, так і для системи охорони здоров'я в цілому. Серед основних наслідків можна виділити:

- Зниження якості медичних послуг. Вигорання може призвести до помилок у лікуванні, що негативно вплине на здоров'я пацієнтів.

- Зростання захворюваності серед медичних працівників. Високий рівень стресу пов'язаний із фізичними

захворюваннями, такими як серцево-судинні захворювання, розлади сну тощо.

- Зменшення мотивації та продуктивності. Медичні працівники, які переживають вигорання, часто втрачають інтерес до роботи, що може призвести до зниження загальної продуктивності.

Ситуація в Україні під час воєнного стану має специфічний вплив на медичних працівників. Ось кілька важливих аспектів:

1. Надмірне навантаження: Збільшення кількості постраждалих від військових дій веде до значного зростання обсягу роботи. Лікарі та медсестри часто працюють понаднормово, що призводить до фізичного та емоційного виснаження.

2. Стрес і травми: Медичні працівники часто стають свідками важких травм, які зазнають пацієнти. Це викликає високий рівень стресу і ризик розвитку посттравматичного стресового розладу (ПТСР).

3. Відсутність ресурсів: В умовах війни спостерігається брак медичних матеріалів, ліків та обладнання, що ускладнює надання якісної допомоги.

4. Проблеми з безпекою: Медичні заклади можуть стати мішенню для обстрілів або атак, що створює загрози для працівників і пацієнтів.

5. Психологічний тиск: Постійна невизначеність і страх за життя своїх близьких та колег підвищують психологічний тиск на медичних працівників.

6. Зменшення соціальної підтримки: У воєнний час соціальні зв'язки можуть ослабнути, оскільки багато людей змушені залишати свої домівки або втрачають близьких.

7. Необхідність швидкої адаптації: Медичні працівники повинні швидко адаптуватися до нових умов, зокрема до змін у протоколах лікування та евакуації пацієнтів.

8. Волонтерство та додаткова відповідальність: Багато медичних працівників беруть участь у волонтерських

програмах, що додає до їхнього навантаження, але також забезпечує відчуття допомоги та підтримки.

У таких умовах важливо, щоб керівництво медичних установ забезпечувало підтримку своїм працівникам, включаючи психологічну допомогу, організацію груп підтримки та покращення робочих умов, щоб зберегти їхнє здоров'я та мотивацію.

Шляхи подолання вигорання

Для ефективного подолання вигорання медичних працівників необхідні комплексні заходи, серед яких:

1. Психологічна підтримка. Створення програм підтримки для медичних працівників є важливим кроком у подоланні вигорання. Як зазначає Романенко Т. А., регулярні тренінги з управління стресом і емоційною стійкістю допомагають підвищити рівень задоволення від роботи. Професійні курси та тренінги можуть навчити медичних працівників ефективно управляти своїми емоціями та стресом.

2. Поліпшення умов праці. Впровадження психологічних консультацій для медичних працівників є важливим кроком у подоланні вигорання. За словами Чорновола В. М., створення психологічних груп підтримки може суттєво зменшити ризик розвитку вигорання. Психологи можуть проводити тренінги та семінари, де медичні працівники зможуть обмінюватися досвідом та отримувати підтримку.

3. Системи винагородження. Впровадження програм винагородження для медичних працівників може підвищити мотивацію і задоволеність роботою.

4. Навчання управлінню стресом. Зміна організаційної структури, зменшення робочого навантаження та підвищення рівня заробітної плати можуть суттєво зменшити прояви вигорання. Дослідження показують, що медичні заклади, які активно впроваджують політики підтримки працівників, мають нижчий рівень вигорання. Важливо також забезпечити достатню кількість медичного персоналу та покращити умови праці [2, С. 12-18].

5. Психологічні техніки для поліпшення умов роботи

Техніка "Список досягнень": Медичні працівники можуть вести щоденник, в якому записують свої досягнення, навіть найменші. Це допомагає знизити відчуття неефективності та покращити самооцінку.

Техніка "Глибоке дихання": Простий метод релаксації, який допомагає зменшити рівень стресу і тривожності. Медичні працівники можуть практикувати глибоке дихання протягом 5-10 хвилин у стресових ситуаціях.

Метод "Позитивна візуалізація": Працівники можуть уявити успішний вихід зі стресової ситуації або позитивний сценарій взаємодії з пацієнтом. Це може допомогти зменшити тривогу і підвищити впевненість у собі.

Групова терапія: Зустрічі з колегами для обговорення стресових ситуацій можуть допомогти знизити відчуття ізолюваності та отримати нові ідеї щодо подолання труднощів.

Прийняття і усвідомлення: Техніка усвідомленості, яка включає в себе прийняття своїх почуттів без оцінки, може допомогти медичним працівникам краще справлятися зі стресом.

Вигорання медичних працівників є серйозною проблемою, що потребує уваги з боку керівництва установ охорони здоров'я, професійних асоціацій та держави. Комплексний підхід до вирішення цієї проблеми, включаючи психологічну підтримку, покращення умов праці та системи винагородження, може суттєво знизити ризики вигорання та поліпшити якість медичних послуг в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Глухенька Н. В. Психологічні аспекти вигорання медичних працівників. «Журнал психічного здоров'я», 5 (2), 2020. С. 45-50.

2. Завгородній П. Впровадження політики підтримки працівників у медичних закладах. «Соціологія медицини», 20(1), 2023. С. 12-18.

3. Коваленко А. О. Вплив вигорання на якість медичного обслуговування. «Охорона здоров'я України», 3(1), 2021. С. 12-18.
4. Маслах К., & Лейтер, М. «Burnout» (2nd ed.). New York: Free Press. 1982. С. 67-68.
5. Сидоренко І. П. Профілактика вигорання серед медичних працівників: міжнародний досвід. «Наукові записки», 4(2), 2019. С. 27-32.
6. Ткаченко В. Г. Вигорання як адаптаційний процес у медичній сфері. «Психологічні дослідження», 10(2), 2020. С. 15-22.

*Кононенко С.В.,
к. псих. н., доцент
професор кафедри психології,
Північноукраїнський інститут ім. Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»
Меркун К.А.,
здобувач вищої освіти, групи ІНЗ-9-23-БІП(4.0д)
Північноукраїнський інститут ім. Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

АФЕКТ ТА ЙОГО КРИМІНАЛЬНО ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Афект має значну актуальність в Україні через соціальні та політичні обставини, зокрема, пов'язані з війною, економічною нестабільністю та високим рівнем стресу в суспільстві. Ці фактори сприяють підвищенню емоційної напруги, що збільшує ризик виникнення афективних станів, які можуть призводити до імпульсивної чи агресивної поведінки.

У кримінально-правовому контексті афект відіграє важливу роль, оскільки впливає на здатність особи контролювати свої дії та оцінювати їх наслідки. Врахування стану афекту при розгляді кримінальних справ може слугувати пом'якшувальною обставиною, що впливає на визначення ступеня відповідальності та покарання. В умовах сучасної України, де емоційна нестабільність є поширеним явищем, розуміння афекту є ключовим для справедливого правосуддя та адекватної оцінки поведінки особи під час вчинення злочину.

ККУ не має поняття конкретного емоційного стану, який відповідав би терміну «сильне душевне хвилювання».

Сильне душевне хвилювання вживається в п'яти статтях ККУ:

- ч. 4 ст. 36 «Необхідна оборона»;
- ч. 3 ст. 39 «Крайня необхідність»;
- п. 7 ч. 1 ст. 66 «Обставини, які пом'якшують покарання»;

- ст. 116 «Умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання»;

- ст. 123 «Умисне тяжке тілесне ушкодження, заподіяне у стані сильного душевного хвилювання» [1];

Афект - неспокійний психічний розлад, який виникає у відповідь на дію подразника (зовнішнього або внутрішнього), може бути як короткочасним (хвилини), так і подовженим (години), проявляється емоційними, вегетативними, моторними порушеннями, як в межах окремих симптомів, так і їх сукупністю. Тільки афект може призвести до того щоб, людина втратила здатність усвідомлювати свої дії та (або) керувати ними [4].

До видів афекту належить:

- Первомайський В.Б. вважає що *афект фізіологічний* - це короткочасний хворобливий розлад психічної діяльності, що виникає раптово під впливом зовнішніх факторів. Він проявляється недиференційованою емоцією, звуженням свідомості, руховим збудженням і діями, спрямованими проти подразника. Основні ознаки включають надзвичайність реакції, фазність перебігу, раптовість виникнення, судинно-вегетативні прояви, звуження свідомості з порушенням сприймання та часткову амнезію вчиненого. Стан фізіологічного афекту під час скоєння злочину суттєво обмежує здатність особи усвідомлювати і контролювати свої дії, що зменшує її відповідальність за злочин. Фізіологічний афект характеризується тим, що людину визнають осудною [3].

- Каніщев А.В. зазначає що *афект патологічний* - це короткочасний гострий афективний психоз, що також виникає під впливом зовнішніх факторів. Він характеризується глибоким затьмаренням свідомості, бурхливим руховим збудженням і діями, спрямованими проти подразника. Патологічний афект має фазність перебігу, яка включає підготовчу, вибухову та заключну стадії. Під час патологічного афекту особа не здатна усвідомлювати і контролювати свої дії, що виключає її кримінальну відповідальність [3].

Ознаки афекту:

- реактивність - виникає як реакція на гострий подразник ;
- гострота протікання - має характер гострого психічного переживання;
- імпульсивність поведінки - емоційне переживання супроводжується бурхливою рухливою активністю;
- раптовість виникнення - це емоційний спалах, що є несподіваним для самого суб'єкта.

Виділяють три фази афекту:

- Підготовча фаза: у цей період відбувається накопичення емоційного напруження. Особа піддається впливу стресових чи травмуючих факторів, що призводить до зростання емоційного збудження, але ще не проявляється у вигляді явних дій.
- Фаза вибуху: ця стадія характеризується раптовим і різким вивільненням накопичених емоцій. Особи можуть вчиняти імпульсивні, агресивні або деструктивні дії, спрямовані проти подразника, без усвідомлення наслідків.
- Заключна фаза: на цій стадії емоційне збудження починає знижуватися. Людина може відчувати емоційне виснаження, а також часткову амнезію щодо вчинених дій. Вона може усвідомлювати наслідки своїх дій і відчувати каяття чи страждання [4].

Афект має важливе кримінально-правове значення, оскільки впливає на оцінку діянь особи та її відповідальність у рамках кримінального права.

• Обмеження відповідальності: дії, вчинені в стані афекту, можуть зменшувати або навіть виключати кримінальну відповідальність особи. Якщо особа в момент скоєння злочину перебувала в стані фізіологічного чи патологічного афекту, це може свідчити про істотне обмеження її здатності усвідомлювати та контролювати свої дії.

• Пом'якшення покарання: афект може бути врахований як обставина, що пом'якшує покарання. Кримінальний Кодекс

України передбачає, що перебування особи в стані сильного душевного хвилювання може вплинути на вирок суду.

- Класифікація злочинів: стан афекту може впливати на класифікацію злочину, оскільки вчинення злочину в афекті може бути розцінене як менш тяжкий злочин у порівнянні зі злочином, скоєним з обдуманого метою.

- Вивчення мотивів: афект допомагає суду зрозуміти мотиви і психоемоційний стан особи під час вчинення злочину, що може бути важливим для оцінки не тільки відповідальності, а й загальної картини справи.

- Експертиза: у випадках, коли афект може бути підставою для пом'якшення покарання або визнання особи невинною, необхідна психіатрична експертиза для визначення ступеня впливу афекту на психічний стан особи під час скоєння злочину [2].

Якщо зробити порівняння статей 115, 116 та 121, 123 можна побачити дуже велику різницю в санкціях.

ККУ ст. 116. Умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк.

ККУ ст. 115. Умисне вбивство карається позбавленням волі на строк від семи до п'ятнадцяти років.

ККУ ст. 121. Умисне тяжке тілесне ушкодження карається позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років.

ККУ ст. 123. Умисне тяжке тілесне ушкодження, заподіяне у стані сильного душевного хвилювання карається громадськими роботами на строк від ста п'ятдесяти до двохсот сорока годин або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на строк до двох років [1].

Афект, як емоційний стан, має важливе кримінально-правове значення в Україні, оскільки він суттєво впливає на оцінку дій особи під час вчинення злочину. У кримінальному праві України афект визначається як стан, що може обмежувати здатність особи усвідомлювати та контролювати свої дії, що, в

свою чергу, може стати підставою для зменшення її кримінальної відповідальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. ККУ (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>).
2. Авраменко О.В. Стан сильного душевного хвилювання за кримінальним правом України: монографія, Львів:Львівський державний університет внутрішніх справ, 2009. 244 с.
3. Первомайський В. Б., Ілейко В. Р., Каніщев А. В. Критерії діагностики та експертної оцінки короткочасних афективних станів у судово-психіатричній практиці // Архів психіатрії. — 2009. — Т. 15, № 1. — С. 55–59.
4. Терещук А. Д. Критерії діагностики афективних станів особистості. Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами. - 2012. - № 9. - С. 225-235

*Кононенко С.В.,
к. псих. н., доцент
професор кафедри психології,
Північноукраїнський інститут ім. Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»
Смолянець С.С.,
здобувач вищої освіти, групи ВШБчр-8-24-МІСПС(2.0з),
Північноукраїнський інститут ім. Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІИ ТА МІСЦЕ ПСИХОЛОГІИ В СИСТЕМІ НАУК

Психологія, як наука про психічні процеси і поведінку, займає одне з ключових місць у сучасній науковій парадигмі. Вона досліджує широкий спектр явищ, пов'язаних з думками, емоціями, мотивацією і міжособистісними стосунками, що робить її надзвичайно актуальною у світі, де соціальні та культурні зміни відбуваються на швидкій швидкості. Сучасне суспільство стикається з новими викликами, такими як стрес, тривога, депресія та інші психічні розлади, що робить психологію не лише теоретично важливою, а й практично необхідною для розв'язання цих проблем.

У контексті глобалізації та технологічного прогресу виникає потреба в глибшому розумінні людської природи, що включає аналіз не тільки індивідуальних особливостей, але й соціальних факторів, які формують поведінку людей. Психологія інтегрує знання з різних дисциплін, таких як медицина, соціологія, педагогіка, філософія та культурологія, що дозволяє їй ефективно вирішувати складні питання сучасного життя.

Ця наука розвивається не тільки теоретично, але й методологічно, використовуючи новітні технології, такі як нейровізуалізація та обробка великих даних, що відкриває нові

горизонти для дослідження. Наприклад, нейропсихологія досліджує, як біологічні механізми впливають на психічні процеси, а соціальна психологія аналізує, як соціальні умови формують індивідуальну поведінку.

З огляду на ці фактори, психологія відіграє важливу роль не лише у науковому середовищі, але й у практичному житті, допомагаючи людям краще розуміти себе і навколишній світ. Вона активно впроваджується у різні сфери, включаючи освіту, бізнес, охорону здоров'я та соціальну політику, що підтверджує її значущість у вирішенні нагальних соціальних проблем.

Таким чином, дослідження місця психології в системі наук є не тільки актуальним, але й необхідним для розуміння її внеску у розвиток суспільства і забезпечення благополуччя індивідів. У наступних розділах буде розглянуто історичний контекст розвитку психології, її методологічні аспекти, а також взаємодія з іншими науковими дисциплінами, що підкреслює її міждисциплінарний характер і актуальність.

Історичний контекст

Психологія сформувалася як самостійна наука наприкінці XIX століття. Перші психологічні лабораторії з'явилися у Європі, і на сьогоднішній день існує безліч різних підходів та шкіл, серед яких біхевіоризм, когнітивна психологія, гуманістична психологія і психоаналіз. Кожна з цих шкіл пропонує свої методи і концепції, що підкреслює різноманіття психічних процесів і поведінки людини [4, С. 65].

Методологічні аспекти

Психологічні дослідження використовують широкий спектр методів, що включають:

Експериментальні методи: Дозволяють досліджувати причинно-наслідкові зв'язки [8, С. 34-35].

Спостереження: Використовуються для аналізу поведінки в природних умовах [7].

Кейс-стаді: Глибокий аналіз окремих випадків для вивчення специфічних психологічних явищ [6, С. 54-55].

Опитування та анкетування: Збирають дані про

переконання, настрої та поведінку людей [1].

Ці методи забезпечують наукову обґрунтованість висновків і допомагають розвивати нові теорії.

Взаємодія з природничими науками

Психологія тісно пов'язана з природничими науками, зокрема нейробіологією. Вивчення мозкових структур і функцій сприяє розумінню механізмів, що лежать в основі психічних процесів. Нейропсихологія, як підрозділ психології, досліджує зв'язок між поведінкою і мозковими функціями [2, С. 88].

Взаємодія з соціальними науками

Соціальна психологія аналізує, як соціальні фактори впливають на поведінку і мислення людей. Ця дисципліна важлива для вивчення явищ, таких як групова динаміка, стереотипи та міжособистісні стосунки [5].

Психологічні концепції активно використовуються в соціології, політології та економіці для аналізу поведінки людей в групах та суспільствах.

Взаємодія з гуманітарними науками

Психологія також взаємодіє з гуманітарними науками, такими як філософія та культурологія. Філософські концепції свідомості, ідентичності та моралі багато в чому формують основи психологічних теорій. Культурні фактори визначають, як люди сприймають себе і навколишній світ, що, в свою чергу, впливає на їхню поведінку [3, С. 17-18].

Сучасні виклики та перспективи

Сучасна психологія стикається з численними викликами, такими як етика досліджень, проблеми відтворюваності результатів та вплив технологій на психіку людини. Дослідження впливу цифрових технологій на поведінку і психічне здоров'я стає все більш актуальним у світі, що швидко змінюється [7].

Перспективи розвитку психології в Україні включають активне використання новітніх технологій у дослідженнях, зокрема в області штучного інтелекту та великих даних. Це відкриває нові можливості для вивчення складних психічних

явищ і розробки інноваційних підходів до лікування та навчання [4, С. 91].

Психологія займає важливе місце в системі наук, адже вона не лише надає теоретичні основи для вивчення психічних процесів, а й забезпечує практичні інструменти для вирішення нагальних соціальних, медичних і освітніх проблем. Сучасний світ, з його складними соціальними структурами та постійними змінами, потребує глибшого розуміння людської природи, яке може бути досягнуте лише через інтеграцію знань з різних наукових дисциплін.

Важливість психології в системі наук обумовлена її здатністю адаптуватися до нових викликів і активно реагувати на зміни в суспільстві. З розвитком технологій, психологія має можливість розширити свої дослідницькі горизонти, впроваджуючи нові методи і підходи. У цьому контексті особливо важливою є роль міждисциплінарних досліджень, які дозволяють психологам працювати в командах з представниками інших наук, створюючи інтегровані рішення для складних проблем.

Крім того, майбутнє психології в Україні залежить від впровадження нових освітніх програм, які зосереджуються на практичному застосуванні психологічних знань, а також від активної участі психологів у суспільних процесах. Розуміння психології як базової науки, що впливає на всі сфери життя, дозволить формувати здорове і гармонійне суспільство, здатне до адаптації в умовах швидких змін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бондар В. Методи психологічного дослідження. Київ: Видавництво “Наукова думка”, 2020. 248 с.
2. Громов С. Історія психології: від античності до сучасності. Харків: Видавництво “Фоліо”, 2016. 432 с.
3. Демчук Л. Психологія управління: теорія і практика. Львів: Видавництво “Піраміда”, 2021. 312 с.
4. Кирилюк В. Сучасні напрямки в психології. Київ:

Видавництво “Ліра”, 2018. 204 с.

5. Коваль Т. Соціальна психологія: теорії та практики. Одеса: Видавництво “Астропринт”, 2019. 256 с.

6. Савчук О. Методи та техніки психологічного дослідження. Чернівці: Видавництво “Буковина”, 2021. 300 с.

7. Трофімова І. Психосоматична медицина: теорія і практика. Київ: Видавництво “Київський університет”, 2019. 288 с.

8. Шевченко Ю. Психологія навчання: теорія та практика. Вінниця: Видавництво “Вінниця”, 2020. 250 с.

Кононенко С.В.,
к. псих. н., доцент
професор кафедри психології,
Північноукраїнський інститут ім. Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»
Чорна Ю.Г.,
здобувач вищої освіти, групи ІНЗ-8-24-МІПС(2.0з)
Північноукраїнський інститут ім. Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»

СТРЕС ТА САМОРЕАЛІЗАЦІЯ: ВПЛИВ СТРЕСУ НА ПРАГНЕННЯ ДО САМОРЕАЛІЗАЦІЇ СЕРЕД ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Самореалізація є однією з основних психологічних потреб людини. Це багатогранний процес, що включає розкриття власних здібностей, талантів та досягнення поставлених цілей, що дозволяє людині відчувати себе повністю задоволеною та успішною [7]. Самореалізація охоплює різні сфери життя: особистісний ріст, кар'єру, міжособистісні стосунки, інтелектуальний розвиток та духовне зростання.

Як зазначив Гончарук М.О. для студентів, які знаходяться на шляху до побудови свого майбутнього, цей процес є особливо важливим, оскільки вища освіта є тим етапом, на якому вони формують свої професійні та особистісні амбіції [3].

На думку Ткаченко В.М. студентські роки є періодом, коли молодь стикається з викликами, що потребують активного пошуку власного місця в суспільстві, розвитку нових навичок та реалізації своїх потенціалів. Прагнення до самореалізації серед студентів вищих навчальних закладів пов'язане з їхнім бажанням досягти успіху в майбутній професійній діяльності, стати компетентними фахівцями, знайти своє покликання та реалізувати власні ідеї [8]. Це вимагає не лише знань, здобутих у процесі навчання, але й розвитку особистісних якостей, таких як наполегливість, стійкість до стресу, креативність та здатність

адаптуватися до швидкоплинних змін у суспільстві [1].

Проте на шляху до самореалізації студенти часто стикаються з перешкодами, однією з найбільш значущих серед яких є стрес. Стрес, зумовлений високими академічними вимогами, соціальним тиском, фінансовими труднощами та особистими викликами, є постійним супутником багатьох студентів. Він може проявлятися у формі тривоги, емоційного вигорання, відчуття перевантаженості та втрати мотивації [4]. Стресові ситуації можуть значно погіршити когнітивні функції, знижуючи здатність до навчання та вирішення складних завдань, що, у свою чергу, негативно впливає на процес самореалізації [3].

Особливо важливо вивчити, як саме стрес впливає на студентів, які знаходяться на етапі свого особистісного та професійного формування. У сучасному світі, де конкурентність на ринку праці зростає, а вимоги до професійних навичок стають дедалі вищими, студенти часто стикаються з ситуаціями, коли вони відчувають недостатню підтримку або втрачають віру у власні сили через стресові переживання. Це призводить до того, що багато хто з них не здатен повністю реалізувати свій потенціал, оскільки стрес пригнічує їхню мотивацію та бажання досягати нових висот.

Вивчення взаємозв'язку між стресом і самореалізацією є актуальним не тільки для студентів, але і для освітніх установ, які повинні враховувати психологічні аспекти навчання. У сучасному ВНЗ важливо створювати умови, які б сприяли не лише академічним досягненням, але й підтримували студентів у їхньому особистісному розвитку, допомагаючи їм керувати стресом і зосереджуватися на довгострокових цілях. Ця робота досліджує, як стрес впливає на прагнення до самореалізації серед студентів, аналізує основні джерела стресу та пропонує шляхи для подолання цих проблем.

Самореалізація на думку Маслоу А., це багатогранний процес, що охоплює різні аспекти життя людини, від особистісного зростання до професійних досягнень. У його

основі лежить здатність індивіда максимально використовувати свої здібності, таланти та потенціал для досягнення життєвих цілей [5]. У психології самореалізація займає важливе місце, оскільки вона вважається ключовою складовою здорового розвитку особистості та важливим фактором життєвого задоволення.

Відповідно до теорії Абрахама Маслоу, самореалізація розташована на вершині його відомої піраміди потреб. Маслоу стверджував, що людина може досягти повного щастя та внутрішньої гармонії лише тоді, коли задовольнить основні фізіологічні потреби, потреби в безпеці, любові, визнанні та повазі [5]. Самореалізація є кінцевою метою, яку індивід прагне досягти, коли всі інші потреби задоволені. Це не просто здатність досягати успіху в конкретній сфері, а процес повного розкриття себе як особистості.

Самореалізація має кілька важливих складових, зазначив Савчук, А. І., по-перше, це внутрішня мотивація до розвитку та вдосконалення. Людина, яка прагне до самореалізації, постійно шукає нові можливості для самовдосконалення, досліджує свої інтереси та розширює горизонти знань [7]. По-друге, це здатність до адаптації та гнучкості в умовах змін. Самореалізована особистість не боїться труднощів і готова змінюватися, реагуючи на нові виклики. По-третє, самореалізація пов'язана з розвитком творчого потенціалу, здатністю знаходити інноваційні рішення та втілювати свої ідеї в життя [8].

Особливе значення самореалізація має для молодих людей, зокрема студентів, які перебувають у перехідному періоді між юністю та дорослим життям. Студентський вік є часом активного формування життєвих цінностей, вибору професійного шляху та розвитку соціальних зв'язків. У цей період самореалізація стає критично важливою, оскільки вона допомагає молоді знайти власний шлях, визначити пріоритети та досягати поставлених цілей [2].

Самореалізація також тісно пов'язана з почуттям

задоволення від життя. Дослідження Маслоу показують, що люди, які мають можливість реалізувати свій потенціал у різних сферах, відчувають більше задоволення від життя, ніж ті, хто стикається з перешкодами на шляху до самореалізації. Вони менш схильні до стресу, тривожності та депресії, оскільки мають чітке відчуття мети та напрямку в житті.

Поряд з цим, самореалізація не завжди є легким процесом. Вона вимагає від людини значних зусиль, самодисципліни та часто супроводжується емоційними викликами. Часто людина стикається з внутрішніми бар'єрами, такими як страх невдачі, сумніви у власних здібностях, відчуття недостатності ресурсів чи підтримки. Крім того, зовнішні фактори, такі як суспільний тиск, соціальні стереотипи або фінансові труднощі, також можуть ускладнювати процес самореалізації.

Для студентів особливо важливо усвідомлювати ці виклики, адже в умовах інтенсивного навчання, конкуренції та необхідності самостійно приймати життєво важливі рішення, можливості для самореалізації можуть бути обмеженими. Однак, завдяки підтримці з боку університетських програм, менторів, а також власній наполегливості та здатності долати труднощі, процес самореалізації може стати реальним і досяжним.

Основні джерела стресу серед студентів

Студенти часто стикаються зі стресовими факторами, що можуть значно впливати на їхній психоемоційний стан і здатність до самореалізації. Основними джерелами стресу є:

Академічний стрес, на думку Гончарук, М.О., це навчальні навантаження, дедлайни, іспити та постійний тиск досягнення високих академічних результатів є основними чинниками стресу серед студентів. Дослідження показують, що понад 50% студентів вважають академічний стрес головною причиною свого психічного виснаження [3]. Студенти, які постійно перебувають під академічним тиском, мають труднощі з концентрацією на довгострокових цілях, що знижує їх здатність до самореалізації [1].

Фінансовий стрес, в дослідженнях Савчука А. І., це фінансові труднощі, які є ще одним значним фактором стресу. Багато студентів змушені працювати паралельно з навчанням, що створює додаткове навантаження і не дає можливості повністю зосередитися на особистісному розвитку та освіті. Дослідження показали, що студенти, які стикаються з фінансовими проблемами, мають вищий рівень тривожності та депресії [7].

Соціальний тиск та очікування: Соціальні вимоги також відіграють важливу роль у формуванні стресу серед студентів. Очікування суспільства, батьків та оточення можуть створювати додатковий тиск. Студенти часто відчують необхідність відповідати очікуванням інших, що може призвести до втрати мотивації до власної самореалізації [4].

Стрес є одним із найпоширеніших і водночас найбільш руйнівних факторів, що заважають процесу самореалізації. Хоча стрес у малих дозах може виступати стимулом до дії та підвищувати продуктивність, його тривалий або інтенсивний вплив має негативні наслідки для фізичного, психічного та емоційного стану людини. Особливо це стосується студентів, які під час навчання в університетах стикаються з численними викликами, такими як великий обсяг навчального матеріалу, дедлайни, конкуренція та необхідність поєднувати навчання з іншими аспектами життя [8].

Вплив стресу на самореалізацію

Стрес є одним із найпоширеніших та найбільш руйнівних факторів, що перешкоджають процесу самореалізації. Хоча стрес у малих дозах може виступати стимулом до дії та підвищувати продуктивність, його тривалий або інтенсивний вплив має негативні наслідки для фізичного, психічного та емоційного стану людини. Особливо це стосується студентів, які під час навчання в університетах стикаються з великим обсягом навчального матеріалу, дедлайнами, конкуренцією та необхідністю поєднувати навчання з іншими аспектами життя [4].

Коли рівень стресу перевищує допустимі межі, це призводить до стану виснаження та емоційного вигорання. Відомо, що хронічний стрес негативно впливає на роботу мозку, знижуючи здатність до концентрації, погіршуючи пам'ять та здатність вирішувати складні завдання. Це означає, що в умовах стресу людина втрачає можливість повноцінно використовувати свої когнітивні ресурси, що критично важливо для процесу самореалізації [1].

Окрім когнітивних проблем, стрес може викликати емоційні труднощі, такі як тривога, депресія, дратівливість і навіть відчуженість. Це, у свою чергу, знижує мотивацію до розвитку і самовдосконалення, адже емоційне виснаження не дозволяє людині зосередитися на довгострокових цілях. Для студентів це може проявлятися у вигляді втрати інтересу до навчання, байдужості до власного професійного майбутнього або навіть у вигляді бажання покинути університет [3].

Крім того, стрес впливає на фізичне здоров'я, викликаючи соматичні симптоми, такі як безсоння, головні болі, проблеми з травленням та ослаблення імунної системи. Погіршення фізичного стану ще більше ускладнює процес самореалізації, оскільки людина не може функціонувати на повну силу, а хворобливий стан додатково посилює відчуття безпорадності та невдоволення собою [7].

Таким чином, стрес є значним бар'єром на шляху до самореалізації студентів. Подолання цього бар'єру вимагає розвитку емоційної стійкості, навичок керування часом і підтримки здорового способу життя, що дозволяє зменшити рівень стресу та сприяє досягненню особистісних та професійних цілей.

Стратегії подолання стресу для підтримки самореалізації

Подолання стресу є ключовою складовою успішної самореалізації. Для того щоб повністю реалізувати свій потенціал, важливо навчитися ефективно управляти стресовими ситуаціями, оскільки вони можуть перешкоджати концентрації, погіршувати фізичний стан і знижувати мотивацію до розвитку.

Існує низка стратегій, які можуть допомогти студентам успішно долати стрес і підтримувати процес самореалізації на високому рівні.

Однією з найефективніших технік є розвиток емоційної стійкості, що включає здатність залишатися зосередженим і спокійним у стресових ситуаціях, не дозволяючи негативним емоціям порушувати робочий процес [6]. Емоційна стійкість розвивається через практику медитації, дихальні техніки, а також навчання управління власними емоціями. Студенти, які володіють цією навичкою, здатні ефективніше вирішувати складні завдання, швидше відновлюватися після невдач і краще зосереджуватися на досягненні своїх цілей [5].

Ще однією важливою стратегією є вміння керувати часом. Правильний розподіл часу дозволяє уникнути перевантаженості та стресу, оскільки людина може краще планувати свою роботу і відпочинок. Для студентів особливо важливо навчитися встановлювати пріоритети, делегувати другорядні завдання та створювати реалістичні графіки для виконання академічних і особистих завдань [7]. Це дозволяє уникнути надмірного стресу під час підготовки до іспитів або виконання проєктів.

Крім того, підтримка здорового способу життя є важливим аспектом подолання стресу. Фізична активність, збалансоване харчування та достатній сон сприяють зниженню рівня стресу і покращують загальне самопочуття. Регулярні фізичні вправи допомагають знижувати рівень кортизолу — гормону стресу, підвищуючи рівень ендорфінів, які сприяють відчуттю щастя і задоволення [6]. Правильне харчування, багате вітамінами та мікроелементами, підтримує роботу мозку та покращує концентрацію, а здоровий сон сприяє відновленню організму після важкого дня [4].

Не менш важливим, на думку Франкла В., є використання технік релаксації, таких як прогресивна м'язова релаксація, йога або арт-терапія. Ці методи допомагають зняти фізичне та емоційне напруження, відновлюють баланс у тілі та розумі, що сприяє підвищенню стресостійкості [9]. Студенти можуть

використовувати ці техніки в періоди найбільшої навантаженості, наприклад, під час підготовки до іспитів або захисту дипломних робіт.

Таким чином, подолання стресу є необхідною умовою для успішної самореалізації. Використання вищезазначених стратегій дозволить студентам не тільки ефективно управляти стресом, але й краще реалізовувати свої можливості у професійному та особистому житті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бондар О. П. Креативність та адаптація як складові самореалізації студентів. *Психологія розвитку*, 4 (2), 2020. С. 45-58.
2. Горбач Л. В. Психологічні особливості самореалізації молоді у сучасному суспільстві. *Наукові записки психологічного товариства*, 17 (1), 2021. С. 103-115.
3. Гончарук М. О. Вплив стресу на когнітивні функції студентів. *Психологія і суспільство*, 29 (1), 2022. С. 69-80.
4. Кравченко І. В. Стрес та мотивація до навчання у студентів вищих навчальних закладів. *Освіта ХХІ століття*, 15 (4), 2021. С. 222-235.
5. Маслоу А. Мотивація і особистість (пер. з англ.). Київ: Центр гуманітарної освіти. 2019. 211 с.
6. Райх Л. Фізична активність та її вплив на психологічне здоров'я. Київ: Видавничий центр освіти. 2018. 287 с.
7. Савчук А. І. Психологічні потреби та розвиток особистості. Київ: Центр освітніх досліджень. 2020. С. 87-88.
8. Ткаченко В. М. Особистісний розвиток студентів в умовах сучасного університету. *Вісник психологічних наук*, 10 (3), 2022. С. 85-92.
9. Франкл В. Людина у пошуках справжнього сенсу (пер. з англ.). Львів: Світ науки. 2017. 160 с.

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ГУМАНІТАРНОЇ ПОЛІТИКИ У СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Сутність гуманітарної політики ґрунтується на розгляді людини як своєрідного центру суспільної гармонії та розвитку. Термін «гуманітарний» походить від поняття «гуманізм» – принципу світогляду, пов'язаного з уявленням про людину як визначальну мету і вищу цінність суспільства.

Гуманітарну політику можна визначити як систему рішень, що мають на меті створення умов для соціально-гуманітарного розвитку суспільства, соціальної, інтелектуальної, духовної безпеки людини, реалізації її духовних потреб і збагачення творчого потенціалу [1].

Державна гуманітарна політика – це система і послідовна діяльність держави у відносинах з людиною зокрема і суспільства в цілому, що здійснюється через органи державної виконавчої, законодавчої та судової влади при залученні громадськості і з урахуванням основних прав людини і ставить за мету досягнення високого життєвого, духовного та інтелектуального рівня особистості, як у її власних інтересах, так і в інтересах держави в цілому [1].

Стратегічним пріоритетом національної державної політики є гуманітарна безпека, яка охоплює духовне життя суспільства. Її складові – мова, освіта, наука, релігія, культура – мають виняткове значення у формуванні ціннісних засад суспільного розвитку, утвердження національної ідентичності української нації. Головною метою політики національної безпеки в гуманітарній сфері є виявлення, подолання та попередження загроз й викликів у сфері культури, освіти, науки, історичної пам'яті, що сприятиме досягненню консолідації, єдності та соборності Української держави, зростанню її інтелектуального та історико-культурного потенціалу [2].

Сьогодні за умов повномасштабної агресії Росії проти України важливою є розробка та впровадження кардинально нової гуманітарної політики. Особливого значення набуває потреба модернізації концептуально-теоретичних засад реалізації гуманітарної складової безпеки країни, їх ролі у зміцненні суверенітету та національної стійкості України.

Основним підрозділом, який відповідає за реалізацію гуманітарної політики у секторі безпеки і оборони України є Департамент гуманітарного забезпечення Міністерства оборони України. Основними завданнями зазначеного Департаменту є реалізація заходів державної політики з питань національної безпеки у гуманітарній сфері у мирний час та особливий період щодо: виконання завдань щодо розвитку культури і духовності в Міністерстві оборони України, Збройних Силах України та Державній спеціальній службі транспорту; реалізації державної політики щодо військово-патріотичного виховання громадян; забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, ліквідація дискримінації за ознакою статі, реалізації права на свободу світогляду і віросповідання у Міністерстві оборони України, Збройних Силах України та Державній спеціальній службі транспорту; виконання завдань щодо реалізації державної політики у сфері охорони здоров'я та забезпечення права військовослужбовців Міністерства оборони України, Збройних Сил України та Державної спеціальної служби транспорту на охорону здоров'я [2].

Таким чином, сьогодні в українському суспільстві виникла потреба у формуванні нових підходів до вирішення безпекових питань, зокрема, в більш ґрунтовному дослідженні гуманітарної сфери як важливого безпекового чинника. Реалізація гуманітарної політики вимагає системної координації центральних органів виконавчої влади, постійного та гнучкого вдосконалення стратегій і планів діяльності держави, активної співпраці з міжнародними партнерами, відстоювання національної ідентичності українців, цінностей демократичної та соціальної держави.

Розглянуто ключові аспекти реалізації гуманітарної політики, які впливають на сферу безпеки і оборони України. Проаналізовано досвід державного планування гуманітарної політики як чинника забезпечення суспільної стабільності в умовах російсько-української війни. Досліджено понятійно - категоріальний апарат, який визначає сутність та зміст гуманітарної політики. Окреслено перелік центральних органів виконавчої влади, які забезпечують формування та реалізацію державної гуманітарної політики (у межах компетенції). Розкрито функціонал основних підрозділів, відповідальних за реалізацію гуманітарної політики у секторі безпеки і оборони, а саме Департаменту гуманітарного забезпечення Міністерства оборони України та Служби військового капеланства Збройних Сил України [2].

Узагальнено основні ситуативні органи у сфері реалізації гуманітарної політики України, утворені після повномасштабної збройної агресії РФ. Розкрито основні напрями реалізації гуманітарної політики у секторі безпеки і оборони України, зокрема на виконання цілі партнерства НАТО G0013 «Гендерні перспективи» та Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року [4].

В Україні з 2014 р. розпочалася збройна агресія Російської Федерації проти України та тимчасова окупація Російською Федерацією частини її території. Збройна агресія непропорційно впливає на жінок і чоловіків, насамперед на цивільне населення [3].

Нерівність доступу жінок і чоловіків до процесів прийняття рішень, ресурсів, а також наявність стереотипів щодо ролі жінок і чоловіків у суспільному та політичному житті негативно впливає на представленість та участь жінок у таких процесах.

Так, у 2020 р. до складу тристоронньої контактної групи з мирного врегулювання ситуації на окремих територіях сходу України були включені лише дві жінки від України, до

посадових обов'язків яких належать гуманітарні та соціально-економічні питання [3].

Водночас жінки залишаються більш вразливими до негативних наслідків збройної агресії. За офіційною статистикою, серед внутрішньо переміщених осіб, безробітних внутрішньо переміщених осіб, постраждалих від насильства за ознакою статі та інших вразливих груп переважну кількість становлять жінки. Згідно з відомостями, розміщеними в Єдиній інформаційній базі даних про внутрішньо переміщених осіб, станом на 1 січня 2022 р. на обліку перебували 1477114 внутрішньо переміщених осіб з тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей, Автономної Республіки Крим і м. Севастополя, з яких 59 відсотків - жінки. Частка жінок серед безробітних внутрішньо переміщених осіб - 63 відсотки [3].

За даними звіту національної системи моніторингу ситуації з внутрішньо переміщеними особами (2019 рік), частка працевлаштованих внутрішньо переміщених жінок становила 43 відсотки, чоловіків - 58 відсотків. Жінки становили 90 відсотків респондентів, які зайняті домашньою роботою, доглядом за дітьми та іншими особами в домогосподарстві. Вимушене переміщення негативно впливає на всіх громадян, але з урахуванням проявів дискримінації та гендерних стереотипів вплив на жінок є значно більшим і проявляється в ускладнених можливостях працевлаштування, меншому рівні доходу, більшій залежності від соціальних виплат, більшому обов'язку неоплачуваної домашньої роботи та відповідно звуженні можливостей участі в суспільному та політичному житті [3].

Після повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну 24 лютого 2022 р. майже третина українців були вимушені покинути свої домівки.

Як зазначено у звіті Управління Верховного комісара ООН з прав людини "Вплив на права людини в Україні збройної агресії Російської Федерації" (за період з 24 лютого по 15 травня 2022 р.), переміщення найбільше вплинуло на жінок через зростання навантаження в частині піклування про дітей та інших

членів сім'ї, які потребують догляду, дітей, людей похилого віку, осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп [3].

У зв'язку із збройною агресією Російської Федерації на сході України виокремилася така соціальна група, як жінки-ветерани. За даними Єдиного реєстру учасників антитерористичної операції/операції Об'єднаних сил, ведення якого належить до повноважень Мінветеранів, станом на 1 квітня 2020 р. статус учасника бойових дій отримали понад 16,5 тис. жінок (4,2 відсотка загальної кількості учасників бойових дій).

Однією з проблем є насильство за ознакою статі, в тому числі сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом. За результатами дослідження з питань насильства “Благополуччя та безпека жінок”, яке у 2019 р. проведено ОБСЄ, 67 відсотків українських жінок, які постраждали від насильства, зазнавали фізичного, психологічного або сексуального насильства у віці від 15 років.

Жінки та дівчата становлять більшість постраждалих, а найпоширенішою формою сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, є зґвалтування, в тому числі групове. Управління Верховного комісара ООН з прав людини вивчає інформацію про ці випадки [3].

Жінки та дівчата становлять більшість постраждалих, а найпоширенішою формою сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, є зґвалтування, в тому числі групове. Управління Верховного комісара ООН з прав людини вивчає інформацію про ці випадки.

Водночас кількість звинувачень у сексуальному насильстві, пов'язаному з конфліктом, зростає, хоча все ще важко оцінити масштаби цих злочинів, оскільки постраждалі часто не бажають або не можуть давати інтерв'ю. Взаємодія суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії насильству за ознакою статі, ускладнена, і правоохоронні органи мають обмежені можливості розслідування випадків сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом.

Відсутній дієвий механізм ідентифікації та моніторингу потенційних викликів безпеці в широкому розумінні (втручання в оборону, конфлікти, насильство, стихійні лиха, епідемії тощо) з урахуванням гендерних аспектів у розрізі національної безпеки в загальнодержавному масштабі, а також інформування населення про них [5].

Вагомими перешкодами для виконання Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 “Жінки, мир, безпека” є недостатність знань і навичок у виконавців Національного плану, обмеженість людських і матеріальних ресурсів, технічного забезпечення [3].

Урахування потреб і проблем жінок, які постраждали від конфлікту, а також жінок, залучених до врегулювання міжнародного збройного конфлікту, необхідне для усунення наслідків збройної агресії Російської Федерації проти України, подолання її наслідків та захисту прав людини в Україні. Стаття 4 Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок передбачає вжиття тимчасових спеціальних заходів, спрямованих на пришвидшення встановлення фактичної рівності між жінками і чоловіками (ці заходи повинні бути скасовані після досягнення цілей щодо рівних можливостей і рівноправних відносин) [3].

Цілей даного дослідження:

- забезпечення рівноправної участі жінок і чоловіків у прийнятті рішень щодо запобігання конфліктам, розв’язання конфліктів, постконфліктного відновлення на всіх рівнях та в усіх сферах, зокрема в секторі безпеки і оборони.

- створення нормативно-правових умов та можливостей для рівноправної участі жінок і чоловіків у мирних переговорах і прийнятті рішень щодо запобігання конфліктам, розв’язання конфліктів, надання допомоги постраждалим, постконфліктного відновлення [4].

Завдання:

- забезпечення рівноправної участі жінок і чоловіків у роботі наглядових рад державних підприємств сектору безпеки і оборони;

визначення механізму врахування потреб жінок і чоловіків у мирних переговорах, постконфліктному відновленні;

- проведення відбору та підготовки жінок для участі в міжнародних операціях з підтримання миру та безпеки;

- проведення просвітницьких заходів, інформаційних кампаній для фахівців сектору безпеки і оборони з метою залучення жінок до миротворчих процесів;

- забезпечення жінок сектору безпеки і оборони інфраструктурними об'єктами та матеріально-технічними умовами, що відповідають їх потребам;

- створення для працівників умов, що полегшують поєднання функцій та обов'язків у професійному та приватному житті, зокрема в секторі безпеки і оборони;

- удосконалення документів, що регулюють індивідуальну поведінку та корпоративну етику, в частині протидії сексизму, сексуальним домаганням, психологічному та сексуальному насильству, дискримінації під час прийняття на службу, виконання службових обов'язків та участі у прийнятті рішень [4].

Доведено, що гуманітарна політика є основою для констатування рівня задоволення прав людини та утвердження «людино центричного» принципу побудови системи державного управління. У секторі безпеки і оборони України гуманітарна політика є одним із механізмів забезпечення національної безпеки та національної стійкості.

Список використаної літератури :

1. Виклики та загрози гуманітарній безпеці Української Держави: зб. наук.- експерт. мат-лів / за заг. ред. С. І. Здіорука. К.: НІСД, 2015. 104 с.

2. Присяжнюк С. Особливості реалізації гуманітарної політики у секторі безпеки і оборони України. Вісник Донецького національного університету імені В. Стуса. Серія: Політичні науки. 2023. № 8. С. 73-88.

3. Документ про затвердження Національного плану дій з

виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 “Жінки, мир, безпека” на період до 2025 року.

4. Указ Президента України № 392/2020 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14.09.2020 р. «Про Стратегію національної безпеки України».

5. Офіційний сайт Міністерства оборони України / Служба військового капеланства ЗСУ.URL: <https://www.mil.gov.ua/ministry/struktura-generalnogo-shtabu/sluzhba-vijskovogo-kapelanstva.html> (дата звернення: 05.10.2023).

Ларіонова О.
*студентка ВНЗ «Дніпровський Інститут
ПРАТ «ВНЗ МАУП»*
Науковий керівник – Калініченко З.Д.,
*канд. екон. наук, доцент
ВНЗ «Дніпровський Інститут ПРАТ «ВНЗ МАУП»*

АНТИДЕМПІНГОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПРОТЕКЦІОНІЗМ У МІЖНАРОДНІЙ ТОРГІВЛІ

Процес активізації та розвитку світової торгівлі залежить від того, якою мірою кожна держава чи блоки держав готові дозволити конкуренцію на національному ринку між товарами власного виробництва та товарами з інших країн. Ціною, яку сплачує держава за доступ до інших ринків, є конкуренція з іноземними товарами на її внутрішньому ринку. В період розширення світової торгівлі конкуренція з імпортними товарами становить меншу загрозу для національних товаровиробників. Але, коли відбувається економічний спад, то тиск на національних товаровиробників зростає. Виробники починають відчувати неспроможність реалізовувати вироблені ними товари. Зростає конкуренція, а деякі імпортні товари можуть реалізовуватись за настільки низькими цінами, що це змушує національних товаровиробників погоджуватись на втрату частини прибутку або зупиняти виробництво.

Економічна нестабільність обумовлює посилене використання адміністративно-правового впливу у зовнішній торгівлі, а саме, протекціоністських, антидемпінгових заходів. Для ефективного процесу активізації торгівлі необхідно відзначити роль та довести взаємозалежність заходів, які співіснують між собою.

Аналіз останніх досліджень вказує на постійну увагу науковців (В. Мовчан, І. Бураковський, Ю. Пахомов, О. Покрещук, В. Сіденко) до проблем демпінгу, участі України у міжнародній торгівлі. Мета – вказати на необхідність демпінгу

та його взаємозв'язок з поступальним рухом світової торгівлі та зовнішньої торгівлі України зокрема.

Методи адміністративно-правового інструментарію дозволяють активніше реагувати на швидкі зміни економічної кон'юнктури і забезпечувати захист національних галузей у період засилля іноземної продукції за штучно встановленими низькими цінами порівняно з ціною на подібний товар на її внутрішньому ринку. Так, в Україні зафіксовані антидемпінгові заходи щодо імпорту на наші ринки іноземних товарів та проводяться антидемпінгові розслідування [1]. Щодо української продукції на зовнішніх ринках, проводяться антидемпінгові розслідування та антидемпінгові заходи. Дані свідчать про зростаючу роль нашої країни у справах захисту національних галузей.

Антидемпінгові заходи, хоч і дозволені (не заборонені), все ж обмежують торгівлю і водночас заперечують дух вільної торгівлі, так як захищають в країнах імпорту менш ефективні галузі промисловості, які б мали зникнути при умові вільної конкуренції.

Виникає питання чому держави погодились обмежувати свій суверенітет в галузі торгової політики. Проте слід відзначити, що важливою передумовою демпінгу є протекціоністська митно-тарифна політика, оскільки демпінгувати починає країна, яка захищена тарифом, а це в свою чергу викликає аналогічну реакцію країни, приймаючої демпінг.

Отже, з внутрішньої сторони національні галузі промисловості хочуть бути захищеними від іноземних конкурентів, і таким чином, більше продавати і встановлювати вищі ціни на внутрішньому ринку). Тому уряд стикається з вимогою захисту внутрішніх виробників від зовнішньої конкуренції. Так, протести європейських виробників молочних продуктів проти поступового скасування протекціоністських заходів у Брюсселі [2] показали, наскільки сильне політичне забарвлення має будь-яке економічне питання в Європі.

Так як уряд хоче залишатися при владі і демократичним

шляхом бути переобраним, він може надати захист, щоб отримати підтримку цих галузей економіки. Від такого захисту отримують вигоду лише національні товаровиробники. Добробут споживачів при цьому ж зменшується, лобіювання інтересів товаровиробників збільшується. Така ситуація спонукає уряд вдаватись до політики протекціонізму.

Відомо, що вільна торгівля є найкращою системою для збереження інтересів власне держави і цілого світу. Надаючи змогу кожній країні спеціалізуватись в якомусь виробництві, мати відносні переваги, вільна торгівля веде до оптимального використання обмежених запасів факторів виробництва, а також надає можливість кожній країні купувати продукти там, де вони найдешевші.

Проте уряд не завжди вважає вільну торгівлю вигідною.

На міжнародному рівні уряди вважають політику протекціонізму дієвим інструментом для задоволення своїх інтересів. Така політика обмеження зменшує експортні можливості інших країн, викликає аналогічну їх реакцію. Щоб уникнути, антидемпінгове законодавство пропонує односторонній протекціонізм, який дозволяє уряду впроваджувати антидемпінгові заходи і водночас гарантувати, що уряд країни-експортера не застосує відповідних заходів.

Одностороннє застосування антидемпінгових заходів не обмежує можливість використання традиційних засобів протекціонізму, таких як тарифи та квотування; не згадує про добровільне обмеження експорту. Існуючі правила, ґрунтуючись на принципах недискримінації, найбільшого сприяння, зняття тарифних бар'єрів та інших обмежень у торгівлі, все ж дозволяють договірним сторонам вводити антидемпінгові мита та роблять акцент на заборону введення інших обмежень у торгівлі. Міжнародна торгівля керується зменшенням протекціонізму та розширенням вільної торгівлі задля збільшення багатства країн-учасниць.

Так як вільна торгівля стимулює добробут, а демпінг є важливою частиною сучасної торгівлі, важливо дослідити чи

демпінг насправді несправедливий. Адже антидемпінгові заходи стали тим механізмом, за допомогою якого держави можуть здійснювати вибірковий протекціоністський тиск без відхилення від загального напрямку на лібералізацію торгівлі. Тим самим виникає цікаве питання: чи не містять правила по демпінгу в собі причину, яка приведе до згортання вільної торгівлі.

Щодо допомоги неефективним, наприклад, молодим галузям. З одного боку, це може бути позитивним та бути наслідком відстоювання національних інтересів (наприклад, цукрова галузь США, яка знаходиться під захистом з 1816 року). З іншого, галузь може дуже довго потребувати державного захисту та коштів.

Такі особливості та протиріччя є частиною системи вільного підприємництва, а в умовах кризи – способом уникнення банкрутства чи погіршення фінансових показників. Переміщення ресурсів у галузі, де вони більш потрібні, Й. Шумпетер (1984) назвав творчою руйнацією. Для виникнення нових ефективніших галузей старі – повинні зникнути. Як це жорстко не виглядає, але це так. Якщо штучно підтримувати галузь, яка ніяк не може самостійно працювати, нові галузі не зможуть увійти на ринок через брак ресурсів, які дають поштовх для ефективного їх використання.

Пожвавлення торговельних відносин між Україною та ЄС виявляється у зниженні Україною тарифних ставок для сільськогосподарських і харчових продуктів (м'яса та молочних продуктів, продукції харчової промисловості та алкогольних напоїв тощо), деяких фармацевтичних товарів, автомобілів, сільськогосподарської техніки та ін. Україна користується вигодами загальної системи преференцій ЄС, з допомогою чого лібералізовано експорт українських хімікатів і рослинної олії до ЄС. Проте багато інших товарів українського експорту так і залишились без пільг. Внаслідок членства України у СОТ Європейський Союз скасував квоти на експорт українського металопрокату.

Щодо твердження про лібералізацію торгівлі

сільськогосподарською продукцією, то існують винятки, під один з яких Україна потрапляє, а саме «країни-члени мають право застосовувати обмеження імпорту на будь-які види продукції сільського господарства... для реалізації урядових заходів, що обмежують продаж та виробництво товарів, подібних за споживчими якостями із вітчизняними продуктами»[3]. Наразі ситуація з сільськогосподарською продукцією не завжди задовольняє українську сторону. ЄС не квапиться послаблювати протекціоністські заходи на своєму ринку. Основними товарами експорту ЄС до України є продукція сільськогосподарська.

Дивлячись на ситуацію з цієї сторони тобто через протекціоністські моменти, можна впевнено назвати ЄС далеко не ідеалом торгово- економічного життя. Там, як і тут, не останню роль в економіці відіграє політика.

Отже, міжнародна торгівля здійснюється у постійній боротьбі між процесами лібералізації та захисту, що вказує на нерозривний їх взаємозв'язок у контексті глобалізації та інтеграції у світі. Незважаючи на численні негативні відгуки щодо демпінгу, все ж він виконує і корисну функцію викорінення фактів недобросовісної практики та сприяє лібералізації торгової системи.

В умовах війни ЄС став для України головним торговим партнером, на якого приходиться понад 55% взаємного товарообігу. Зараз важливо підтримати темп розвитку торгівлі і продовжити дію автономних торгових заходів у вигляді скасування мит, продовження угод. Відкритість торгівлі між Україною та Європейським Союзом і інтеграція до внутрішнього ринку ЄС – це ключ до збереження української економіки в умовах війни та швидкого економічного відновлення.

Список використаної літератури

1. Говдя Дмитро. Молочна "криза": якою ціною Європа рятує фермерів. 23.01.09 Офіційний сайт Світової організації

торгівлі. URL : http://wto.in.ua/index.php?lang=ua&search=1&get=wto_news&id.

2. Бураковський І., Кравчук В та ін. Членство України в СОТ: огляд зобов'язань та коментарі до них. Київ : Наукове видання, 2019. С.12.

3. Конкурентоспроможність національної економіки: пріоритети дослідження та експертні оцінки / За ред. д-ра екон. наук, проф. Б. В. Губського. Київ: КНЕУ, 2023. с. 366

Маклюк О.В.
*старший викладач кафедри управління персоналом,
економіки праці та публічного управління
Північноукраїнського інституту імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

Приходько Д.Д.
*здобувач вищої освіти, групи ІНЗ-9-24-М1УПП(1.6д)
Північноукраїнського інституту імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В УМОВАХ ВІЙНИ

Людський капітал виступає одним з основних чинників економічного зростання будь-якої країни. Людський капітал формує потенціал стратегічного розвитку держави. Людина виступає головною продуктивною силою сучасного суспільства, адже від кожної людини, від її знань, навичок, досвіду, а також від її бажання і спроможності продуктивно працювати буде залежати інтелектуальний та технічний прогрес у сучасному суспільстві, а також рівень конкурентоспроможності конкретного регіону та країни загалом. Людська праця виступає джерело багатства країн та народів.

Питання не тільки збереження людського капіталу, а й подальшого його розвитку стали ще більш актуальними з лютого 2022 року, тобто початку повномасштабного вторгнення росії на територію України, хоча ситуація була дуже складною ще з 2014 року, коли Україна втратила частину своїх територій і, відповідно, частину людського капіталу.

Під категорією «людський капітал» мають на увазі «...сукупність продуктивних якостей людини (знань, здібностей, навичок, мотивацій, енергії, які використовуються у процесі виробництва)...» [1].

У енциклопедії сучасної України подано наступне визначення: «Людський капітал – комплекс сформованих і

розвинутих унаслідок інвестицій продуктивних характеристик індивідів як економічних суб'єктів» [2].

Поряд з поняттям «людський капітал» використовують і поняття «людський капітал». Ці дві категорії мають багато спільного, при цьому не є тотожними, але і писати їх через кому не варто. Поняття «людський капітал» більш характеризує роль людини у процесі виробництва, у той час як «людський потенціал» до цієї ролі додає ще роль людини у суспільному житті. Отже, основна відмінність між людським капіталом та людським потенціалом полягає у сфері використання людських здібностей, а також у відповідній мотивації діяльності людини.

Людський розвиток є можливим у тому випадку, коли люди мають реальні можливості щодо максимального розвитку власного потенціалу, гармонійного життя у природному та соціальному середовищі, а також можливості працювати творчо та високопродуктивно.

Розвиток людського потенціалу залежить від ефективності формування соціальних здібностей індивідів, від особливостей розвитку суспільства, а також спроможності досягати визначених цілей сталого суспільного розвитку тощо [3, с.85].

Людський розвиток є важливою складовою соціальної компоненти сталого розвитку, метою якої є подолання бідності та соціальної ізоляції, розвиток систем освіти та охорони здоров'я, дотримання конституційно закріплених прав і свобод людини, а також підвищення людського потенціалу.

У березні 2024 року Індекс людського розвитку в Україні склав 0,734, відповідно наша країна посіла 100-те місце у рейтингу країн світу за даним показником [4].

Індекс людського розвитку виступає інтегральним рейтинговим показником, він характеризує рівень задоволення людських потреб, а також рівень забезпечення прав людини. Основними вимірами при розрахунку індексу людського розвитку виступають довге та здорове життя людей певної країни, доступ людей до знань, а також гідний рівень їх життя.

Повертаючись до поняття людського капіталу варто

зазначити, що у розвинених країнах світу він становить близько 70-ти відсотків національного багатства, а в Україні тільки 30-ть відсотків [5].

Іншою проблемою є те, що поки розвинуті країни світу примножують наявний людський капітал, наша країна його лише втрачає. Основними причинами втрати Україною людського капіталу були і є: депопуляція населення, зовнішня міграція, проблеми у системі охорони здоров'я та у системі освіти тощо. З початку повномасштабного вторгнення до вказаного переліку проблем, пов'язаних з втратою людського капіталу, додалися також проблеми втрати частини територій та частини населення, яке проживало на даних територіях, втрати частини населення через постійні обстріли, а також загибель військовослужбовців та мобілізованих до лав ЗСУ.

Знову ж таки, з лютого 2022 року через постійні обстріли та окупацію українських територій знизився потенціал системи охорони здоров'я, що негативно вплинуло на рівень здоров'я значної частини населення. Також знизився і потенціал системи закладів освіти, адже багато закладів освіти були частково або повністю зруйновані, певні заклади освіти прийшлося «евакуювати» у більш безпечні регіони, постраждав кадровий склад закладів освіти тощо. Також додалися проблеми організації дистанційного навчання через неякісний інтернет-зв'язок.

Основні проблеми на шляху формування людського капіталу в Україні були більш чітко окреслені у Стратегії демографічного розвитку України на період до 2040 року, що була схвалена розпорядженням КМУ від 30.09.2024 р. № 922-р (рисунок 1) [6]:

1) стрімке скорочення чисельності населення країни через депопуляцію, масштабну трудову міграцію, тимчасову окупацію частини українських територій (на початку 2022 року чисельність населення складала 42 млн. осіб. У першій половині 2024 року чисельність населення становила 35,8 млн. осіб, при цьому на територіях, де органи державної влади України мали

можливість у повному обсязі здійснювати свої повноваження, чисельність населення становила 31,1 млн. осіб, тобто 86,87% від загальної чисельності населення країни);

2) низький рівень народжуваності (у 2012 році сумарний коефіцієнт народжуваності становив 1,53 на одну жінку. У 2020 році, даний показник зменшився до 1,22. При цьому просте відтворення населення забезпечується за умови, що сумарний коефіцієнт народжуваності буде на рівні не нижче 2,2. З кінця лютого 2022 року (відповідно до експертних оцінок) через можливі безпекові ризики, через невизначеність відносно майбутнього, а також ризик розділення сімей сумарний коефіцієнт народжуваності став нижче 1);

3) погіршення стану здоров'я населення, яке було викликано неможливістю надання якісної та своєчасної медичної допомоги (причиною вказаного є наслідки збройної агресії), недостатньою ефективністю вжитих заходів щодо пропагування серед населення здорового способу життя, неготовністю населення звертатися до закладів системи охорони здоров'я з метою діагностики та підтримки здоров'я, неефективністю профілактики найбільш поширених захворювань, довготривалим перебування частини населення у несприятливих та небезпечних умовах, що стало причиною зниження імунітету, а також загострення старих та появи нових хронічних захворювань тощо);

4) зростання кількості осіб з інвалідністю, які потребують постійної підтримки та комплексної реабілітації (знову ж таки, однією з основних причин вказаного є постійні обстріли практично усієї території України різними типами зброї);

5) високий рівень передчасної смертності, у першу чергу серед чоловіків (до основних причин передчасної смертності, що були актуальними у мирний час, додалися численні смерті військових, а також і цивільного населення, а що ще гірше – передчасна смертність серед дітей);

6) значний рівень вимушеної еміграції населення, у першу чергу жінок та дітей (причиною вказаного стали безпеки,

пов'язані з веденням бойових дій, нестабільність та невизначеність життя в певних регіонах України тощо);

7) незаконне переміщення громадян України за її межі (офіційно доведено вивезення до росії щонайменше 19,5 тис. дітей з тимчасово окупованих територій нашої країни);

8) демографічне старіння населення (на початку 2022 року питома вага осіб у віці 60 років і старше складала близько 24,8% від загальної чисельності населення. Вказане спричиняло додаткові витрати на медичні і соціальні послуги, призвело до значного навантаження на працююче населення країни тощо. З початку повномасштабного вторгнення Державна служба статистики України не публікує офіційні дані, а тому проаналізувати питання щодо старіння населення після 2022 року немає можливості);

9) масштабне внутрішнє переміщення населення (лише у 2022 році кількість внутрішньо переміщених осіб, у тому числі і дітей, збільшилась із 124 тис. сімей на початку року до 739 тис. сімей у кінці, тобто практично у шість разів);

10) недостатньо гнучке та недостатньо сучасне сімейне законодавство, зокрема щодо регуляції сімейних і цивільних відносин.

Якщо демографічні тенденції в Україні не зміняться і демографічна ситуація залишиться на рівні 2024 року, то за наступні десять років чисельність працездатного населення може зменшитися на 4,5-5,5 відсотків, а якщо демографічна ситуація погіршиться, то втрати становитимуть вже близько 6%. Відповідно до прогнозу МВФ вказаний рівень втрати працездатного населення країни не дозволить ВВП зростати швидше 2,5 відсотків на рік. За таких умов природне скорочення населення країни, навіть за умови 30-ти відсоткового зростання рівня народжуваності, усе одно становитиме більше 100 тисяч осіб на рік [5].

Рис. 1. Проблеми формування людського капіталу в Україні в умовах війни

Джерело: побудовано авторами на основі [6]

Наразі найбільш важливим завданням є збереження людського капіталу з метою післявоєнного відновлення України. З огляду на вищесказане актуальними стають нові підходи щодо ефективного використання людського капіталу, засновані на всебічному урахуванні сучасних тенденцій його розвитку, особливо в умовах нестабільності.

Список використаних джерел

1. Яковенко Р. В. Людський капітал та людський потенціал. Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. 2013. Вип. 24. С. 186-193. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npknntu_e_2013_24_31.
2. Людський капітал. Енциклопедія сучасної України. Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-59916>.
3. Тулай О.І., Карпишин Н.І., Ференс Б.В. Домінанти збереження та розвитку людського потенціалу в умовах турбулентності глобального світу. Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти. 2024. 13. С.84-98. Режим доступу: <https://doi.org/10.31866/2616-745X.13.2024.306866>.
4. Україна залишається країною з високим Індексом людського розвитку — звіт UNDP. UNDP. 2024. Режим доступу: <https://www.undp.org/uk/ukraine/press-releases/ukrayina-zalyshayetsya-krayinoyu-z-vysokym-indeksom-lyudskoho-rozvytku-zvit-undp#:~:text=13%20March%202024&text=Київ%2C%2013%20березня%202024%20року,зі%20193%20країн%20і%20територій>.
5. Важливість розвитку людського капіталу у сучасному світі. Якою має бути стратегія України. Український інститут майбутнього. 2021. Режим доступу: <https://uifuture.org/publications/vazhlyvist-rozvytku-lyudskogo-kapitalu-u-suchasnomu-sviti-yakoyu-maye-buty-strategiya-ukrayiny/>.
6. Стратегія демографічного розвитку України на період до 2040 року. Схвалено розпорядженням КМУ від 30.09.2024 р. № 922-р. Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/uploads/public/66f/c43/106/66fc4310689bb131307545.pdf>.

*Поліщук М.Г.,
к.ю.н., доцент
кафедри "Права"
МАУП
М. Дніпро*

МИРОВА УГОДА: МІЖНАРОДНА ПРАКТИКА ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРІВ

Право на укладення мирової угоди є актуальним засобом врегулювання спорів у цивільному процесі. Окрім того, що інститут мирової угоди є одним із проявів принципу диспозитивності у цивільному процесі, у процесі захисту даний інститут виконує роль важливого інструмента для усунення протиріч між сторонами.

Серед науковців, які досліджували інститут мирової угоди можна виділити Л. О. Грось, Л.М. Орлова, В.В. Комаров, В.В. Петрик, С.О. Халатов та багато інших.

Метою дослідження даної теми є аналіз зарубіжного досвіду застосування інституту мирової угоди та виокремлення деяких прогалин.

Аналізуючи інститут мирової угоди, можна виокремити історичні аспекти, які сприяли розвитку примирних процедур. Римські юристи античності звернули увагу на можливість укладення мирових угод, насамперед тому, що вже тоді судові процеси проводилися на основі змагальності сторін [1]. Теорія римського приватного права щодо примирних процедур та мирової угоди пройшли чималий шлях та мали суттєвий вплив на європейське право. Прикладом може слугувати Цивільний процесуальний кодекс Франції, у якому міститься інститут примирення, як засіб, яким можна попередити спір, або вирішити його за рахунок укладення мирової угоди. Також розглядаючи інші країни, у Сполучених Штатах як і в Україні, мирова угода підлягає поданню до суду з її подальшим там затвердженням. Це робиться для того, щоб суд, до якого

звернувся позивач, міг застосувати примус у випадку недотримання такої угоди, а також він слідкує за правомірністю її положень [2].

Також, наприклад, для укладення мирової угоди в цивільному процесі Німеччини між сторонами цивільного спору, виходячи з ЦПК Німеччини, а також з правової природи мирової угоди, необхідна наявність певних передумов: 1) дотримання вимог, передбачених цивільним процесуальним правом для вчинення процесуальних дій, а також вимоги, що пред'являються матеріальним правом для укладання цивільно-правової угоди; 2) мирова угода повинна бути укладена в суді під час розгляду спору; 3) мирова угода укладається тільки за згодою сторін; 4) мирова угода може включати лише ту частину предмета спору, щодо якої сторони розпорядилися. Отже, в ЦПК Німеччини передбачено занесення умов мирової угоди тільки до протоколу судового засідання без визнання її судом [3].

На мій погляд, аналізуючи українську практику застосування мирової угоди, то ми маємо деякі прогалини у питанні застосування інституту мирової угоди, а саме зловживання. Дана проблема щодо зловживання правом через мирову угоду може бути вирішена судом, а саме при вирішенні питання про визнання мирової угоди суд встановлює наявність у позивача суб'єктивного права, а у відповідача наявних зобов'язань. На підставі цього, з'ясуванням судом фактичних обставин справи має бути обов'язковою умовою визнання мирової угоди судом. Також, укладаючи мирову угоду, важливим аспектом є забезпечення зобов'язання, яке сприяє до лояльності при вирішенні спору та має змогу в разі необхідності компенсувати наслідки невиконання боржником своїх зобов'язань.

Отже, виходячи із практики застосування інституту мирової угоди важливо зазначити, що можна стикнутися з багатьма проблемами, які вимагають, в першу чергу, нормативного врегулювання у майбутньому та потребують

уважності сторін при реалізації наданого їм права. На мою думку, вдосконалення практики застосування мирової угоди у цивільному процесі є важливим, тому що на основі зарубіжного досвіду мирова угода є ефективнішим засобом врегулювання спорів, аніж тривалий судовий процес та протистояння сторін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Ясинок М.М. Мирова угода у цивільному судочинстві: історико-правовий аспект та перспективи розвитку. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2013. № 5. С. 46–52. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/bmju_2013_5_9.pdf 2. Русінова А.В. Мирова угода в цивільному процесі: вітчизняний та міжнародний досвід. Проблеми законотворчого процесу в Україні: шляхи вирішення та перспективи розвитку: Всеукр. наук.-практ. конф. молодих учених та юристів: зб. праць. 2014 р. С. 52-54. URL: <http://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/147786> ;

3. Гарієвська Г.Б. Проблемні питання визнання мирової угоди в Україні та Німеччині. Приватне право і підприємництво. Збірник наукових праць. Вип. 10. 2011. С. 207-209.

URL:

http://www.univer.km.ua/statti/4.hariyevska_m._b._problemni_pytan_nya_vyznannya_myrovoyi_uhody_v_ukrayini_ta_nimechchyni.pdf

*Положенцев Д.В.,
старший викладач кафедри УПЕППУ
Північноукраїнський інститут імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

*Талова В.,
здобувачка вищої освіти IV курсу групи ТУкр-9-20-Б1УБ
Північноукраїнський інститут імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

ПРОБЛЕМИ ОПТИМІЗАЦІЇ ОПОДАТКУВАННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Сучасна податкова система є важливим інструментом державного регулювання економіки, забезпечення бюджетних надходжень та стимулювання економічного зростання. Однак ефективне функціонування податкової системи стикається з численними проблемами, пов'язаними із надмірним податковим тиском, складністю адміністрування та правовою невизначеністю. У сучасних умовах, коли економічна нестабільність та глобалізація впливають на всі сфери бізнесу, оптимізація оподаткування стає важливим завданням.

Податкова політика має безпосередній вплив на економічну активність, інвестиційну привабливість та конкурентоспроможність підприємств. Високий рівень податкового тиску може призвести до «тінізації» економіки, коли підприємства змушені приховувати частину своєї діяльності, щоб уникнути великих податкових зобов'язань. Крім того, нестабільність законодавства, постійні зміни в податкових нормах та складність адміністрування роблять податкову систему менш передбачуваною і знижують її ефективність.

Податкові реформи є важливими для покращення бізнес-клімату та залучення інвестицій. Саме тому питання оптимізації оподаткування в Україні залишається актуальним і потребує глибокого наукового підходу для визначення найкращих практик, які можуть бути впроваджені на законодавчому рівні.

Основною метою даного дослідження є аналіз існуючих проблем, пов'язаних з оптимізацією оподаткування в Україні, та розробка рекомендацій для підвищення ефективності податкової системи. Для досягнення цієї мети були поставлені наступні завдання:

- провести аналіз діючого податкового законодавства України та його впливу на малий і середній бізнес;

- визначити ключові проблеми, які заважають ефективній оптимізації податків;

- здійснити порівняльний аналіз податкових систем різних країн з метою вивчення їх досвіду;

- оцінити практику надання податкових пільг та її вплив на економіку;

- запропонувати заходи для вдосконалення податкового адміністрування та зменшення податкового тиску.

Для проведення дослідження були застосовані різні методи:

- Аналіз законодавства: Розгляд основних положень податкового кодексу України, а також аналіз останніх змін та їх впливу на бізнес-середовище.

- Порівняльний аналіз: Вивчення податкових систем інших країн (наприклад, Німеччини, США, Польщі) для виявлення найбільш ефективних практик оптимізації.

- Економіко-правовий аналіз: Оцінка впливу податкових норм на різні сектори економіки, включаючи малий та середній бізнес, сільське господарство, ІТ та інші галузі.

Основні проблеми оптимізації оподаткування

1. Висока податкова навантаженість на малий і середній бізнес. Значна частина малих підприємств скаржиться на надмірний податковий тиск, який погіршує їх конкурентоспроможність. Це сприяє переходу бізнесів у «тінь», що призводить до зниження податкових надходжень.

Спрощені режими оподаткування, хоча і призначені для полегшення податкового навантаження, не завжди відповідають реальним потребам підприємців. Наприклад, обмеження на

обсяг річного доходу для платників єдиного податку часто стають перешкодою для розвитку.

2. Складність адміністрування податків. В Україні адміністрування податків часто супроводжується надмірним обсягом звітної документації та вимог до платників податків. Це потребує значних витрат часу та ресурсів.

Нестабільність законодавства, коли зміни вносяться занадто часто, призводить до невизначеності і проблем з дотриманням податкових норм.

3. Обмежені можливості використання податкових пільг. Існують проблеми з доступністю податкових пільг, особливо для малих підприємств, які не завжди можуть задовольнити вимоги для їх отримання.

Недостатня адресність пільг призводить до ситуацій, коли великі підприємства користуються тими ж пільгами, що й малі, що створює нерівні умови на ринку.

4. Недосконалість механізмів контролю та відповідальності. Відсутність автоматизованих систем контролю за сплатою податків створює передумови для ухилення від податкових зобов'язань.

Існує потреба у вдосконаленні механізмів притягнення до відповідальності за податкові порушення, що могли б мати запобіжний характер.

Для оптимізації оподаткування важливо вивчати міжнародний досвід. Наприклад:

Німеччина: Спрощені режими оподаткування для малого бізнесу, чіткі критерії для надання податкових пільг.

США: Впровадження податкових канікул для стартапів та програм стимулювання інвестицій у дослідження та розробки.

Польща: Програми електронного адміністрування податків значно зменшують бюрократичні бар'єри.

Рекомендації щодо вдосконалення податкової політики.

1. Зниження податкового тиску. Встановлення податкових канікул для підприємств, що відкриваються вперше. Зменшення податкових ставок для окремих видів діяльності, які

мають високий потенціал для економічного зростання.

2. Удосконалення адміністрування. Спрощення процедур подання звітності та впровадження електронних сервісів, які зменшать час на взаємодію з податковими органами. Підвищення рівня прозорості в податковому адмініструванні через використання сучасних інформаційних технологій.

3. Перегляд системи податкових пільг. Встановлення чітких критеріїв для отримання пільг, що зменшить кількість зловживань. Забезпечення адресності пільг для підприємств, що мають соціально значущі проекти або займаються інноваціями.

4. Покращення механізмів контролю. Впровадження автоматизованих систем моніторингу сплати податків для зменшення кількості податкових правопорушень. Посилення адміністративної відповідальності за умисні порушення.

Отже, оптимізація податкової системи України потребує комплексного підходу, який враховуватиме не лише економічні, але й соціальні аспекти. Реалізація запропонованих заходів допоможе зменшити податкове навантаження на бізнес, покращити адміністрування податків та створити сприятливі умови для розвитку економіки.

Список використаної літератури

1. Тимченко М. С. Сучасний стан та перспективи розвитку податкової політики України / М. С. Тимченко // *Наукові записки. Серія «Економіка»*. 2020. № 5. С. 104–111.

2. Білоус, І. В. Оптимізація податкової системи України: сучасний стан та перспективи розвитку / І. В. Білоус // *Науковий вісник Київського національного економічного університету*. 2021. № 3. С. 45–53.

3. Світовий банк. Doing Business 2023: Звіт. URL: <https://www.worldbank.org/en/programs/business>.

4. Ретроспективний аналіз становлення та розвитку податкової системи України / Л. В. Рудюк // *Економіка і фінанси*. 2019. № 6. DOI: 10.36994/2707-4110-2019

5. Орищин Т.М. Напрями оптимізації податкового навантаження підприємств в контексті податкового планування. *Економіка та суспільство. Облік і оподаткування*. Випуск №25/2021, 2021. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-25-82>

*Положенцева К.Л.,
кандидат економічних наук, доцент
Північноукраїнського інституту ім. Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ МАУП»
Англіковський Д.О.,
здобувач вищої освіти I курсу, групи
ВШБ4р-9-24Б1 КУ(4.од)*

КОРУПЦІЯ В УКРАЇНІ. ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ

1. Термін корупція походить від сполучення латинських слів *correi* - обов'язкова причетність декількох представників однієї із сторін до однієї справи, а *rumpere* – порушувати, ламати, пошкоджувати, скасовувати. Так утворився самостійний термін – *corruptere*, що означає участь в діяльності декількох осіб, мета яких полягає у «псуванні», «руйнуванні», «пошкодженні» нормального розвитку судового процесу або процесу керування справами суспільства.

2. Корупція - це складне соціальне явище, що негативно впливає на всі аспекти політичного і соціально-економічного розвитку суспільства і держави, загрожує демократії та правам людини, реалізації принципу верховенства права, підриває соціальну справедливість, легітимність публічних інститутів, добробут, завдає шкоди суспільству, соціальному прогресу та національній безпеці. В Законі України «Про засади запобігання і протидії корупції» у ст. 1 дається таке визначення: «корупція - використання особою, зазначеною в частині першій статті 4 цього Закону, наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей»

3. Корупцію вважають найсерйознішою проблемою для України після повномасштабної війни. Так вважають 89% громадян, причому головним і най-серйознішим типом корупції є політична корупція (81%). Незважаючи на помітне покращення громадського сприйняття щодо поширеності корупції, 94% респондентів все ще вважають, що корупція є широко розповсюдженою по всій Україні. Відсоток тих, хто впевнений, що рівень корупції зріс від початку повномасштабної війни, перевищує відсоток тих, хто вважає, що він зменшився, а відтак суспільство залишається дуже розділеним стосовно оцінки цього питання.

Хоча 53% українців вважають, що корупція ніколи не може бути виправдана (значне зростання порівняно з 2021 роком), лише невеликий відсоток респондентів звертався до правоохоронних органів зі скаргами про випадки корупції. Частка респондентів, які вважають, що за боротьбу з корупцією мають відповідати прості громадяни, зросла з 9% у 2021 році до 13% у 2023 році, але більшість продовжує покладати основну відповідальність за це на Президента та його Офіс (44%). Менше 2% вважають, що цей обов'язок мають нести організації громадянського суспільства.

4. Корупцію складають такі діяння, що вчинені особою, наділеною владою чи посадовими повноваженнями, з метою задоволення корисливих власних або інтересів інших осіб. Неправомірність або й неетичність діянь посадової особи та їх спрямованість на задоволення корисливих інтересів по суті визнають, які саме діяння відносяться до категорії корупційних.

Глибше й точніше з'ясувати соціальну сутність і правову природу корупції допомагає встановлення механізму корумпованої поведінки. Він може проявлятися у двох варіантах.

В першому випадку має місце взаємодія двох суб'єктів, кожен з яких прагне задовольнити свої корисливі інтереси (скажімо, давання – одержання «хаба-ра» неправомірної вигоди

);

у другому – корумпована поведінка зводиться до дій лише однієї особи, яка самостійно задовольняє корисливі інтереси, зловживаючи наданими їй посадовими повноваженнями (наприклад, розкрадання державного майна з використанням свого службового становища).

Обидва варіанти об'єднують те, що суб'єкт корупційних дій задовольняє власний інтерес чи інтереси третіх осіб за допомогою неправомірного використання наданих йому владних повноважень.

5. Які ж бувають типи корупції:

- Побутова — породжується взаємодією громадян і чиновників, якщо останні змушують платити хабарі за здійснення дій, передбачених їх посадовими обов'язками. Поширенню побутової корупції сприяє традиція дякувати чиновникам і працівникам бюджетної сфери. Вона зумовлює зростання кількості громадян, згодних пристосовуватися до корупційних відносин.

- Економічна — виникає за взаємодії влади та бізнесу. Найчастіше дають хабар за для отримання інформації й надання послуг.

- Політична - корупція органів влади, посадовці яких зловживають службовим становищем.

Всіх суб'єктів корупції можна поділити на такі групи:

1. Фізичні особи.
2. Особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.
3. Посадові особи та працівники юридичних осіб, фізичні особи – у разі одержання від них неправомірної вигоди.
4. Особи, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або спеціально уповноважені на виконання таких обов'язків у юридичних особах приватного права.

Причини корупції.

Корупція, її масштаби, специфіка і динаміка - наслідок загальних політичних, соціальних та економічних проблем країни. Корупція завжди збільшується, коли країна знаходиться у стадії модернізації. Зв'язок між корупцією та породжуваними її проблемами двосторонній. З одного боку, ці проблеми посилюють корупцію, а їх рішення може сприяти зменшенню корумпованості. З іншого боку, масштабна корупція консервує і загострює проблеми перехідного періоду, заважає їх вирішенню. Звідси випливає, що по-перше, зменшити і обмежити корупцію можна тільки одночасно вирішуючи проблеми що її породжують; і, по-друге, вирішенню цих проблем сприятиме протидія корупції з усією рішучістю у всіх напрямках.

Якщо раніше, при радянському режимі, корупцію часто породжував контроль над розподілом основного ресурсу - фондів, то на початкових етапах реформи чиновники різко урізноманітнили сфери контролю: пільги, кредити, ліцензії, приватизаційні конкурси, право бути уповноваженим банком, право реалізовувати великі соціальні проекти і т.п. Економічна лібералізація поєднувалася по-перше, зі старими принципами чиновницького контролю над ресурсами, а по-друге з відсутністю законодавчого регулювання нових сфер діяльності. Саме це є однією з ознак перехідного періоду і служить одночасно благодатним ґрунтом для корупції.

Наслідки корупції

Економічні наслідки:

- Розширюється тіньова економіка, а саме соціально-економічні відносини між окремими громадянами, соціальними групами по використанню державної власності в корисливих, особистих чи групових інтересах;

- Порушуються конкурентні механізми ринку;

- Неefективно використовуються бюджетні кошти;

- Підвищуються ціни за рахунок фіктивних витрат. Як результат страждає споживач. Головною жертвою корупції найчастіше виступає народ.

Соціальні наслідки:

- Зникають великі суми зі сфери суспільного розвитку. Таким чином збільшується бюджетна криза;
- збільшуються майнова нерівність і бідність великої частини населення.

Політичні наслідки:

- Зменшується довіра до влади. Тим самим ставляться під загрозу будь-які благі починання влади;
- Падає престиж країни на міжнародній арені, зростає загроза її економічної та політичної некомпетентності;

Економічні втрати:

- Реальні економічні втрати від корупції значно перевищують ті, які вдається обчислити на підставі порівняно невеликого числа виявлених корупційних актів і доведених до кінця розслідувань. Може виникати за взаємодії влади та бізнесу.

6. Для протидії корупції діє Закон України «Про запобігання корупції» прийнятий 14 жовтня 2014 року з метою комплексного реформування системи запобігання корупції у відповідності до міжнародних стандартів та успішних практик іноземних держав. № 77-VIII від 28.12.2014, Закон уведений у дію 26 квітня 2015 року і замінив собою два закони: «Про засади запобігання і протидії корупції», що діяв з 2011 року, та «Про правила етичної поведінки» Закон визначає правові та організаційні засади функціонування системи запобігання корупції в Україні, зміст та порядок застосування превентивних антикорупційних механізмів, правила щодо усунення наслідків корупційних правопорушень.

Спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції є:

- Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України
- Спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції (Спеціалізована антикорупційна прокуратура України, Національне антикорупційне бюро України, Служба безпеки

України, Національне агентство з питань запобігання корупції)

- Генеральний прокурор України та підпорядковані йому прокурори

- Уповноважені підрозділи органів державної влади

- Місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування

- Підприємства, установи, організації, їх посадові та службові особи, а також громадяни

- Об'єднання громадян.

7 червня 2018 року Верховна Рада України прийняла Закон «Про Вищий антикорупційний суд». 11 квітня 2019 року Президент України підписав Указ про призначення 38 суддів Вищого антикорупційного суду. З цього моменту починає функціонувати цей спеціалізований суд.

Список використаної літератури:

1. Національна академія внутрішніх справ. Мультимедійний навчальний посібник. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/atikoruption/lectures/lecture_1.html (дата звернення :30.10.2024)

2. Корупція в Україні: сучасний стані шляхи її подолання URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/3732/1/Xristich_61_64.pdf (дата звернення: 30.10.2024)

3. Стан корупції в Україні 2023: сприйняття, досвід, ставлення URL: <https://engage.org.ua/stan-koruptsii-v-ukraini-2023-spryjniattia-dosvid-stavlennia/> (дата звернення: 31.10.2024)

4. «WikiLegalAid» довідково-інформаційна платформа правових консультацій URL: <https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/> (дата звернення: 31.10.2024)

5. Вікіпедія. Закон України «про запобігання корупції» URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>

Положенцева К.Л.
Кандидат економічних наук, доцент
Північноукраїнського інституту ім. Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»
Розумієнко В.К.
здобувач вищої освіти IV курсу, групи
ВШБчр-12-23-БІКУА(3.0д)

ПРОБЛЕМИ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Стратегічний розвиток національної економіки спрямований на забезпечення сталого зростання, підвищення добробуту громадян та створення конкурентоспроможної економіки на світовій арені.

Україна знаходиться на шляху трансформацій і потребує чіткої стратегії для розв'язання низки викликів, серед яких внутрішні проблеми та зовнішні фактори (табл.1).

Таблиця 1 - Основні проблеми та шляхи їх вирішення

№п	Проблеми	Шляхи вирішення
1	Низький рівень інвестицій	Реформа судової системи, зменшення економічних ризиків
2	Відсутність стратегії	Розробка довгострокової економічної стратегії
3	Високий рівень корупції	Боротьба з корупцією та виведення економіки з тіні
4	Незбалансованість структури	Підтримка з високою доданою секторною вартістю
5	Демографічні проблеми	Стимулювання зайнятості, реформування пенсійної системи
6	Інноваційна відсталість	Збільшення інвестицій в наукові дослідження

Основні проблеми стратегічного розвитку економіки України

1 Низький рівень інвестиційної привабливості:

- Недостатній захист прав інвесторів – слабка судова система та високий рівень корупції.

- Високі економічні ризики – частини зміни в податковій і регуляторній політиці.

2 Відсутність довгострокової економічної стратегії:

- Нестабільність економічної політики: часті зміни урядів, появи наступності політики.

- Зовнішній вплив: залежність від міжнародних фінансових установ (МВФ, Світовий банк), що часто диктують ваші умови.

3 Високий рівень корупції та тіньової економіки:

- Корупція у всіх сферах: ускладнює бізнес-процеси, використовує залучення інвестицій.

- Високий рівень тіньового сектора: ризик до недотримання державних доходів.

4 Незбалансованість економічної структури:

- Диспропорції у виробництві: домінування сировинних галузей над виробництвом з високою доданою вартістю.

- Слабкість малого та середнього бізнесу: недостатня підтримка розвитку, що обмежує можливості зайнятості та інновацій.

5 Демографічні та соціальні проблеми:

- Відтік робочої сили: міграція кваліфікованих кадрів в інші країни.

- Старіння населення: створює додатковий тиск на пенсійну систему та державний бюджет.

6 Інноваційна відсталість:

- Недостатні інвестиції в НДДКР (науково-дослідні та дослідно-конструкторські розробки) .

- Низька конкурентоспроможність у високотехнологічних секторах: технологічне відсталість від інших країн.

Можливі шляхи вирішення проблеми

1 Розробка та імплементація довгострокової економічної

стратегії:

- Формування чітких напрямків розвитку: з урахуванням національних особливостей і пріоритетів.

- Розробка програм підтримки малого та середнього бізнесу.

2 Залучення іноземних та внутрішніх інвестицій:

- Створення прозорого інвестиційного клімату: боротьба з корупцією та тіньовою економікою.

- Стратегічне партнерство з іншими країнами: укладення угод для покращення доступу до зовнішніх ринків.

3 Модернізація виробництва та розвиток інноваційної економіки:

- Впровадження сучасних технологій: у сільському господарстві, машинобудування, енергетика.

- Створення інноваційних кластерів і стимулювання стартапів: залучення талановитих кадрів до високотехнологічного сектору.

4 Оптимізація соціальної політики:

- Покращення умов для працевлаштування молоді: сприяння поверненню емігрантів і залучення кваліфікованих спеціалістів.

- Реформування пенсійної системи: стимулювання накопичувальної системи та зменшення навантаження на державний бюджет.

Таким чином:

стратегічний розвиток потребує системного (комплексного) підходу, який охоплює економічні, соціальні та інституційні аспекти;

роль держави у забезпеченні сталого розвитку – впровадження ефективної політики та стимулювання інноваційних процесів.

Висновки:

1. Комплексний підхід до вирішення проблем інвестиційної привабливості допоможе забезпечити більш

стабільний клімат для ведення бізнесу, залучити іноземні інвестиції та підтримати економічне зростання України.

2. Відсутність довгострокової економічної стратегії суттєво обмежує економічний розвиток України. Для подолання цього бар'єру необхідно розробити та впровадити чіткий план, який включає стратегічні напрями розвитку, пріоритетні галузі, соціальні орієнтири та заходи для зменшення економічних ризиків. Стратегія повинна отримати інноваційний потенціал, підтримку внутрішнього ринку бізнесу, інвестиційні стимули та забезпечення прозорих умов.

3. Високий рівень корупції та тіньової економіки вимагає комплексного підходу для їх подолання, який включає інституційні реформи, стимулювання легалізації бізнесу та підвищення прозорості економічної діяльності. Це дозволить Україні зміцнити економічну стабільність, підвищити інвестиційну привабливість та забезпечити довгострокове зростання.

4. Для вирішення проблеми незбалансованості структури економіки України необхідно стимулювати розвиток високотехнологічних та експорт-орієнтованих галузей, підтримувати малий і середній бізнес, а також зменшувати залежність від сировини. Це допоможе створити більшу стійкість і диверсифіковану економіку, здатну ефективно реагувати на зовнішні виклики та забезпечити стабільне зростання.

5. Для подолання демографічних проблем необхідно стимулювати народжуваність, створювати умови для повернення трудових мігрантів, покращувати рівень медичного обслуговування та соціальної підтримки, а також впроваджувати програми активного залучення літніх людей в Україні в суспільне життя. Комплексний підхід до демографічної політики допоможе стабілізувати населення та забезпечити необхідний трудовий потенціал для економічного зростання.

6. Для розширення інноваційної відсталості Україні необхідно розвивати науково-дослідницьку базу, підтримувати

інноваційні старти, стимулювати співпрацю між бізнесом та науковими установами, а також впроваджувати державні програми фінансування інноваційних проектів. Ці заходи підвищать конкурентоспроможність економіки та створять умови для сталого розвитку.

Список використаної літератури:

1. Дергачов О.І. Стратегічний розвиток національної економіки: теорія і практика. К.: Либідь, 2020. 200 с.

2. Семенюк В.М., Олійник О.П. Інноваційна економіка України: проблеми та перспективи розвитку. Харків: Вища школа, 2019. 200 с.

3. Вишневська І.М. Проблеми економічного зростання в умовах глобалізації. Львів: Світ, 2021. 200 с.

4. Державна служба статистики України
URL:<https://www.ukrstat.gov.ua/>

5. Міністерство економіки України URL:
<https://me.gov.ua/?lang=uk-UA>

*Попова Г.Ю.,
кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри
управління персоналом, економіки праці
та публічного управління
Північноукраїнського інституту імені героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»
Антонович Є.А.,
здобувач вищої освіти I курсу магістратури, групи
ВШБчр-9-24-МІКУА
Північноукраїнського інституту імені героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

ДІАГНОСТИКА РІВНЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ НА ПРИКЛАДІ ТРАНСПОРТНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Діагностика фінансової стійкості підприємств відноситься до числа найбільш важливих економічних проблем в умовах ринкової економіки, оскільки недостатня фінансова стійкість може привести до відсутності у підприємств коштів для розвитку виробництва, їх неплатоспроможності й банкрутства, а надлишкова стійкість перешкоджає розвитку, обтяжуючи витрати підприємства зайвими запасами і резервами. Фінансова стійкість повинна характеризуватися таким станом фінансових ресурсів, який, з одного боку, відповідає вимогам ринку, а з іншого боку - потребам розвитку підприємства.

Дослідження фінансової стійкості підприємства завжди знаходились у центрі уваги вітчизняних та закордонних науковців та фахівців-практиків: Бланка І.О., Бойчик І.М., Бондарчук Ю.В., Кошкіної В.І., Кривов'язюк І.В., Камлик М.І., Лазаришиної І.Д., Терещенка О.О., Шило В.П., Шеремета А.Д. та інших. Їхніми зусиллями створений міцний теоретико-методологічний фундамент означеної проблематики, висвітлено багато її практичних аспектів. Незважаючи на безліч наукових робіт у цій галузі, деякі проблеми інформаційно-аналітичного забезпечення високого рівня фінансової стійкості досліджені ще

не в повному обсязі, що і зумовлює актуальність теми.

Метою даного дослідження є оцінка показників, які характеризують рівень фінансової стабільності транспортного підприємства, визначення ймовірності банкрутства та висновків щодо загального фінансового стану підприємства на прикладі комунального підприємства (КП) "Краматорське трамвайно-тролейбусне управління".

Транспорт є важливою складовою ринкової інфраструктури, бо створює умови для формування загальнодержавного й місцевих ринків [1, с. 117]. Роль транспорту не зводиться тільки до переміщення вантажів і пасажирів, він активно впливає на весь процес розширеного відтворення, сприяючи економічному, культурному та соціальному розвитку суспільства, у зв'язку з чим, він вважається однією з найважливіших базових галузей економіки. Роботу всіх видів транспорту забезпечує транспортна інфраструктура – економічно збалансована сукупність шляхів сполучення, рухомого складу, засобів управління й зв'язку, різноманітного технічного обладнання [2, с. 51]. Основним призначенням міського пасажирського транспорту є перевезення пасажирів. Процеси урбанізації в Україні, швидкі темпи зростання населення у містах потребують постійного розвитку міського транспорту. Від ефективності його роботи значною мірою залежать ритмічність функціонування всього господарського комплексу країни, узгодженість і взаємодія магістральних транспортних ліній. Зростання масштабів перевезень, енергетична криза, екологічні проблеми призводять до постійної структурної перебудови міського транспорту. До основних видів міського пасажирського транспорту належать трамвайне, тролейбусне, автобусне сполучення й метро. Одним із найбільш масових видів внутрішнього міського транспорту є тролейбусний.

На балансі КП "КТТУ" в наявності є 54 тролейбусних машин і 16 автобусів. Основними конкурентами КП "КТТУ" є автобуси і маршрутні таксі. Основні показники діяльності

проаналізовано за три передвоєнних роки. Протягом цього періоду підприємство було збитковим, причому чистий збиток зростав із року в рік і у 2022 році становив понад 8 млн. грн.

Залежно від співвідношення обсягу запасів підприємства та розглянутих вище показників наявності джерел їх формування можна виділити такі типи короткострокової (поточної) фінансової стійкості підприємства:

1) абсолютна короткострокова фінансова стійкість яка трапляється на практиці дуже рідко. Тобто це така фінансова стійкість, коли власні оборотні кошти забезпечують запаси й витрати;

2) нормальна короткострокова фінансова стійкість, тобто коли запаси й витрати забезпечуються сумою власних оборотних коштів та довгостроковими позиковими джерелами;

3) нестійкий поточний фінансовий стан, тобто коли запаси й витрати забезпечуються за рахунок власних оборотних коштів, довгострокових позикових джерел та короткострокових кредитів і позик, тобто за рахунок усіх основних джерел формування запасів і витрат;

4) критичний поточний фінансовий стан, тобто коли запаси й витрати не забезпечуються джерелами їх формування і підприємство перебуває на межі банкрутства [3, с. 96]. Оцінку динаміки абсолютних показників фінансової стійкості наведено у табл. 1.

Таблиця 1 – Динаміка абсолютних показників фінансової стійкості КП "КТТУ" (тис. грн.)

Показники	Значення показника			Абсолютне відхилення (+,-) 2022р. до 2020р.
	2020р	2021р	2022р	
1	2	3	4	5
Оборотні активи	7027	5777	8922	1895

Запаси	3667	4190	4758	1091
Поточні зобов'язання і забезпечення	77542	87228	83956	6414
Кредиторська заборгованість за	634	959	230	-404
Власні оборотні кошти	-	-	-	-4512
Власний капітал	57955	69741	83229	25274
Загальна величина	13549	17090	19679	61294
Власний оборотний	-	-	-	-10933

Джерело: Сформовано авторами на підставі фінансової звітності підприємства

За даними розрахунків у підприємства нестійкий поточний фінансовий стан, запаси сформовані за рахунок усіх основних джерел формування запасів і витрат. У підприємства ще існує можливість встановлення рівноваги за рахунок поповнення джерел власних засобів і збільшення оборотних засобів, а також за допомогою залучення позикових засобів та довгострокових кредитів. Щодо динаміки абсолютних показників фінансової стійкості, то зменшення показників власних оборотних коштів, перманентного капіталу є негативним явищем, а збільшення загальної величини капіталу є позитивним явищем у процесі діяльності підприємства. Показники фінансової стійкості визначимо як трикомпонентний показник типу фінансової ситуації. При цьому проводиться зіставлення загальної величини запасів і витрат підприємства та джерел формування коштів (табл.2).

Таблиця 2 - Аналіз динаміки показників фінансової стійкості КП "КТТУ" в абсолютному вираженні за 2020-2022 роки

Показники	Значення показника		
	2020р	2021р	2022р.
1	2	3	4
1. Джерела власних коштів, тис. грн.	57955	69741	83229
2. Необоротні активи, тис. грн.	12847	16512	187869
3. Джерела власних оборотних коштів для формування запасів і витрат, тис. грн.	- 70515	- 95385	- 104640
4. Довгострокові кредити і позики, тис. грн.	-	13934	29606
5. Джерела власних оборотних коштів, скориговані на величину довгострокових позикових коштів, тис. грн.	- 70515	- 81451	-75034
6. Короткострокові кредитні та позикові кошти, тис. грн.	77542	87228	83956
7. Загальна величина джерел коштів з урахуванням довгострокових і короткострокових позикових коштів, тис. грн.	7027	5777	8922
8. Величина запасів і витрат, що знаходяться в активі балансу, тис. грн.	3667	4190	4758
9. Надлишок джерел власних оборотних коштів, тис. грн.	- 74182	- 99575	- 109398
10. Надлишок джерел власних коштів і довгострокових позикових джерел, тис. грн.	- 74182	- 85641	-79792
11. Надлишок загальної величини всіх джерел для формування запасів і витрат, тис. грн.	3360	1587	4164
12. Трикомпонентний показник (S) фінансової ситуації	0,0,1	0,0,1	0,0,1

За аналізований період загальний фінансовий стан КП "КТТУ" визначається як нестійкий, оскільки у підприємства був дефіцит власних фінансових коштів, необхідних для формування запасів і витрат для поточної фінансово-господарської діяльності. При цьому за рахунок поповнення джерел власних коштів і додаткового залучення довгострокових кредитів і позик зберігається можливість відновлення рівноваги.

У ході дослідження було проведено прогнозування ймовірності банкрутства за двофакторною та багатофакторною моделями Альтмана, за моделлю Таффлера, за методикою Ліса, за чотирьохфакторною моделлю прогнозу ризику банкрутства (так званою R-моделлю). Зведемо всі отримані дані про ймовірність банкрутства (табл. 7).

Таблиця 7 - Загальні дані про ймовірність банкрутства КП "КТТУ"

Методика визначення ймовірності банкрутства	Ймовірність банкрутства у 2022 р.
2-х факторна модель Альтмана	Ймовірність банкрутства <50%
5-ти факторна модель Альтмана	Ймовірність банкрутства дуже висока
Z-рахунок Р. Таффлера	Ймовірність банкрутства дуже висока
Z-рахунок Ліса	банкрутство більш ймовірно
R-модель	максимальна вірогідність банкрутства

За результатами оцінки на основі більшості методик для аналізованого підприємства ймовірність банкрутства дуже висока. Найближчим часом підприємству КП "КТТУ" може загрозувати банкрутство.

Оцінка показників, які характеризують рівень фінансової стабільності комунального транспортного підприємства «КТТУ», дозволила виявити нестійкий фінансовий стан. У

підприємства ще існує можливість встановлення рівноваги за рахунок поповнення джерел власних засобів і збільшення оборотних засобів, а також за допомогою залучення позикових засобів та довгострокових кредитів. На даному етапі у підприємства знижується рівень платоспроможності, проте у перспективі цей показник можна покращити.

Список використаної літератури

1. Мазур А.Г. Регіональна економіка: проблеми відтворення та управління. Вінниця, 2019. 263 с
2. Дорогунцов С.І., Олійник Я.Б., Степаненко А.В. Теорія розміщення продуктивних сил і регіональної економіки. Навч.посіб. К.: “Стафед-2”, 2019. 144 с.
3. Гетьман О. О., Шаповал В. М. Економічна діагностика: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. К. : Центр навчальної літератури, 2021. 307 с.

*Попова Г.Ю.,
кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри
управління персоналом, економіки праці
та публічного управління
Північноукраїнського інституту імені героїв Крут ПрАТ
«ВНЗ «МАУП»
Атрощенко О.Л.,
здобувач вищої освіти II курсу магістратури,
групи ІНЗ-9-23-М1 УПП
Північноукраїнського інституту імені героїв Крут ПрАТ
«ВНЗ «МАУП»*

ПИТАННЯ КОМПЛЕКСНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ОЦІНКИ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СТРАТЕГІЇ ПІДПРИЄМСТВА

Актуальність теми дослідження обумовлена тим, що на сьогоднішній день ефективність діяльності економічних суб'єктів значною мірою визначається їх фінансовою стратегією. Підприємства, які надають велику увагу питанням фінансової стратегії, виявляються більш конкурентоспроможними та стійкими до змін зовнішнього середовища.

Метою дослідження є розгляд питань щодо економічного обґрунтування фінансової стратегії підприємства.

Комплексна оцінка діяльності підприємства - це, насамперед, оцінка його фінансового стану, який за своєю сутністю є економічною категорією, що відбиває стан капіталу в процесі його кругообігу і здатність суб'єкта господарювання до саморозвитку на фіксований момент часу. Він характеризується забезпеченістю фінансовими ресурсами, необхідними для нормального функціонування підприємства, доцільним їхнім розміщенням і ефективним використанням, фінансовими взаєминами з іншими юридичними і фізичними особами, платоспроможністю і фінансовою стійкістю.

Для комплексної оцінки діяльності фірми застосовується ряд спеціальних систем і методів аналізу, що дозволяють одержати кількісну оцінку результатів господарчої діяльності в розрізі окремих її аспектів, як у статистиці, так і в динаміці. Показники, які формуються з внутрішніх джерел інформації, наведено на рис. 1.

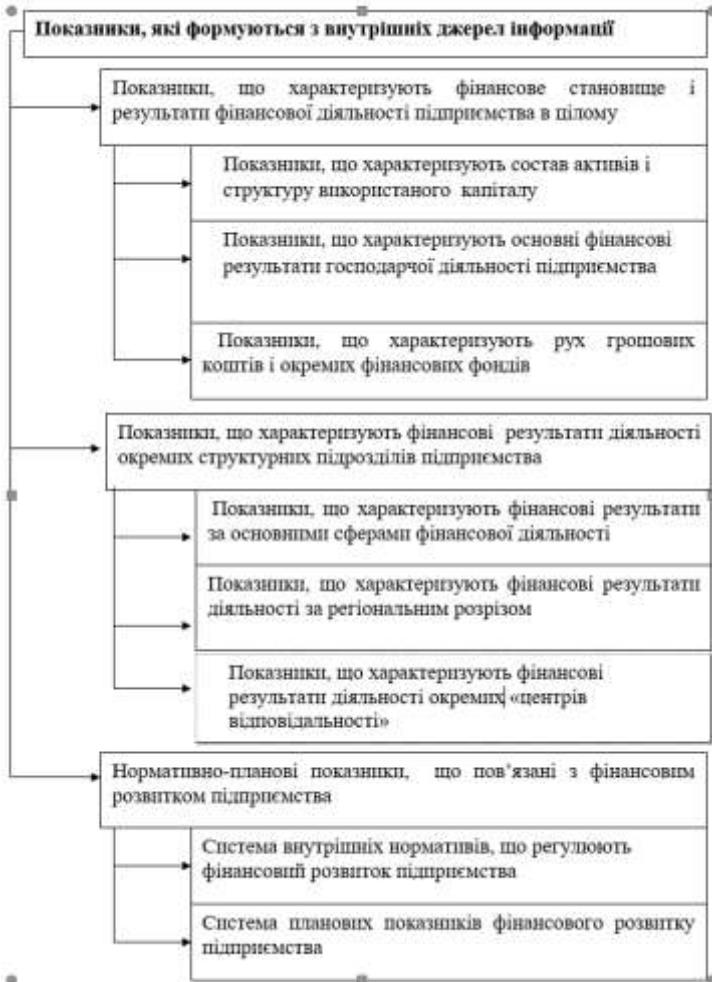

Рис. 1. Показники, які формуються з внутрішніх джерел інформації

Джерело: складено авторами на основі [1; 2]

Стратегія – це: збірне поняття, що об'єднує різні аспекти діяльності компанії і що знаходить своє вираження у всьому, що визначає життєдіяльність організації; комплекс заходів щодо досягнення намічених цілей, що уточнюються через правила і процедури. З точки зору ієрархії управління стратегії можна поділити на: корпоративну; ділову; функціональну; операційну (лінійну) [3, с. 135].

Корпоративна стратегія полягає в тому, як диверсифікована компанія затверджує свої ділові принципи в різних галузях, а також в діях та підходах, направлених на поліпшення діяльності груп підприємств, в які диверсифікувалася компанія. Ділова стратегія концентрується на діях і підходах, що пов'язані з управлінням, направленим на забезпечення успішної діяльності в одній специфічній сфері бізнесу. Суть ділової стратегії полягає в тому, щоб показати, як завоювати сильні довгострокові конкурентні позиції. Функціональна стратегія відноситься до плану управління поточною діяльністю окремого підрозділу (виробництво, маркетинг, фінанси, кадри тощо) або ключового функціонального напрямку усередині певної сфери діяльності. Операційні стратегії визначають, як управляти ключовими організаційними ланками (заводами, відділами продажів, складами), а також як забезпечити виконання стратегічно важливих оперативних завдань (закупівля матеріалів, управління запасами, ремонт устаткування, транспортування, проведення рекламної кампанії).

Всі перераховані стратегії є комплексними і охоплюють стратегічні дії на тому або іншому рівні управління. Відповідальність за розробку стратегії лежить на відповідних керівниках. За корпоративну стратегію відповідають керівники вищого рангу, рішення в даному випадку зазвичай приймаються радою директорів корпорації. Ділова стратегія знаходиться у веденні генеральних директорів і керівників підприємств, тоді

як по функціональних стратегіях рішення приймають керівники середньої ланки. Операційні стратегії розробляють керівники на місцях (менеджери нижчої ланки управління).

Якщо компанія має один профіль діяльності, то корпоративний рівень відсутній і стратегія розробляється для стратегічного господарського центру або центру прибутку, тобто на діловому рівні.

Вибір стратегії передбачає вивчення альтернативних напрямів розвитку організації, їх оцінку і вибір кращої стратегічної альтернативи для реалізації. При цьому використовується спеціальний інструментарій, що включає кількісні методи прогнозування, розробку сценаріїв майбутнього розвитку, портфельний аналіз. Чинники, що впливають на вибір стратегії, представлено на рис. 2.

Рис. 2. Фактори, що впливають на вибір стратегії фірми
Джерело: складено авторами на основі [3]

Процедура розробки стратегії компанії включає встановлення взаємозв'язку між стратегічною зоною господарювання (СЗХ) фірми, аналіз її видів діяльності, оцінку міри взаємозв'язку і взаємодії між різними СЗХ. За своєю суттю завдання оптимальної стратегії в граничному випадку полягає в поєднанні трьох кіл (рис. 3) або, принаймні, в максимізації площі перетину (А).

На другому етапі розробки стратегії формулюються стратегічні альтернативи, що враховують різні стани зовнішнього середовища, ресурсів компанії і стратегічні цілі. Різних альтернатив може бути багато, але на практиці вони обмежуються: потенційними можливостями організації, залежними від міри новизни товару, рівнем економічного розвитку підприємства, доступністю фінансових ресурсів, кваліфікації персоналу, організаційної культури фірми тощо; цілями компанії та вимогами зовнішнього середовища. На даному етапі відбираються ті альтернативи розвитку, які знаходяться в площині перетину трьох кіл, тобто в секторі А (рис. 3). Наприклад, якщо стратегічною метою компанії є географічне розширення і завоювання при цьому певної частки на кожному ринку, то зі всіх можливих ринків, вимоги яких фірма в змозі задовольнити використовуючи наявні ресурси як альтернативи для їх подальшої оцінки, будуть відібрані лише ті ринки, на яких може бути досягнутий цільовий обсяг продажів.

Рис. 3. Співвідношення цілей, ресурсів та можливостей

ринку

Джерело: складено авторами на основі [4]

Третій етап розробки стратегії полягає в оцінці відібраних стратегічних альтернатив. Відповідаючи зовнішньому оточенню, цілям компанії і її ресурсам стратегічна альтернатива не повинна перечити іншим стратегіям фірми. При стратегічному виборі в організації виникають протиріччя між трьома групами орієнтирів: між довгостроковими і короткостроковими показниками рентабельності і обсягу продажів, між внутрішньою і зовнішньою гнучкістю, між гнучкістю і синергізмом.

Четвертий етап розробки стратегії полягає у виборі однієї або декількох найкращих стратегій.

П'ятий етап: коректування стратегії в тому випадку, якщо цього настійно вимагають знов виниклі обставини.

Усередині корпоративних фінансових інструментів реалізації стратегію розвитку забезпечують методи фінансового планування і управління підприємством: "гнучкого бюджету", відсотка від продажів, аналізу беззбитковості, управління витратами, а також ситуаційні плани.

Метод «гнучкого бюджету» передбачає визначення капітальних витрат по проектах програми розвитку не у вигляді фіксованих сум, а у вигляді нормативів витрат, використовуваних як базу визначення показників діяльності підприємства.

Метод відсотка від продажів використовується для отримання по кожному елементу прогнозованого бюджету і рівня прибутку із запланованих обсягів продажів. В якості відправних процентних стосунків вибираються стосунки, які мають місце в поточній діяльності, отримані за ретроспективними або прогнозними даними.

Метод беззбитковості (break - even - point) - метод аналізу точки розриву - дозволяє: визначити обсяги виробництва і продажу, які задовольняють умовам беззбитковості; отримати

інформацію для визначення розміру прибутку, забезпечувати гнучкість довгострокових фінансових планів за рахунок можливостей варіації витрат, цін, обсягів продажу.

Метод управління витратами, в основі якого лежать три принципи: метод обліку витрат, діяльність головного економічного управління підприємством і використання мотиваційних установок окремих виробництв (сегментів діяльності), які виділені в самостійні центри відповідальності. Цей метод ефективно використовується для вже постійної номенклатури підприємства і може поширюватися на управління витратами по великих контрактах. Кожен центр відповідальності може брати участь в одному або декількох контрактах підприємства

Практика показує, що механізми адаптації планів підприємства до зовнішніх умов доцільно будувати на основі ситуаційних планів. Традиційно ситуаційні плани розглядалися, як методичний прийом забезпечення гнучкості загально-корпоративної стратегії.

Питання економічного обґрунтування фінансової стратегії потребують подальших досліджень в умовах кожного конкретного підприємства.

Список використаної літератури:

1. Юрій Е.О., Корбутяк А.Г., Ковальчук Н.О., Гаватюк Л.С. Фінансовий менеджмент: начальний посібник. Чернівці: Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича. 2020. 348 с.
2. Лановська, Г. І., Багацька К.В., Касьянова А.О. Управління вартістю підприємства. Практикум. К.: КНТЕУ, 2020. 28 с.
3. Козлова І.М., Велика О.Ю., Козлов Н.В. Особливості стратегічного розвитку підприємств в умовах воєнного стану. Бізнес-Інформ. 2023. №5. С. 134 - 140.
4. Ковальчук Т.М, Вергун А.І. Організаційні засади аналізу бізнес-процесів. Ефективна економіка. Електронний журнал.

2023.

№

12.

URL:

<https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/2677>

Попова Г.Ю.,
кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри
управління персоналом, економіки праці
та публічного управління
Північноукраїнського інституту імені героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»
Сикотюк В.О.,
здобувачка вищої освіти II курсу, групи ІНЗ-9-23-Б1 УПП
Північноукраїнського інституту імені героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ

Концепція «креативної економіки» є домінуючою глобалізаційною моделлю 21 століття, що утворилася за рахунок процесів креативізації та інтелектуалізації наукової, економічної, соціальної, культурної та інших галузей. Креативна економіка впливає на соціальне та культурне життя, а також на показники сталого розвитку країн. Наразі, за оцінками ООН, індустрії креативної економіки генерують річний дохід \$2,25 трлн. Понад 50 мільйонів людей у світі працюють у цій галузі [1].

Підґрунтя креативної економіки - це здатність генерувати інтелектуальний капітал, який має високий потенціал дохідності, створення робочих місць та експорту, одночасно сприяючи соціальній інклюзії, культурному різноманіттю та розвитку людського потенціалу.

На сьогодні визначальним чинником конкурентоспроможності на світовому рівні, а також каталізатором прогресу стає саме креативність, що є предметом дослідження багатьох економістів і розглядається як один із напрямків формування конкурентних переваг країни. У багатьох розвинутих країнах Європи та Заходу інтелектуальні ресурси та інтелектуальна власність вважаються драйверами розвитку

нової економіки, тобто у стратегічних пріоритетах країни враховується роль креативності та інновацій. Креативну економіку слід визначити як систему соціально-економічних відносин, що виникає відносно виробництва, обміну, розподілу та споживання, формується на неординарних ідеях, стратегіях і концепціях, які покликані вирішувати питання, спираючись на новітні знання з використанням принципово нових рішень. Провідним ресурсом креативної економіки є талант, який створює нові модифіковані концепти і трансформує їх у економічний потенціал і продукцію. Таким чином, факторами ефективного розвитку креативної економіки можемо вважати такі: людський капітал, інновації, внутрішній попит, рівень інвестування, творчий внесок суб'єктів ринку, а окрім того, технологічні, інституційні та організаційні реконструкції та вдосконалення [2, с. 101].

Як зазначають у своїй публікації Тимошенко О.В. та Франчук Л.А., «Сфери послуг та інновацій виходять на передній план у сучасних умовах. Ці зміни гармонійно пов'язані з тенденціями глобалізації, а їх успіх залежить від рівня знань, умінь, творчих здібностей та інтелектуального розвитку людського капіталу. Загалом креативна економіка складається з тих, хто використовує свою уяву, творчу енергію та знання для створення нових ідей і цінностей. Отже, успіх у цій сфері безпосередньо залежить від симбіозу творчості, підприємництва та технологічних інновацій, а бурхливий розвиток цифрових технологій і глобалізація мереж обміну інформацією роблять сектори креативної економіки одними з найдинамічніших у світі» [3, с. 40].

«Креативна індустрія України за період повномасштабної війни скоротилася майже на 40%, а 20% персоналу виїхали за кордон» - повідомив голова Комітету Верховної Ради України з питань фінансів, податкової та митної політики Данило Гетманцев на міжнародному форумі «Креативна Україна: Сила стійкості». - «На сьогодні маємо за різними підрахунками від 4% до 7% обсяг ВВП, який продукується креативними індустріями.

На жаль цей відсоток зменшується у зв'язку з війною, адже на наслідки пандемії наклалася війна. Якщо ми подивимося цифри, то побачимо, що до 40% зменшилася галузь креативної індустрії, 20% персоналу, який був задіяний в цій галузі, виїхав за кордон», – зауважив Гетманцев. Зокрема, 37% працівників у сфері креативних індустрій втратили роботу або не отримують зарплату під час війни; 39% креативних бізнесів відзначають зменшення замовлень і продажів; у чверті креативних бізнесів падіння оборотів становить понад 90%. У зв'язку з тим, що війна триває, ці цифри будуть збільшуватися. Креативна індустрія стикнулася з розірваними ланцюгами постачання й попиту, скороченням внутрішніх та іноземних замовлень через безпекову ситуацію, втратою робочих місць, втратою виробничої спроможності, відтоком кадрів за кордон та падінням якості освіти у цій сфері. Гетманцев також наголосив, що у Плані відновлення України креативним індустріям присвячено окрему главу у розділі «Культура та інформаційна політика». Передбачається, що реалізація плану забезпечить збереження і розвиток робочих місць у сфері креативних індустрій (до кінця 2022 року – 220 тисяч офіційно зайнятих, до кінця 2025 року – 380 тис., до кінця 2032 року – 600 тис.) [4].

В Україні до повномасштабної війни (2018 р.) цей сектор оцінювався у 4% ВВП у вузькому розумінні (вся креативна економіка - 7,5% ВВП). Кількість зайнятих оцінювалась у 0,35 млн осіб. Це був один з небагатьох секторів економіки, в якому кількість робочих місць за останні роки збільшувалась. Водночас, розвиток креативної індустрії характеризувався значними диспропорціями. Найбільшу частину у прирості доданої вартості та зайнятості забезпечував аутсорсинг в ІТ секторі (ігри, мобільні і комп'ютерні додатки, програми). «Креативний бізнес під час великої війни зазнав втрат та змін, проте не зламався» - відзначає М. Токарев. – «Його учасники стикнулися зі скороченнями продажів, переходом на дистанційний формат та навіть втратою робочих місць [5].

Деякі працівники індустрії працюють у віддаленому форматі: дизайнери, освітяни, програмісти. Інші залишили Україну у пошуках безпечного місця перебування. Українські дизайнери, що працюють на фрилансі у міжнародних компаніях, вже визнані на світовому рівні. Середня зарплата web-дизайнера на віддаленій посаді у міжнародній компанії, згідно з опитуванням маркетплейсу MasterBundles, становить близько 3500 євро.

Вітчизняні компанії та держава має стимулювати українців повернутися додому. Як варіант, зменшення податків, пільги, відстрочення бізнесових кредитів на створення власних студій на законодавчому рівні тощо. Але великим викликом все ще залишається питання як убезпечити свою креативну ідею. Питання захисту інтелектуальної власності та регулювання авторських прав, патентування та реєстрації торговельних марок в Україні все ще є недосконалим.

Таким чином, можемо зробити наступні висновки. Креативна індустрія, як і будь-яка інша сфера, піддається впливу війни, і потребуватиме підтримки з боку держави. Проте це одна з найбільш гнучких галузей, що здатна адаптуватися до скрутних умов під час військової агресії та після перемоги. Злагоджена взаємодія держави та креативного суспільства допоможе швидкому відновленню України.

Список використаної літератури:

1. Рівчаченко М. Креативна економіка - це не тільки про гроші. *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/06/10/682634/>

2. Гудима Л. О. Креативна економіка: світовий досвід та виклики для України в межах кризових перетворень. *Бізнес – Інформ*. 2020. №5. С. 100 – 106.

3. Тимошенко О. В., Франчук Л. А. Основні тенденції та перспективи розвитку секторів креативної економіки в Україні. *Бізнес – Інформ*. 2022. №1. С. 39 – 46.

4. Гетманцев Д. Креативна індустрія України за період повномасштабної війни скоротилася майже на 40%. *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3629557>

5. Токарев М. Не одними айтівцями. Що креативні індустрії зможуть запропонувати Україні. *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/01/19/696149/>

Попова Г.Ю.,
*кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри
управління персоналом, економіки праці
та публічного управління
Північноукраїнського інституту імені героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*
Тетерук А.П.,
*здобувачка вищої освіти IV курсу, групи ІН15-9-21-Б1УБ
Північноукраїнського інституту імені героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

АНТИКРИЗОВЕ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ І ОПТИМІЗАЦІЯ ЙОГО ФІНАНСОВИХ ПОКАЗНИКІВ

У процесі комплексного фінансово-економічного аналізу підприємства формується інформативна база для відстеження рівня ризикованості діяльності та наявності кризових явищ, що робить можливим обґрунтування відповідних регулюючих заходів. Але існує проблема забезпечення безперервності накопичення інформації та встановлення взаємозв'язку показників фінансового стану з показниками ймовірності банкрутства, організації управлінської антикризової діяльності, оптимізації активів підприємства та зниження ризику неплатоспроможності. Актуальність теми дослідження визначається необхідністю розробки підходів і механізмів антикризового управління підприємством, головна мета якого попередження банкрутства і вихід з неплатоспроможного стану, розробка і реалізація ефективних програм розвитку.

Питання розроблення окремих аспектів антикризового управління розкрито у роботах багатьох учених-економістів: Короткова Є.М. [1], Василенко В.А., Мірошника І.Є. [2], Максимова О.Б. [3] та інших. На макроекономічному рівні поняття „криза” зазвичай розуміється як спад кон'юнктури, виробництва, інвестицій, зайнятості. Представники макроекономіки, відомі світові науковці (Брігхем Ю., Гапенські

Л., Ван Хорн Дж., Шарп У., Кейнс Дж. та ін.) у своїх наукових працях пов'язують поняття „криза” на макрорівні із загальними циклічними коливаннями в економіці країни. Теорії економічних циклів Кондратьєва М. і Кейнса Дж. розкривають основні закономірності, періодичність і структуру циклів [4; 5]. Разом з тим, питання цього наукового напрямку, що стосуються антикризового управління підприємством, залишаються ще недостатньо вивченими.

Метою дослідження є узагальнення теоретичних підстав антикризового управління та результатів аналізу основних показників, які характеризують фінансову стійкість та ймовірність банкрутства базового підприємства, а також розробка заходів щодо усунення загрози банкрутства.

На мікрорівні (рівні підприємства) за думкою Ростю У., Леві Л., Фішера І., “криза” визначається, як порушення у сфері грошово-кредитних відносин на підприємстві [6, 234 - 361]. У той же час Фомін Я. [7], Захарченко В. [8] вважають, що поняття “криза” відноситься лише до процесів макроекономічного розвитку, а в масштабах фірми існують тільки більш-менш гострі проблеми, викликані помилками чи непрофесіоналізмом управління, але, якщо з цих позицій розглядати внутрішньофірмове управління, то при розробці стратегії її розвитку немає необхідності передбачати і враховувати можливість кризи, з іншого боку виникнення кризи на макроекономічному рівні, також, є наслідком невірною стратегічного вектору, обраного урядом, а отже, помилковим управлінням на макроекономічному рівні.

Ідентифікація масштабів кризового стану підприємства дозволяє визначити принциповий напрямок використовуваних форм і методів його фінансового оздоровлення.

При оцінці фінансового стану підприємства необхідно використовувати деякий вимірник, що дозволяє на якісному рівні оцінити підприємство і зробити висновок про стадію його кризового стану, платоспроможність, або про неплатоспроможність. Для цих цілей Василенко В.О. [9],

Терещенко О.О. [10] у своїх наукових працях використовують поняття “якість фінансового стану” - що свідчить про ступінь його платоспроможності у момент аналізу. Вимір якості фінансового стану ці науковці пропонують робити не по фінансовій звітності, а лише на підставі аналізу договорів підприємства і зіставлення графіка платежів по кредитах з календарем.

Для того щоб визначити якість фінансового стану підприємства, використовується кілька ступенів якості: платоспроможне підприємство; передкризове підприємство; кризове підприємство; неплатоспроможне підприємство (після рішення Господарського суду). Критерієм віднесення до певного ступеня якості є наступні умови (табл. 1).

Таблиця 1 - Критерії якості фінансового стану підприємства

Умова	Ступінь
1. Графік платежів за борговими зобов'язаннями виконується	Платоспроможне
2. Більш половини боргів прострочено до двох місяців від договірного терміну	Передкризове
3. Більш трьох чвертей боргів прострочено до двох місяців від договірного терміну	Кризове
4. Хоча б один борг прострочений більш ніж на три місяці	Неплатоспроможне

Джерело: сформовано авторами на основі [12]

Існують різні методи оцінки загрози банкрутства, зокрема, експрес-діагностика, що включає аналіз платоспроможності, фінансової стійкості, рентабельності та ділової активності підприємства. Як відзначає ряд авторів - Шершньова З.Є., Оборська С.В. [11], Толчеев Ю.З. [12], - найбільш об'єктивними є

широко розповсюджені методи інтегральної оцінки загрози банкрутства.

До них відносяться: моделі для оцінки ризику банкрутства Альтмана, чотирьохфакторна модель прогнозування банкрутства Тоффлера, модель очікуваної частоти банкрутства, комплексна однокритеріальна оцінка фінансового стану підприємства Бівера, метод комплексного фінансового аналізу стану підприємства і ризику банкрутства Хотомлянського, а також модель Ліса.

При цьому виділяють три стадії розвитку кризової ситуації на підприємстві. Перша - зниження обсягів прибутку (криза в широкому значенні). Наслідком цієї стадії є погіршення фінансового стану підприємства, скорочення джерел і резервів розвитку. Вирішенням проблеми можуть стати перегляд стратегії, реструктуризація підприємства, зниження витрат, підвищення продуктивності.

Друга стадія - збитковість виробництва. Наслідок - зменшення резервних фондів підприємства (якщо такі є в наявності, інакше настає третя фаза). Вирішення проблеми, як правило - реструктуризація підприємства.

Третя стадія розвитку кризової ситуації - виснаження чи відсутність резервних фондів. На погашення збитків підприємство направляє частину оборотних коштів і тим самим переходить у режим скороченого відтворення. Реструктуризація вже не може бути використана для вирішення проблеми, тому що відсутні засоби на її проведення. Потрібні оперативні заходи для стабілізації фінансового стану підприємства і пошук засобів на проведення реструктуризації, інакше криза переходить у четверту стадію.

Четверта стадія - неплатоспроможність. Підприємство досягло тієї критичної межі, коли немає засобів профінансувати навіть скорочене відтворення та платити по попереднім зобов'язанням. Виникає загроза припинення виробництва та банкрутства. Необхідні екстрені заходи з відновлення платоспроможності підприємства та підтримки виробничого процесу.

Антикризове управління – це система організаційно-економічних заходів з діагностики, упередження, нейтралізації і подолання кризових явищ та причин їх виникнення. Головною метою антикризового управління є забезпечення стійкого фінансового стану в результаті своєчасного реагування на зміни, які викликані зовнішнім середовищем, через введення в дію антикризових інструментів, що дають змогу усунути тимчасові фінансові ускладнення та подолати кризові явища.

Розглянемо процес ідентифікації кризових загроз на прикладі ТОВ «Техмашстрой», яке розташовано в м. Черкаси та спеціалізується на будівельно-ремонтних послугах для населення та організацій, виконує в комплексі весь обсяг робіт від ескізу (комп'ютерна графіка) і розробки проекту до здачі об'єкта в експлуатацію.

Проведемо аналіз імовірності банкрутства ТОВ «Техмашстрой» відповідно до вітчизняної методики [11 та ін.].

Значення показників поточної платоспроможності є від'ємним, це свідчить про існування ознак неплатоспроможності підприємства, яке є боржником і неспроможне виконати свої грошові зобов'язання перед кредиторами.

Коефіцієнт покриття був позитивним, - підприємство спроможне погасити свої поточні зобов'язання, тобто досліджуване підприємство можна охарактеризувати як стійке і незалежне.

Коефіцієнт забезпечення власними засобами по двом рокам на підприємстві має дуже низьку тенденцію до збільшення та знаходиться у межах нижче нормативного значення (більше 0,1). Значення показника у 2023 році було 0,07. Це означає, що підприємство не має достатньо джерел для формування обігових активів, є значна фінансова залежність від зовнішніх джерел, тобто підприємство має нестійкий фінансовий стан.

Доцільно оцінити імовірність виникнення банкрутства за допомогою розрахунку коефіцієнта Бівера. Значення цього коефіцієнта, що рекомендується за міжнародними стандартами, знаходиться в інтервалі 0,17 - 0,4. Але в нашому випадку протягом

двох років коефіцієнт Бівера не перевищує 0,2, що являється ознакою формування незадовільної структури балансу, скорочення частки прибутку, яка могла би бути спрямована на розвиток виробництва. У такій ситуації створюється незадовільна структура балансу, підприємство починає працювати в борг, і його коефіцієнт забезпечення власними засобами стає меншим 0,1, що ми й бачимо. Далі розрахуємо початкові дані за два роки для прогнозування банкрутства підприємства за моделлю Ліса.

Згідно моделі Ліса, якщо значення показника $Z < 0,037$, тоді підприємство вважається потенційним банкрутом. В нашому випадку підприємство має високе значення показника, хоча на кінець 2023 року він зменшився на 3%. Але підприємство має стабільне фінансове положення.

Розраховані нами значення за різними моделями (на рис. 1) свідчать про те, що для підприємства імовірність настання банкрутства можлива. Оскільки результати отримані за допомогою західних моделей прогнозування ймовірності банкрутства мають розбіжності, на основі пункту 1.2, перевагу надаємо моделі Альтмана, так як вона є класичною у своїй сфері, а також має послідовність у аналізі та значну точність у прогнозуванні банкрутства.

Розрахунок коефіцієнта Бівера свідчить, що значення у 2022 році дорівнювало 0,1, а у 2023 році ситуація погіршилась і коефіцієнт Бівера склав 0,02, дане значення дуже відрізняється від оптимального. Зменшення коефіцієнта відбулося, в основному, через зменшення величини чистого прибутку та свідчить про погіршення структури балансу. За моделлю Ліса результати покращуються, за весь аналізований спостерігається дуже низька можливість банкрутства підприємства. Модель Альтмана показує, що підприємство має дуже високу ймовірність настання банкрутства, а також у динаміці спостерігається негативне тенденція інтегрального показника, що також є негативним. Важливо оцінити, що ж все таки головним чином визначає та характеризує стан підприємства.

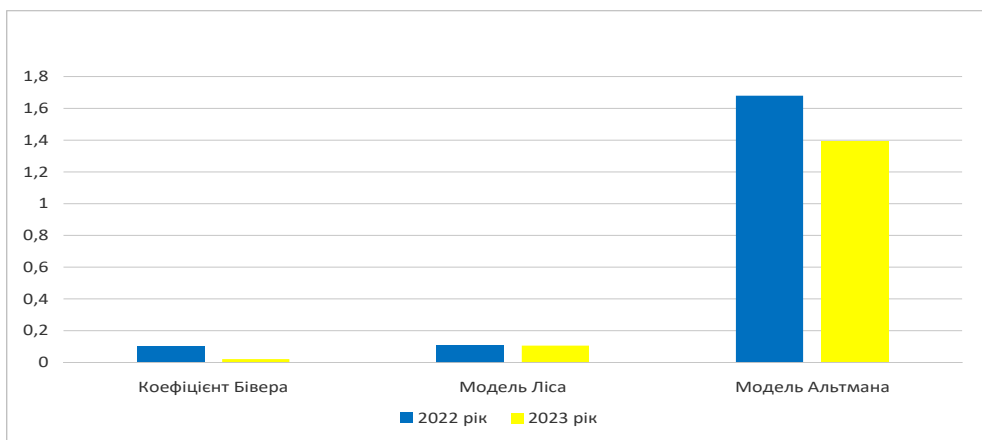

Рисунок 1 – Динаміка зміни значень імовірності банкрутства, яка розрахована за допомогою різних моделей
Джерело: сформовано авторами на основі [12]

Першочерговим етапом в процесі покращення фінансового стану аналізованого підприємства є пошук оптимального співвідношення власного і позикового капіталу, яке б забезпечило мінімальний фінансовий ризик при максимальній рентабельності власного капіталу. Оптимізація ліквідності підприємства реалізується за допомогою оперативного механізму фінансової стабілізації – системи заходів спрямованих, з одного боку, на зменшення фінансових зобов'язань, а з іншого – на збільшення грошових активів, що забезпечують ці зобов'язання. Фінансові зобов'язання підприємство може зменшити за рахунок зменшення суми постійних витрат (в тому числі витрат на утримання управлінського персоналу); зменшення рівня умовно-змінних витрат.

Збільшити суму грошових активів можна за рахунок:

- рефінансування дебіторської заборгованості (шляхом факторингу, врахування та дисконтування векселів, форфейтингу, примусового стягнення);

- прискорення оборотності дебіторської заборгованості (шляхом скорочення термінів надання комерційного кредиту);
- оптимізація запасів товарно-матеріальних цінностей (шляхом встановлення нормативів товарних запасів методом техніко-економічних розрахунків).

Підприємству потрібно нарощувати обсяги робіт, які дозволять отримати більше власних надходжень, що дасть змогу отримувати немалий стабільний прибуток. Також можливо залучення інвестицій на придбання нового обладнання, що значно збільшить можливості підприємства в галузі будівництва та збільшить його конкурентоспроможність.

В цілому отримані результати імовірності банкрутства ТОВ «Техмашстрой» говорять про незадовільний фінансовий стан підприємства і про імовірність настання банкрутства. Першочерговим етапом в процесі покращення фінансового стану аналізованого підприємства є пошук оптимального співвідношення власного і позикового капіталу, яке б забезпечило мінімальний фінансовий ризик при максимальній рентабельності власного капіталу.

Список використаної літератури:

1. Антикризове управління : підручник / Під ред. Е.М. Короткова. - К. : Центр навчальної літератури, 2021. 432 с.
2. Василенко В.А., Мірошник І.Є. Ситуаційне й операційне управління в системі менеджменту : навчальний посібник. К : Кондор, 2022. 245 с.
3. Недосекін А.О., Максимов О.Б. Аналіз ризику банкрутства підприємства з використанням нечітких множин. Ефективна економіка. 2021. № 2. С. 34 – 39.
4. Брігхем Є. Основи фінансового менеджменту / Пер. з англ. К. : Молодь. 2019, 455с.
5. Велш Глен А., Шорт Деніел Г. Основи фінансового обліку / Пер. з англ. О. Мінін, О. Ткач. К. : Основи. 2018, 367 с.

6. Мочерный С.В., Некрасов В.Н., Овчинников В.Н., Секретарюк В.В. Економічна теорія: підручник. К. : Центр навчальної літератури, 2021. 416 с.
7. Фомін Я.А. Діагностика кризового стану підприємства : навч. пос. К : Кондор, 2018, 228 с.
8. Захарченко В.О., Счасна С.І. Систематизація методів оцінки фінансового стану підприємства. Фінанси підприємств. 2020. № 2. С. 137 - 144.
9. Василенко В.О. Антикризове управління підприємством : навч. пос. К. : ЦУЛ, 2017, 267 с.
10. Терещенко О. О. Фінансова санація та банкрутство підприємств. Навч. посібник. К. : КНЕУ. 2018, 405 с.
11. Шершньова З. Є., Оборська С. В. Антикризове управління підприємством : навч. - метод. посіб. для самост. вивч. дисц. К. : КНЕУ, 2017. 196 с.
12. Толчєєв Ю.З. Механізми антикризового управління підприємством. Економічні науки. Донецьк : ДНУ 2014. Вип. 15. С. 54 – 58.

*Попова Г.Ю.,
кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри
управління персоналом, економіки праці
та публічного управління*

*Північноукраїнського інституту імені героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

*Шевчик Д.О.,
здобувачка вищої освіти IV курсу, групи ІН15-9-21-Б1УБ
Північноукраїнського інституту імені героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

ЕКОНОМІЧНА ДІАГНОСТИКА БОРГОВОЇ СТІЙКОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ КРИЗИ

Забезпечення сталого розвитку територіальних громад - одна з обговорюваних науковою громадськістю тем, за якою висловлюються досить суперечливі точки зору. Чи можливий ефективний розвиток на території, що безпосередньо прилягає до зони військових дій? Чи доцільні капіталовкладення у відновлення технологічно відсталих підприємств старопромислового регіону? Яка природа і специфіка еволюції депресивних регіонів на пострадянському економічному просторі і як з цим співвідносяться проблеми розвитку територіальних громад? Які проблеми слід розглядати в контексті соціально-політичної кризи і військової агресії, а які породжені структурними і сутнісними протиріччями розвитку української економіки? В цьому контексті питання економічної діагностики боргової стійкості територіальних громад потребує досліджень, оскільки стосуються кредитного забезпечення функціонування регіональних ринків.

Проблематика розвитку територіальних громад в умовах війни розкрита у багатьох працях [1 - 4 та інші]. В центрі уваги науковців залишаються питання управління територіальним розвитком [5 - 8]. У той же час багато питань залишаються дискусійними і потребують детального розгляду.

Метою даного дослідження є розгляд питань економічної діагностики боргової стійкості територіальних громад в умовах кризи.

Складність перезавантаження системи економічного регулювання, в тому числі, на рівні територіальних громад, пов'язана не тільки з переходом до нових технологій, але й вантажем низької продуктивності попередніх, що робить недоцільним навіть часткове відновлення виробництва (і робочих місць) на багатьох колишніх промислових флагманах. Реальний шанс на подолання цих обмежень надає, на наш погляд, децентралізація, в ході якої виникають нові можливості впливу на регіональні тенденції розвитку з боку населення, територіальних громад і місцевих еліт. Війна і пов'язані з нею масштабні кризові явища стали каталізатором формування громадянського суспільства, яке надає все більш помітний вплив на всі аспекти життя. Тому дуже своєчасною є постановка питання про найбільш ефективні точки докладання цього впливу і надання цьому процесу системного характеру.

Як зазначають Краус Н. М., Краус К. М., Марченко О. В., «система державного управління України за роки незалежності засвідчила свою низьку ефективність та неспроможність протистояти не тільки зовнішнім загрозам, а й навіть внутрішнім викликам. Утворилась гібридна (змішана) система державного управління, суттєвими недоліками якої є відсутність єдності, цілісності, послідовності у діяльності органів влади різних рівнів. Не до кінця вдалося вирішити і проблему відкритості та професіоналізму державної служби. Актуальними залишаються питання про співвідношення кількісних та якісних критеріїв в оцінці державної діяльності. Глобальною і європейською тенденцією розвитку сучасного світу є дедалі зростаюча роль регіонів як одиниць проміжного рівня системи державного управління, які здатні, з одного боку, зменшити навантаження на органи центральної влади, перебравши на себе частку їхніх повноважень, а з іншого - максимально враховувати місцеві потреби при прийнятті державно-управлінських рішень.

Цей процес є результатом процесів децентралізації, регіоналізації, демократизації та інтеграції /глобалізації» [9, с. 27 - 28].

В умовах війни на систему управління бізнесом накладаються додаткові особливості та виклики: неможливість здійснення господарської діяльності або її істотні обмеженнями внаслідок ведення активних бойових дій; вимушена релокація суб'єктів господарювання на відносно безпечні території; законодавчі обмеження на розрахунки із російськими та білоруськими контрагентами; посилення ризиків дефолту контрагентів; знищення, масштабні руйнування, пошкодження і знецінення активів внаслідок активних бойових дій; надання допомоги на оборону; а також специфіка ведення розрахунків із працівниками в умовах воєнного стану.

Формування і функціонування адекватного фінансового механізму функціонування та розвитку територіальних громад є важливим, оскільки від наявних фінансових ресурсів і ефективності їх використання залежать результати діяльності суб'єктів підприємництва (рис. 1).

Боргова стійкість територіальних громад є необхідною умовою забезпечення стабільності та сталого розвитку місцевого самоврядування.

Ключовим питанням для розуміння сутності та результативності економічної діагностики територіальних громад є концепція господарської діяльності як потоку управлінських рішень для вкладення ресурсів з метою отримання прибутку. При цьому всю сукупність рішень щодо досягнення цієї мети може бути зведено до трьох основних напрямів: рішення щодо вкладення ресурсів; операції, що здійснюються за допомогою цих ресурсів; визначення структури фінансової діяльності. Вчасне та якісне забезпечення цих напрямів рішень і є сутністю економічної діагностики [10, с. 111-112].

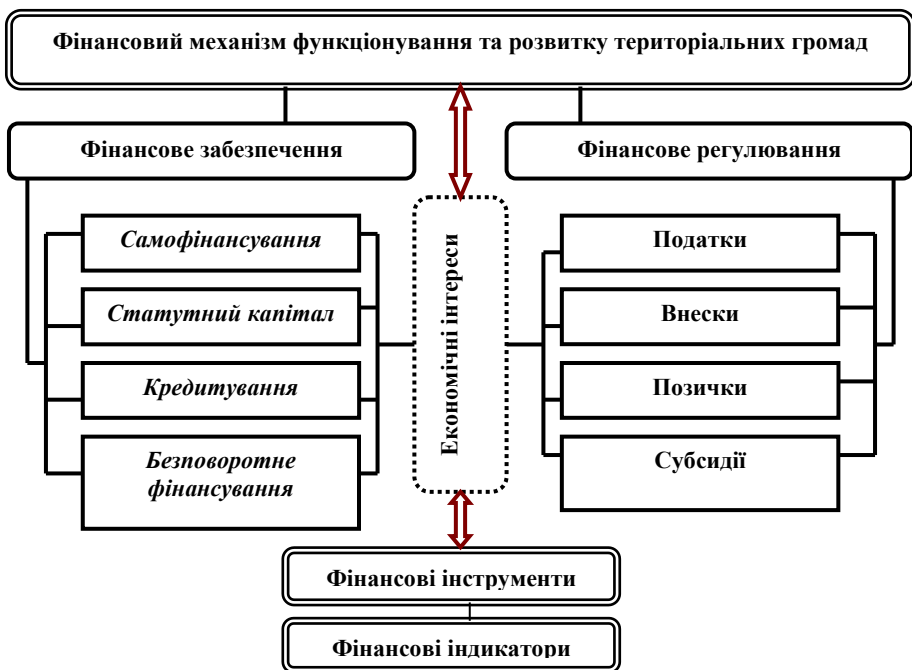

Рис. 1. Загальна модель фінансового механізму функціонування та розвитку територіальних громад
Джерело: сформовано авторами на основі [1 – 8]

Користувачами результатів економічної діагностики є інвестори, кредитори, постачальники матеріально-технічних ресурсів, податкові служби, страхові компанії, органи державного управління тощо.

Під борговою стійкістю територіальних громад розуміють здатність органів місцевого самоврядування виконувати свої зобов'язання щодо обслуговування та погашення поточної та майбутньої заборгованості без негативного впливу на соціально-економічний розвиток громади. Боргова стійкість органів місцевого самоврядування є вкрай важливою для забезпечення стабільності та ефективності їх діяльності. Основними факторами забезпечення боргової стійкості

територіальних громад є: фінансове забезпечення функціонування органів місцевого самоврядування; розвиток інфраструктури; соціальний захист населення громади; довіра інвесторів. Враховуючи ці фактори, боргова стійкість територіальних громад є ключовою для забезпечення стабільного розвитку території, задоволення потреб населення та залучення інвестицій для підтримки їх економічного зростання [11, с. 222].

Основними ознаками боргової стійкості місцевого бюджету є:

спроможність до сплати процентів і основної суми боргу: боргова стійкість показує, що місцева громада здатна вчасно та повністю сплатити як проценти, так і основну суму боргу. Це вимагає наявності достатніх фінансових ресурсів;

стабільність і збалансованість бюджету: місцевий бюджет має бути збалансованим, тобто витрати мають відповідати доходам. Наявність збалансованого бюджету сприяє збільшенню імовірності вчасної сплати боргу;

сталість доходів: громада повинна мати стабільні та надійні джерела доходів, які не піддаються суттєвим змінам із часом;

спроможність враховувати ризики: місцева громада повинна мати стратегію для управління ризиками, пов'язаними з борговими зобов'язаннями;

достатні резерви: маючи відповідні резерви та фонди на непередбачені витрати, місцева громада може вирішити фінансові труднощі без необхідності збільшення боргу;

низький рівень боргового навантаження: відношення боргу до обсягу доходів чи загальних активів має бути на рівні, який не створює надмірного фінансового тиску на громаду;

сприятливий кредитний рейтинг: підвищений кредитний рейтинг громади може свідчити про її здатність залучати фінансування за низькими ставками та на сприятливих умовах;

ефективне фінансове управління та контроль: наявність системи фінансового управління та контролю, що дозволяє уникати фінансових зловживань і втрат, також є важливою

озна́кою боргової стійкості [11, с. 223].

Спробуємо узагальнити перелік показників, які характеризують поточну боргову стійкість територіальної громади, та методику їх визначення (рис. 2).

Як зазначає І.І. Коблик, показник боргу комунальних підприємств, яким надана місцева гарантія, є важливим фінансовим показником, який характеризує фінансові відносини між місцевою громадою і комунальними підприємствами, що діють на її території. Важливо, щоб місцева влада ретельно вивчала та розуміла всі ризики та наслідки гарантованого боргу перед тим, як приймати рішення про надання гарантії. Також необхідно мати чіткий план управління боргом і вміло контролювати фінансові аспекти цієї угоди для забезпечення боргової стійкості в майбутньому.

Звертає на себе увагу дефіцит фінансових ресурсів комунальних підприємств і неефективні процеси їх використання, зокрема корупційні схеми, корумпованими. Державне регулювання комунальних підприємств позбавляє їх можливості приймати самостійні фінансові рішення щодо головних питань з реформування та фінансового оздоровлення» [12, с. 174].

Показники поточної боргової стійкості територіальної громади

Рис. 2. Показники поточної боргової стійкості територіальної громади

Джерело: сформовано авторами на основі [11]

Зазвичай витрати, які призводять до погіршення якості надання суспільних послуг і збитковості цих підприємств, залежності від дотацій, фізичного та морального зношення основних засобів. Як зазначають О.В. Жулин та Л.В. Зеленюк-Джунь, «сучасні реалії в комунальному секторі свідчать про те, що комунальні підприємства є найменш ринковими, найбільш закритими та найбільш на оплату праці керівників комунальних підприємств є необґрунтовано завищеними, а встановлені

комунальні тарифи не відповідають якості послуг, що надаються. Розміри тарифів не враховують платоспроможності громадян, зумовлюють проблему масового отримання субсидій, надання яких, в умовах тінізації заробітних плат, посилює нерівномірність розподілу податкового навантаження та збільшує видатки місцевих бюджетів. Велика кількість комунальних підприємств і відсутність дієвого контролю з боку держави пере-шкоджають ефективному моніторингу їхньої діяльності, а низький рівень прозорості створює передумови зловживання службовим становищем керівниками. Існують значні втрати енергоресурсів на тлі відсутності стимулів у виробників і споживачів комунальних послуг до зниження цих втрат за рахунок впровадження інноваційних, науково обґрунтованих енергозберігаючих технологій та обладнання.

Таким чином, оцінка боргової стійкості територіальних громад є найважливішим елементом фінансового управління на місцевому рівні в умовах кризи.

Список використаної літератури:

1. Білоус Я.Ю., Галгаш Р.А. Діагностика розвитку територіальних громад України: основні етапи і особливості. Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. 2022. № 1. С. 58 – 64. URL: <https://journals.snu.edu.ua/index.php/VisnikSNU/issue/view/3>

2. Сторонянська І., Патицька Х., Дуб А. Місцевий економічний розвиток у територіальних громадах: антикризові інструменти у воєнний і післявоєнний період. Посібник для органів місцевого самоврядування. Львів. 2022. URL: <https://decentralization.ua/uploads/library/file/838/LED.pdf>

3. Бігун Р., Литвин В., Олексів Н. Аналіз стану територіальних громад для моделювання їхнього соціально-економічного розвитку. Вісник національного університету «Львівська політехніка». Інформаційні системи та мережі. 2021. Випуск № 9. С. 1 – 10. URL: <https://science.lpnu.ua/uk/scsit/vsi-vypusky/vypusk-9-2021/analiz-stanu-terytorialnyh-gromad-dlya->

modelyuvannya-yihного

4. Казюк Я., Венцель В., Герасимчук І. Порівняльний аналіз фінансової спроможності територіальних громад (на основі показників 2021 та 2023 років). Центр політико-правових реформ. URL: <https://pravo.org.ua/blogs/porivnyalnyj-analiz-finansovoyi-spromozhnosti-terytorialnyh-gromad-na-osnovi-rokaznykiv-2021-ta-2023-rokiv/>

5. Управління регіональним розвитком : проблеми та перспективи : монографія / Н. Л. Гавкалова, Л. Й. Аведян, Г. М. Шумська та ін. ; за заг. ред. Гавкалової Н. Л. Харків : Вид - во ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2013. 400 с.

6. Снігова О.Ю. Можливості формування постіндустріальних конкурентних переваг старопромислових регіонів України. Економічний вісник Донбасу. 2017. № 1 (47). С. 39 – 52.

7. Кушнір Т. Б. Концепція розвитку локальних споживчих ринків. Бізнес Інформ. 2015. № 8 . С. 126 – 133.

8. Богуславська С. І. Використання інструментів державно-приватного партнерства для повоєнного відновлення економіки України. Бізнес Інформ. 2023. №10. С. 76–85.

9. Краус Н. М., Краус К. М., Марченко О. В. Актуальні проблеми фінансів та економіки: навчальний посібник. Київ: Аграр Медіа Груп, 2023. 286 с.

10. Сарай Н.І. Економічна діагностика. Навчальний посібник. Тернопіль: ТНЕУ. 2015. 165 с.

11. Коблик І.І. Оцінка боргової стійкості територіальних громад в Україні. Бізнес Інформ. 2023. №9. С. 221–226.

12. Жулин О. В., Зеленюк-Джунь Л. В. Управління фінансовими ресурсами комунальних підприємств і перспективи їх розвитку. Бізнес Інформ. 2020. №7. С. 174–180.

Разумейко Н.С.,

*кандидат педагогічних наук, доцент, начальник кафедри педагогіки та гуманітарних дисциплін
Пенітенціарної академії України
м. Чернігів, Україна*

Ткаченко О.Г.,

*кандидат юридичних наук, доцент, начальник кафедри формування та розвитку професійної компетентності персоналу ДКВС України Інституту професійного розвитку
Пенітенціарної академії України
м. Чернігів, Україна*

Олефір Л.І.

*кандидат юридичних наук, доцент, заступник начальника кафедри формування та розвитку професійної компетентності персоналу ДКВС України Інституту професійного розвитку
Пенітенціарної академії України
м. Чернігів, Україна*

ДОКУМЕНТАЛЬНІ ФІЛЬМИ ЯК ІНСТРУМЕНТ МЕДІА-ПРОСВІТИ

Документальні фільми не лише розважають та надихають глядачів, але й відіграють значну роль у формуванні світогляду та освітньої інформованості.

Документальне кіно є потужним засобом для передачі знань та навчання, оскільки поєднує в собі інформативність, візуальні образи та емоційний вплив на глядача. Це ефективно доповнює традиційні методи навчання, роблячи навчальний процес більш захоплюючим і доступним для студентів різного віку.

Вони можуть розкривати складні соціальні, економічні та політичні питання, а також привертати увагу до актуальних проблем суспільства. Наприклад, фільми про екологічні кризи, права людини або історичні події допомагають глядачам краще розуміти складність сучасного світу та спонукають до

обговорення цих питань.

Однією з найбільших переваг документальних фільмів є їхня здатність візуалізувати історії та концепції, що допомагає глядачам краще засвоювати інформацію. Візуальний формат фільмів робить складні поняття більш доступними та зрозумілими, особливо для аудиторії з різними навчальними потребами. Завдяки візуальним зображенням, графіці, архівним матеріалам та реальним кадрам, здобувачі вищої освіти можуть краще зрозуміти складні наукові, історичні або соціальні процеси. Наприклад, документальні фільми про космос, війну, кліматичні зміни або глобальні конфлікти роблять ці теми доступними і цікавими навіть для тих, хто не має спеціалізованої підготовки.

Візуальний аспект фільмів дозволяє краще запам'ятовувати інформацію, оскільки людина сприймає до 80% інформації через зір. Тому документальні фільми можуть бути особливо корисними у вивченні тем, що потребують конкретних прикладів, карт або моделей для кращого розуміння (наприклад, географія, історія, медицина або архітектура).

Документальне кіно досить часто викликає обговорення та дебати навколо важливих суспільних питань. Воно відображає реальність і спонукає глядачів до роздумів та дій. Наприклад, документальні фільми про права людини або соціальні нерівності можуть піднімати питання про проблеми, змінювати стереотипи та сприяти впровадженню соціальних змін.

Тому документальні фільми не лише інформують, але й створюють емоційний зв'язок між глядачем та матеріалом. Емоції є важливою складовою процесу навчання, оскільки вони допомагають краще запам'ятовувати інформацію та роблять навчання більш захоплюючим. Емоційний вплив фільмів може також спонукати здобувачів вищої освіти до глибшого аналізу теми і пошуку додаткової інформації, що розширює їхній кругозір і спонукає до самостійного навчання. Наприклад, документальні фільми, що розповідають про історичні події або соціальні проблеми через долі конкретних людей, здатні

викликати співпереживання і глибше розуміння теми та спонукати глядачів до дискусій і активних громадських дій [1].

Документальне кіно часто має мультидисциплінарний характер, оскільки воно охоплює різні аспекти однієї теми: історичний, соціальний, політичний, економічний та культурний. Це дозволяє здобувачам вищої освіти побачити, як взаємопов'язані різні дисципліни та концепції. Наприклад, документальний фільм про зміну клімату може поєднувати наукові дані, екологічні наслідки, соціальні проблеми та політичні рішення, даючи повну картину даної проблеми.

Цей підхід допомагає студентам розвивати системне мислення, оскільки вони бачать, як різні галузі знань впливають одна на одну. Він також сприяє міждисциплінарному навчанню, коли здобувачі можуть використовувати знання з одного предмета для розуміння тем у іншому.

Документальні фільми можуть стати основою для інтерактивних методик навчання. Їх можна використовувати не тільки як джерело інформації, але і як основу для дискусій, дебатів, проектних робіт, групових аналізів. Наприклад, після перегляду документального фільму викладач може запропонувати здобувачам обговорити питання, порушені у фільмі, або підготувати дослідження з теми. Інтерактивні форми роботи з документальними фільмами сприяють розвитку навичок критичного мислення та здатності аргументувати свою точку зору. Крім того, така робота допомагає розвивати комунікаційні навички здобувачів і сприяє кращому запам'ятовуванню матеріалу через його активне обговорення [2].

Документальні фільми доступні для перегляду на різних платформах, що робить їх чудовим інструментом для навчання у будь-якому місці та у будь-який час. Здобувачі вищої освіти можуть переглядати фільми на заняттях, вдома чи під час самостійного навчання, що сприяє більш гнучкому підходу до здобуття знань. Онлайн-платформи, такі як YouTube, Netflix, а також спеціалізовані освітні ресурси пропонують широкий вибір

документальних фільмів з різних дисциплін. Це особливо важливо в умовах дистанційного або змішаного навчання, коли здобувачі можуть самостійно вибирати зручний час для перегляду навчальних матеріалів.

Документальні фільми сприяють розвитку критичного мислення у глядачів, оскільки вони ставлять під сумнів стереотипи і штампи, розкривають різні точки зору та аналізують складні проблеми. Інформованість про медіа та вміння аналізувати інформацію є важливими компетенціями в сучасному світі, і документальне кіно допомагає розвивати ці навички у глядачів будь-якого віку.

Висновок. Документальні фільми відіграють невід'ємну роль у сучасному світі, що стає все більш складним і інформаційно насиченим. Вони сприяють освіті, культурній та соціальній інтеграції, впливають на громадську думку та спонукають до дії.

Документальне кіно є ефективним і потужним інструментом навчання, який робить освітній процес більш цікавим, інтерактивним та доступним. Воно не лише допомагає візуалізувати інформацію, але й розвиває критичне мислення, аналітичні навички та соціальну свідомість здобувачів. Документальні фільми можуть використовуватися у будь-яких дисциплінах, і їх впровадження у навчальний процес відкриває нові можливості для підвищення якості освіти.

Список використаної літератури:

1. Іванов. В. Документальне кіно в школах: застосування уроків правової свідомості та громадянської активності у медіа-просвіті. Документальні фільми як інструмент медіа просвіти з прав людини: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 22-24 квітня 2014 р.) С.26-27

2. Кофман. Г. Он-лайн Центр медіа-просвіти з прав людини як найсучасніший інструмент формування правової свідомості в молодіжному середовищі. Документальні фільми як інструмент медіа просвіти з прав людини: матеріали міжнар.

наук.-практ. конф. (м. Київ, 22-24 квітня 2014 р.) С.37-39

*Рябоконт Н.С.,
старший викладач кафедри психології
Північноукраїнського інституту імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

ДЕПРИВАЦІЯ ТА МОНОТОНІЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: ПСИХОЛОГІЧНІ ІНСТРУМЕНТИ ПОКРАЩЕННЯ ЕМОЦІЙНОЇ СТІЙКОСТІ

Сучасна професійна діяльність дедалі більше характеризується високим рівнем автоматизації, рутинності та відсутністю можливостей для творчого самовираження, що спричиняє численні виклики для психічного благополуччя працівників. Депривація, що виникає внаслідок професійної монотонії, часто проявляється у вигляді емоційного виснаження, зниження мотивації, когнітивної депресії та навіть професійного вигорання. Наукові дослідження вказують на значний вплив цих факторів на загальну якість життя, продуктивність та стабільність емоційного стану працівників.

Особливо вразливими до негативних наслідків монотонії та депривації є працівники, чия діяльність обмежена певними рамками, що знижує можливість для творчої самореалізації, а також працівники з низьким рівнем соціальної підтримки або високою відповідальністю. У таких умовах депривація може стати тригером для розвитку тривожних станів, відчуження, депресії та апатії, які знижують не тільки продуктивність, а й загальне задоволення від роботи.

У зв'язку з цим актуальною є потреба в розробці та впровадженні психологічних інструментів і методів, що сприятимуть підвищенню емоційної стійкості працівників, мінімізуючи наслідки монотонної діяльності та професійної депривації. Зокрема, до таких інструментів можуть належати когнітивно-поведінкові техніки, стратегії управління стресом, методи розвитку гнучкості мислення та емоційного регулювання. Вивчення ефективності цих методів є важливим

завданням, яке дозволяє надати науково обґрунтовані рекомендації для різних категорій працівників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій проблеми депривації та монотонії у професійній діяльності зосереджений на таких основних аспектах:

Вплив депривації на психічне здоров'я та емоційну стабільність працівників. Дослідження свідчать, що депривація у вигляді нестачі сенсорного стимулювання та емоційної взаємодії на роботі є одним з ключових факторів, що сприяють розвитку професійного вигорання. Наприклад, в роботах, присвячених медичним працівникам, вчителям, соціальним працівникам, підкреслюється, що депривація через одноманітні робочі завдання та високий рівень відповідальності призводить до емоційного виснаження та зниження професійної мотивації [3].

Роль монотонії у формуванні когнітивної втоми та зниження продуктивності. Відповідно до останніх досліджень, монотонна діяльність, особливо в умовах автоматизованих процесів, сприяє розвитку когнітивної втоми, знижує здатність до концентрації та викликає апатію. Наприклад, дослідження серед операторів конвеєрних ліній та працівників, зайнятих в адміністративній сфері, показують, що нестача різноманітності завдань суттєво впливає на продуктивність і когнітивні функції працівників [1].

Ефективність інтервенцій, спрямованих на підвищення емоційної стійкості. Зростає інтерес до психологічних інструментів, які можуть підвищити стійкість працівників до монотонії та депривації. Зокрема, методи когнітивно-поведінкової терапії (КПТ), медитації майндфулнес та техніки управління стресом демонструють ефективність у підвищенні адаптивності працівників. Наприклад, дослідження W. Schaufeli та A. Bakker показують, що програми КПТ допомагають знизити рівень стресу та сприяють розвитку стійкості до депресивних станів у відповідь на професійну депривацію [4].

Вплив соціальної підтримки та міжособистісних стосунків на зниження негативних наслідків депривації. Соціальна підтримка з боку колег та керівників виявляється важливим буфером проти наслідків монотонії та депривації. Дослідження вказують, що ті працівники, які мають доступ до соціальної підтримки, легше долають емоційне навантаження та менше схильні до депресії та вигорання [5].

Інноваційні підходи до організації праці, як засіб зниження депривації та монотонії. Новітні підходи, такі як гнучкі робочі графіки, зміна завдань і ротація посад, також показують значний потенціал у зменшенні впливу монотонії. Дослідження показують, що працівники, які мають можливість варіювати робочі завдання, демонструють вищий рівень задоволення роботою та емоційної стабільності [2].

Метою нашого дослідження є аналіз теоретичних підходів та емпіричних даних щодо взаємозв'язку депривації, монотонії та емоційної стійкості, а також на визначення найбільш ефективних психологічних інструментів для зниження негативного впливу цих факторів на психічне здоров'я особистості.

Депривація у професійній діяльності розглядається як психологічний стан, викликаний нестачею сенсорних, емоційних та соціальних стимулів. Вона часто виникає у працівників, зайнятих одноманітною, автоматизованою працею або тих, хто виконує роботу з обмеженими можливостями для самовираження. Монотонія, своєю чергою, означає повторюваність завдань без зміни, що поступово знижує мотивацію та викликає емоційне виснаження. Разом ці явища негативно впливають на загальний психічний стан, продуктивність та якість життя працівників.

Депривація — це стан, при якому організм не отримує необхідного сенсорного, когнітивного або емоційного стимулювання. Тобто це психічний стан, коли суб'єкт не має змоги задовольняти деякі свої основні (життєві) психічні потреби достатньою мірою впродовж тривалого часу. Існує

кілька видів депривації, які можуть впливати на психологічний стан працівників:

Сенсорна депривація — відсутність стимулів або обмеження сенсорної інформації (наприклад, працівники в умовах ізоляції або роботи на висоті).

Соціальна депривація — брак міжособистісної взаємодії (наприклад, вахтові робітники, що працюють в умовах ізоляції).

Емоційна депривація — нестача емоційної підтримки або стимулів, що може викликати стрес та тривогу.

Вплив депривації на професійну діяльність:

зниження продуктивності та концентрації;

погіршення когнітивних здібностей, таких як пам'ять, здатність приймати рішення та обробляти інформацію;

підвищений рівень стресу, тривоги та емоційного виснаження;

виникнення апатії або депресивних станів.

Монотонія — це стан, що виникає при виконанні рутинних або одноманітних завдань протягом тривалого часу. Така діяльність не вимагає значного інтелектуального або фізичного зусилля, але може призвести до втоми, зниження мотивації та уваги.

Вплив монотонії на роботу:

зниження пильності та зосередженості;

підвищення ризику помилок і нещасних випадків;

емоційне виснаження та зниження мотивації;

можливий розвиток психологічних проблем, таких як стрес або депресія;

Обидва фактори — депривація і монотонія — можуть викликати зниження активності в нервовій системі, що впливає на роботу мозку та загальне самопочуття. Це проявляється у вигляді порушень когнітивних процесів, таких як увага, пам'ять та здатність до планування.

Для зменшення впливу цих явищ в професійній діяльності застосовуються різні стратегії, такі як:

впровадження періодів активного відпочинку;

ротація завдань для уникнення одноманітності;
підтримка психосоціальних контактів на робочому місці;
використання технік для підвищення мотивації та залучення до роботи.

Відповідно до сучасних досліджень [1;3], тривала робота в умовах депривації та монотонії може призводити до професійного вигорання, когнітивного виснаження та емоційної нестабільності. Депривація знижує рівень самовдоволення і призводить до розчарування у роботі, а монотонія збільшує ризик когнітивної втоми. У дослідженнях з фахівцями різних сфер (медики, вчителі, соціальні працівники) виявлено, що вплив цих явищ обумовлений не тільки умовами роботи, але й індивідуальними особливостями працівників, такими як рівень емоційної стійкості та наявність соціальної підтримки.

Психологічні інструменти покращення емоційної стійкості та засоби управління депривацією та монотонією.

Когнітивно-поведінкові методики (КПТ). КПТ є однією з найбільш ефективних стратегій, спрямованих на подолання депресивних та тривожних станів, викликаних професійною депривацією. Вона фокусується на зміні негативних переконань і розвитку позитивних установок щодо роботи. У роботах W. Schaufeli та A. Bakker показано, що працівники, які використовують КПТ-техніки, демонструють підвищену стійкість до стресу та краще адаптуються до одноманітних умов праці [4].

Практики майндфулнес та медитації. Методи майндфулнес дозволяють працівникам концентруватися на теперішньому моменті, знижуючи рівень стресу і сприяючи емоційній регуляції. Дослідження показують, що регулярна практика медитації та майндфулнес сприяє зниженню негативного впливу депривації та покращує здатність до концентрації, допомагаючи працівникам знаходити позитив у монотонних завданнях [5].

Розвиток емоційної гнучкості. Емоційна гнучкість передбачає здатність адекватно реагувати на зміни в середовищі та швидко відновлюватися після стресових ситуацій. Практичні

методи включають тренінги з розвитку гнучкості мислення, які вчать працівників приймати робочі труднощі як можливості для розвитку, що особливо важливо в умовах одноманітної діяльності.

Соціальна підтримка та побудова колективної стійкості. Соціальна підтримка є важливим захистом від негативних наслідків депривації та монотонії. Колеги та керівники, що забезпечують сприятливе середовище, допомагають працівникам долати емоційні труднощі та знижувати ризик депресії. Дослідження показують, що наявність системи соціальної підтримки знижує ризики вигорання та емоційного виснаження.

Важливим компонентом є впровадження змін на рівні організації. Наприклад, ротація робочих місць, гнучкі графіки, завдання з різною складністю та можливості для професійного розвитку сприяють зменшенню відчуття депривації та підвищують загальне задоволення від роботи.

Висновки:

1. На основі аналізу сучасних досліджень та інструментів для подолання депривації і монотонії у професійній діяльності можна зробити висновок, що ці чинники суттєво впливають на емоційне та психічне благополуччя працівників, знижуючи їх продуктивність та рівень задоволеності роботою. Депривація, як відсутність сенсорних і емоційних стимулів, а також монотонія, що виникає в умовах повторюваних і одноманітних завдань, підвищують ризик розвитку професійного вигорання та когнітивної втоми.

2. Для зниження негативного впливу цих факторів рекомендується використовувати психологічні інструменти, які включають когнітивно-поведінкові методики, майндфулнес, тренування емоційної гнучкості, а також підтримку на рівні організації. Практики розвитку емоційної стійкості допомагають працівникам краще адаптуватися до умов роботи, підвищуючи їхній рівень стресостійкості та здатність до саморегуляції.

Соціальна підтримка з боку колег і керівників виступає важливим буфером від негативних наслідків депривації, забезпечуючи психологічний комфорт.

3. Зміни на рівні організації, такі як ротація робочих завдань, гнучкі графіки, а також запровадження різних стимулів для розвитку та навчання, можуть допомогти зменшити відчуття одноманітності й підтримати мотивацію працівників. Таким чином, застосування цих методів у комплексі дозволить ефективно управляти наслідками депривації та монотонії, сприяючи підвищенню емоційної стійкості та загальному поліпшенню якості професійного життя працівників.

Список використаної літератури

1. Boring R., Bekkum S.. Effects of monotony in the workplace: Implications for employee engagement and mental well-being. *Journal of Occupational Health Psychology*, 27(1), 2022. P. 45-60.

2. Griffin M. A., Parker S. K., Mason C. M. Job crafting and flexibility in the workplace: Reducing monotony and increasing employee engagement. *Human Resource Management Review*, 34(2), 2024. P. 135-152.

3. Maslach C., & Leiter M. P. Understanding the burnout experience: Recent research and its implications for psychiatry. *World Psychiatry*, 19(2), 2016. P. 103-111.

4. Schaufeli W. B., Bakker A. B. Burnout and work engagement: Understanding their relationship and the role of interventions. *Journal of Applied Psychology*, 106(6), 2021. P. 863-877.

5. Yao J., Lee Y., Kim H. The buffering effect of social support on job stress and emotional burnout in the workplace. *Occupational Health Science*, 6(3), 2023. P. 203-220.

*Рябченко М.С.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри Правознавство
Північноукраїнського інституту ім. Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

НЕВІДПОВІДНІСТЬ ПІДХОДІВ СУДІВ ЩОДО ПРАКТИКИ У СПРАВАХ ПРО СПАДКУВАННЯ

Від початку військового конфлікту в пріоритеті була мілітарна переорієнтація суспільства з метою відсічі агресору, то право та його застосування, особливо цивільне, відійшли на другий план. Ще з часів Риму існує прислів'я «Inter arma silent leges», яке можна перекласти «право мовчить, коли говорить зброя». Спадкове право, яке займає особливе місце в регулюванні відносин громадянина і держави, теж зіткнулося з проблемами та викликами особливого (військового) стану, зокрема: з труднощами встановлення місця (місць) відкриття спадщини, обчисленням строків на прийняття, визначення часу (часових вимірів), а саме моменту смерті спадкодавця (-ів), місцезнаходження спадкоємця (-ів), спадкодавця (-ів) в якості біженців закордоном та необізнаності їх про смерть спадкодавця, існування спадкового майна або знаходження останнього на лінії боєзіткнення чи за лінією фронту.

Правозастосовчу практику ускладнювали:

- триваючі бойові дії на території частини Донецької та Луганської областей, а нині бойові дії ще в трьох областях;
- неготовність державного механізму до викликів військового конфлікту;
- передислокація великої кількості людей, біженців із зони бойових дій;
- неповороткість адміністративного механізму та законодавчої гілки влади: комплексна ситуація, поєднана з одного боку з досить успішною політикою цифровізації та полегшенням доступу до адміністративних послуг та критичною

негнучкістю законодавця щодо відставання норм цивільного законодавства від викликів військового часу.

Першим органом звернення є територіальне управління Національної поліції, до якого заявник звертається з заявою для реєстрації кримінального провадження щодо розшуку зниклої особи. Якщо зниклий безвісти – військовослужбовець, необхідно мати результати службового розслідування щодо обставин, за яких особа вважається з великою вірогідністю зниклою безвісти. Не зважаючи на те, що сповіщення військової частини та витяг про результати службового розслідування є опціональними для подачі, за відсутності таких документів заінтересовані особи отримують негативну відповідь від державних органів. Тобто, за умов інтенсивних бойових дій тягар збирання належних, допустимих доказів покладається на осіб, пов'язаних родинними зв'язками зі зниклим, і ця взаємодія з адміністративним апаратом держави не завжди під силу громадянам.

В Україні з травня 2023 року запрацював Єдиний реєстр осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, створений Міністерством внутрішніх справ України. Для формування запиту на отримання Витягу з Реєстру необхідно обов'язково зазначити ступінь споріднення з особою та додати копії документів, що підтверджують родинні зв'язки з розшукуваною особою. Тут людина стикається з бюрократичними проблемами, адже подати можуть лише близькі родичі та члени сім'ї розшукуваної особи за умови документованих, засвідчених в належному порядку родинних зв'язків. Особливості спадкування під час особливого воєнного стану на сьогодні регулюються постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану». Окрім даного нормативного акту, ще Наказом Міністерства юстиції України «Про затвердження змін до деяких нормативно-правових актів у сфері нотаріату». Але основним регулятором приватних відносин у сфері спадкування в Україні був і залишається Цивільний кодекс України.

Часом відкриття спадщини за загальним правилом є момент смерті спадкодавця (точна година та хвилина доби), тоді як часом відкриття спадщини особи, щодо якої існує припущення про зникнення за особливих обставин, таким моментом визнається дата припущеної загибелі спадкодавця. Спадкоємці автоматично опиняються у становищі таких, які пропустили шестимісячний строк для прийняття спадщини за ч.1 статті 1270 Цивільного кодексу України. Якщо особа пропала безвісти за обставин, що загрожували їй смертю (до прикладу, під час бойових дій) або дають підставу припускати її загибель від певного нещасного випадку або у зв'язку з воєнними діями, збройним конфліктом, то особа може бути оголошена померлою від дня її вірогідної смерті. Обов'язковою умовою встановлення такого факту є звернення до суду із заявою про визнання особи померлою.

Питання строків або часу (часових вимірів) в цивільному судочинстві виглядає по-іншому у період дії воєнного стану в Україні, особливо стосовно смерті особи. Часом відкриття спадщини вважається день смерті спадкодавця або день, з якого спадкодавця оголошено померлим, незалежно від часу державної реєстрації смерті. Найскладнішим питанням спадкування за безвісно відсутнім за законом вбачається встановлення кола спадкоємців. В основі спадкування за законом цивільним законодавством закладено принцип черговості, що полягає у пріоритеті прав одних спадкоємців за законом перед іншими. Кожна черга – це визначене коло осіб, з урахуванням ступеня їх близькості спадкодавцеві, яке встановлене законом на підставі гіпотези про те, що спадкодавець залишив би своє майно найближчим родичам, членам сім'ї, утриманцям і (або) іншим родичам до шостого ступеня споріднення.

Саме це припущення стає найчастішою причиною звернення до суду за встановленням юридичного факту родинних відносин. Хоча Сімейний кодекс України широко застосовує дефініцію «член сім'ї», але чіткого легітимного

визначення він не містить. Обов'язковою умовою для визнання чоловіка та жінки такими, що перебувають у фактичних шлюбних відносинах, крім власне факту спільного проживання, є наявність спільного бюджету, спільної участі у придбанні майна для спільного користування, у витратах на утримання житла, його ремонт, надання взаємної допомоги, наявність усних чи письмових домовленостей про порядок користування житловим приміщенням, інших обставин, які засвідчують реальність сімейних відносин (постанова Верховного Суду від 18.03.2020 року у справі № 695/1732/16-ц, провадження № 61-38901св18).

Тягар доказування покладається на іншого з подружжя в судовому порядку. Війна наклала свій відбиток на фізичну спроможність, реальність та можливість зібрання таких доказів, а практикуючі юристи стикаються з відсутністю доказів у особи, яка звернулася за захистом. За законами логіки відсутність доказів не дорівнює доказу відсутності, і доцільним вбачається застосування доктрини другорядних доказів, які отримують свою релевантність (належність) лише з того факту, що вони прийняті з метою доказування /заперечення інших доказів і стосуються суті позовних вимог або заперечень безпосередньо.

Як зазначає Верховний Суд України у п.21 постанови Пленуму №7 від 30.05.2008 року «Про судову практику в справах про спадкування», проживання однією сім'єю жінки та чоловіка без шлюбу не є підставою для виникнення в них права на спадкування за законом у першу чергу на підставі ст.1261 ЦК України. Разом з тим, ст.1264 ЦК України визначає право особи, яка проживала зі спадкодавцем однією сім'єю не менш як п'ять років до часу відкриття спадщини, на спадкування в порядку четвертої черги спадкоємців за законом. Зазначений п'ятирічний строк повинен виповнитися на момент відкриття спадщини.

Чи відповідає таке прописане право вимогам сучасності, а головне - засадам справедливості і розумності? Риторичне питання, адже під час дії військового стану особи і громадяни, особливо внутрішньо переміщені, часто не встигають через

завантаженість органу державної влади, ДРАЦС, зареєструвати в законному порядку шлюб. Навіть з впровадженням цифрового дистанційного реєстрування шлюбу через додаток «Дія» фактична черга і час очікування складає до трьох місяців. Якщо ж один або двоє зі вступаючих у шлюб військовослужбовці, такі часові виміри несуть додаткові ризики незахищеності та неясності правового положення в розрізі спадкування.

Судова практика Верховного суду наразі випереджає кодифіковані норми, хоча й не несе загальнообов'язкового наслідкового характеру, на відміну від кодексу. Відповідно до правової позиції Верховного Суду від 28 квітня 2021 року в справі № 204/2707/19 (провадження № 61-15380св20), державна реєстрація спадкоємця сама по собі не є беззаперечним доказом його постійного проживання на момент смерті спадкодавця за адресою реєстрації. Частина третя статті 1268 ЦК України вимагає наявності фактичного проживання спадкоємця разом із спадкодавцем на час відкриття спадщини, а не лише реєстрацію місця проживання за адресою спадкодавця, що можуть бути відмінними один від одного. В умовах роз'єднаності сімей через бойові дії, перебування закордоном, такий підхід потребує корегування.

Як наслідок, за існуючих діючих норм законодавства потрібне звернення зацікавленої особи до суду для встановлення факту проживання однією сім'єю з спадкодавцем та одночасне подання позову про надання додаткового строку для прийняття спадщини (частина 3 статті 1272 ЦК України). Заінтересованим спадкоємцям слід розуміти, що факт перебування закордоном і необізнаність про смерть спадкодавця не є істотною підставою для подовження строку прийняття спадщини.

Як висновок, можна констатувати проблематичність спадкування за безвісно відсутнім через розбалансованість підходів судів щодо правозастосовчої практики та відставання кодифікованих норм, недосконалість існуючих цифрових послуг та невідповідність цифрових платформ до нестандартних ситуацій-викликів війни, тяжкість, а навіть подекуди

нереальність можливості довести в суді фактичні шлюбні відносини через обмеженість та виключний список вимог щодо доказів, труднощі з правовстановлюючими документами радянського зразка, випадки втрати правовстановлюючих документів через бойові дії, обмеженість способів і засобів доказування факту сімейних відносин за умови відсутності реєстрації шлюбу, неактуальна вимога доведення факту спільного проживання на час смерті зі спадкодавцем, знаходження закордоном через активні бойові дії та необізнаність про смерть спадкодавця та, як наслідок, пропущення строків для прийняття чи відмови від спадщини. Дискусійним залишається питання щодо подальшого використання з кодексах, законах та інших нормативно-правових актах нормативного поняття «член сім'ї», через його різне розуміння в різних галузях права, різного нормативно прописаного кола осіб, які відносяться до сім'ї. Вбачається необхідність формування єдиного визначення терміну у розрізі спадкового права задля полегшення та спрощення механізму вступу у спадщину. Окремого пропрацювання потребує подальша діджиталізація державних послуг з питань спадкування, розширення спектру можливих доказів правомочностей потенційних спадкоємців та полегшення вступу або відмови від спадщини під час знаходження в евакуації або в якості біженця закордоном.

Список використаної літератури:

1. Уповноважений з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, відповіді на найбільш поширені питання // Електронний ресурс <https://mvs.gov.ua/> .
2. Науково-практичний коментар до Цивільного кодексу України у двох томах, 6-те видання, перероблене та доповнене / за редакцією О.В. Дзери, Н.С.Кузнецової, В.В. Луця. - Київ, Юрінком Інтер, 2019. – Т.ІІ, 1088с.
3. Сердечна І.Л. До питання про поняття «член сім'ї» в сімейному праві: нормативний та доктринальний підходи» / І.Л.

Сердечна, Університетські наукові записки, 2014, №4 (52), с.88-95. // Електронний ресурс www.univer.km.ua.

4. Закон України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин», документ 2505-VIII, чинний, поточна редакція — Редакція від 18.10.2024, підстава - 3901-IX // Електронний ресурс <https://zakon.rada.gov.ua/law2s/show/2505-19#Text> .

5. Трохи про приватне право в судовій практиці (за матеріалами публікацій в соціальній мережі Facebook за 2021 рік) / Редактор та упорядник В. І. Крат. – Київ, 2021. 234 с.// Електронний ресурс <https://t.me/glossema/2>.

6. Трохи про приватне право в судовій практиці (за матеріалами публікацій в телеграм-каналі «Трохи про приватне право» за 2022 рік) / Автор та редактор В. І. Крат. – Київ, 2022. 444 с. // Електронний ресурс: <https://t.me/glossema/727>.

7. Цивільний кодекс України // Електронний ресурс <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> .

8. Сімейний кодекс України // Електронний ресурс <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> .

9. Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження змін до деяких нормативно-правових актів у сфері нотаріату» №1118/5 від 11.03.2022 року // Електронний ресурс <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0325-22#Text> .

10. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» від 28.02.2022 №164 // Електронний ресурс <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0325-22#Text> .

Стефанишин О.Б.

*к.е.н., доц. кафедри менеджменту, економіки та туризму
Львівського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП»,*

Коновальчук П.М.,

*здобувач ВО другого освітнього рівня (магістр),
спеціальності менеджмент
Львівського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

ОСОБЛИВОСТІ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ, ЩО ПОВ'ЯЗАНІ З ОСНОВНИМ ВИРОБНИЦТВОМ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В АГРАРНІЙ СФЕРІ

Постановка проблеми. Процесний підхід до організації управління бізнесом є сучасним підходом до побудови управління і вимагає адекватної системи, що відповідає цілям, які ставить перед собою сільськогосподарська організація, збору, синтезу, обробки та аналізу інформації в розрізі бізнес-процесів.

Бізнес-процеси є одним з основних інструментів для підвищення ефективності підприємницької діяльності.

Керівники часто не мають чіткого уявлення про інтеграцію всіх бізнес-процесів у єдину систему, що ускладнює управлінські рішення та знижує конкурентоспроможність.

Неправильно побудовані процеси можуть призводити до зниження продуктивності, зростання витрат і невиконання планів, тому сільськогосподарські організації часто стикаються з проблемами оптимізації своїх бізнес-процесів.

Сільське господарство підлягає впливу багатьох зовнішніх факторів (клімат, ринок, державне регулювання), що вимагає гнучкості та швидкої адаптації бізнес-процесів.

Багато аграрних підприємств не використовують сучасні технології для автоматизації бізнес-процесів, що може ускладнити збору та обробку інформації, необхідної для прийняття обґрунтованих рішень.

Тому керівники сільськогосподарських організацій, що стикаються з важливим завданням – створення ефективної системи управління, яка забезпечить значні досягнення в ключових і перспективних виробничих процесах – можуть досягти високих виробничих і фінансових результатів своїх підприємств, виходячи з процесного підходу.

Аналіз досліджень і публікацій. Особливості формування бізнес-процесів у сільськогосподарських підприємствах, для прикладу, досліджували Л. Ліпич, Л. Ющишина [1], особливості управління бізнес-процесами на сільськогосподарських підприємствах Миронова О. О. [2].

Невирішені частини загальної проблеми. Проте, досі немає узгоджених методик для чіткої ідентифікації та класифікації бізнес-процесів, що заважає формуванню адекватної системи управління. Це включає відсутність зрозумілого алгоритму для декомпозиції процесів на рівні підпроцесів.

Метою дослідження є розвиток теоретичних і методичних підходів до визначення та ідентифікації бізнес-процесів в аграрних організаціях з наступною ціллю їх оптимізації для підвищення ефективності та адаптивності сільгоспідприємств в умовах змінного середовища.

Основні результати дослідження. Під бізнес-процесами слід розуміти «набір логічно взаємопов'язаних дій або завдань, виконання яких призводить до очікуваного результату. Тому практично всі процеси організації можна віднести до бізнес-процесів» [3].

У процесі фінансово-господарської діяльності сільськогосподарських організацій реалізується велика кількість різноманітних функцій, які воно прагне виконувати максимально ефективно. Але зосередимось передусім на бізнес процесах сільськогосподарської організації, що пов'язані з основним виробництвом.

Координація різних бізнес-процесів в сільськогосподарській організації, яку вважаємо економічною

системою є вкрай важлива. Це, у свою чергу, вимагає чіткої ідентифікації бізнес-процесів у рамках економічної системи. Ідентифікація бізнес-процесів дозволить визначити інформаційні потреби про них, а також сформуванати систему управління бізнес-процесами, адекватну реалізованій сільськогосподарською організацією стратегії.

Бізнес-процеси являють собою набір взаємопов'язаних операцій, спрямованих на отримання певних результатів, який вказує на початок і кінець, точне визначення входів, виходів, механізмів виконання та контролю. Рекомендується використовувати бізнес-процеси, коли:

- планується або здійснюється реструктуризація сільськогосподарської організації та/або зміна форми власності, а також впровадження нових підходів до управління;
- спостерігається зниження ефективності роботи та управління організацією або окремою особою або видів діяльності;
- зауважується відсутність зрозумілості в діяльності та розподілі відповідальності за результати, розкоординованість дій і так далі.

Також необхідно пам'ятати про проблеми оперативного характеру: необхідність збільшення обсягів виробництва, значні витрати, зниження якості, велика тривалість експлуатації; підготовка до запровадження системи управління якістю; неконтрольоване значне збільшення чисельності персоналу; підготовка до ефективності інформаційних потоків та автоматизації сільськогосподарської діяльності організації; вдосконалення системи супровідної документації для управління.

Бізнес-процес – це спеціальний процес, який служить для реалізації основних цілей компанії (бізнес-цілей) і описує її центральну сферу діяльності. Прикладом бізнес-процесів сільськогосподарської організації в рослинництві можуть бути: обробіток ґрунту, посів, вимоги до ґрунту і добрив, захист

посівів від хворіб, шкідників і бур'янів, очищення, обробка зерна після збору врожаю.

В даний час теорією і практикою склалися різні підходи до класифікації бізнес-процесів.

По відношенню до організацій сільського господарства бізнес процеси всередині кожного з них доцільно розділити спочатку на процеси верхнього рівня та потім декомпонувати їх. Тобто вся діяльність організації поділяється на кілька рівнів – незалежних частин, кожна з яких представляє послідовність операцій, яка закінчується певним результатом.

Наприклад, для сільськогосподарської організації можна виділити такі бізнес-процеси верхнього рівня:

- основні: закупівля, доставка, зберігання, виробництво, продаж;
- допоміжні або забезпечуючі: адміністративно-господарське забезпечення, юридичне забезпечення, бухгалтерія, кадрове забезпечення;
- управлінські (бізнес-процеси розвитку та вдосконалення): стратегічний менеджмент, фінансовий менеджмент, управління маркетингом.

Бізнес-процес можна розділити на кілька підпроцесів, які мають свої власні атрибути, але також спрямовані на досягнення головної мети бізнес-процесу.

Такий поділ бізнес-процесів поширений і містить детальне відображення бізнес-процесу та його підпроцесів між певними рівнями діяльності. Потрібно будувати бізнес-процеси у спосіб, який створює вартість і цінність для споживачів. Результат правильно побудованих бізнес-процесів підвищує споживчу цінність і прибутковість (зменшує собівартість виробництва готової продукції). Основною метою кожного бізнес-процесу в сільськогосподарських організаціях є перетворення вхідних ресурсів (включених у ресурси процесу, необхідні для виконання процесу) на виході – на результат, продукт процесу.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Дослідження підтвердило, що процесний підхід є важливим

інструментом для підвищення ефективності аграрних організацій. Чітка ідентифікація бізнес-процесів дозволяє краще зрозуміти інформаційні потреби та налаштувати системи управління відповідно до стратегічних цілей. Вплив зовнішніх факторів, таких як зміни клімату та ринкові коливання, вимагає від підприємств гнучкості у своїх бізнес-процесах. Слід заважити також про необхідність впровадження сучасних технологій автоматизації, що є критично важливим для покращення збору та аналізу даних і сприяє прийняттю обґрунтованих управлінських рішень. Перспективи подальших досліджень включають розробку нових методик інтеграції бізнес-процесів, що дозволить створити більш злагоджену управлінську систему.

Список використаної літератури

1. Ліпич Л. Г., Ющишина Л. О. Особливості формування бізнес-процесів на сільськогосподарських підприємствах. *Вісник Львівського національного аграрного університету: Економіка АПК*. 2009. №16(2). С. 281-289. URL: <http://base.dnsgb.com.ua/files/journal/Visnyk-Lvivskogo-Nats-agrar-univer/Zem/2009/files/09llgae.pdf>.
2. Миронова О. О. Особливості управління бізнес-процесами підприємств АПК. *Інтернаука*. 2018. №4. С. 21-28. URL: <http://www.inter-nauka.com/magazine/economy/https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/636002>
3. Управління бізнес-процесами (Business Process Management). URL: <http://surl.li/eofao>
4. Кім В. О. Система управління бізнес-процесами в аграрній сфері: економічний моніторинг та вектори розвитку. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2022. Том 7. № 4. С. 181-186. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2022-4-26>
5. Гнатишин Л., Варфалюк В. Особливості управління бізнес-процесами у великотоварних сільськогосподарських

підприємствах. *Аграрна економіка*. 2023. Т. 16. № 1-2. С. 60-68.
URL:

https://agrarianeconomy.lnup.edu.ua/images/docs/ae_2023_16_1-2/AE-16_1-2_7.pdf

6. Стефанишин О. Б., Магас Н. В. Можливості та перспективи українського агросектору в умовах євроінтеграції. Фінансово-облікова політика України в умовах європейської інтеграції: нові можливості та перспективи : монографія / за заг. ред. Л. П. Сідельникової. Херсон : Книжкове вид-во ФОП Вишемирський В.С., 2024. С. 397-415.

ПСИХОЛОГІЯ СПОЖИВАЧА

Постановка проблеми. У сучасному глобалізованому ринку споживач має надзвичайно великий вибір товарів і послуг, що значно ускладнює процес прийняття рішень. Психологія споживача є ключовим напрямом досліджень, спрямованим на вивчення факторів, які впливають на вибір та поведінку споживача. Це важливо не лише для бізнесу, а й для загального розуміння економічних процесів, зокрема у періоди економічних криз чи змін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Д. Канеман і А. Тверські в своїх дослідженнях показали, що процес прийняття рішень часто відхиляється від раціональних моделей, а на вибір споживачів впливають емоційні та когнітивні упередження. Наприклад, теорія перспектив показує, як люди оцінюють можливі втрати і виграші, часто переоцінюючи ризики втрати [1, с. 120]. Дослідження Р. Тайлера підкреслюють, що соціальні впливи і норми значно формують поведінку споживачів, особливо в групових умовах [2, с. 58]. Останнім часом з'являються праці, які розглядають культурні аспекти споживчої поведінки та вплив індивідуальних цінностей на рішення про покупку.

Виділення невирішених частин проблеми. Хоча було проведено чимало досліджень, недостатньо вивченою залишається роль культурного контексту. Наприклад, споживачі з різних культур можуть мати суттєво відмінні упередження щодо брендів або цінових категорій. Також малодослідженою залишається роль особистих цінностей, що може сприяти або перешкоджати прийняттю рішень про придбання певних товарів.

Мета дослідження. Дане дослідження зосереджується на аналізі ключових психологічних факторів, які впливають на

вибір споживачів у контексті глобалізації ринків та різноманіття соціально-культурних умов. Це сприятиме вдосконаленню маркетингових стратегій, підвищуючи їхню ефективність і соціальну відповідальність.

Виклад основного матеріалу. Психологія споживача розглядає процес прийняття рішення як серію етапів: усвідомлення потреби, збір інформації, оцінка альтернатив, рішення про покупку і післяпродажне оцінювання. На кожному з цих етапів діють психологічні фактори, такі як вплив когнітивних упереджень, реклама, особисті цінності та соціальні очікування. Наприклад, ефект якоря визначає, як початкова інформація про товар впливає на його подальше сприйняття, а принцип рідкості створює відчуття терміновості та спонукає до швидшого прийняття рішення.

Перспективи подальших розробок. Подальші дослідження доцільно зосередити на аналізі сучасних тенденцій, таких як зростання попиту на екологічно чисті товари, а також на вивченні психологічних аспектів онлайн-споживання. Зокрема, увага має бути приділена впливу інформаційних технологій та соціальних мереж, які активно формують образ товарів і послуг у свідомості споживача.

Список використаної літератури:

1. Канеман, Д., Тверські, А. Поведінкові аспекти прийняття рішень. Економіка і психологія. – К.: Наука, 2015. – С. 120-145.
2. Тайлера, Р. Соціальна психологія споживання. – Х.: Основа, 2018. – С. 58-70.
3. Беккер, Г. Мотивація та вибір споживача. – Л.: Літера, 2020.
4. Арнольд, М. Поведінкова економіка та маркетинг. – К.: Бізнес Плюс, 2021.

Черненко Б.О.,
*здобувач вищої освіти групи ІНЗ-9-22-БІПС (4.0 д),
Північноукраїнський інститут імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

ВПЛИВ ВІЙСЬКОВИХ ПОДІЙ НА ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ

Актуальність проблеми. Українці сьогодні стикаються з війною, що ставить питання виживання та безпеки на перший план збереження психічного здоров'я. Особистість перебуває під загрозою цілісності, яка включає як фізичний, так і ціннісний аспект події. Психологічна безпека в умовах стресу підвищується адаптацією, здатністю витримувати навантаження та контроль над ситуацією. На психіку дитини під час війни особливо впливають свідчення насилля, вибухи та відчуття постійної напруги, що викликає пригнічений стан.

Мета статті – дослідити вплив війни на психіку та емоційний стан дитини. У небезпечних умовах усунення впливу травматичних подій забезпечуються механізмами психологічного захисту та копінг-стратегіями, які разом створюють адаптаційні процеси. Психологічний захист дискомфорту, а копінг-стратегії допомагають усунути небезпеку, що є основою долає поведінки. Важливими ресурсами є психологічні (здоров'я, установки) і соціальні (допомога суспільству), які під час війни мають особливе значення, порушують порушення соціальних структурних функцій на психіку дорослих і почуття безпеки дітей [11].

Негативний дитячий досвід спричиняє соціальні, емоційні та когнітивні зміни, які можуть призвести до ризикованої поведінки, хвороб і порушення соціальних зв'язків. Протестуйте захисні фактори, як-от підтримка з боку батьків, які допомагають дитині долати труднощі. Дослідження дітей, які перебували в зоні конфлікту, показали астенію, емоційну лабільність, головний біль, тривожність, порушення сну та

когнітивних процесів. Військовий досвід порушує психоемоційну регуляцію, що може привести до дезадаптації. Відповідно до DSM-V, критерії для оцінки травми включають експозицію до загрози життєдіяльності, інтрузивні симптоми, уникання, негативні зміни в настрої та реактивності, які тривають більше місяця і впливають на життєдіяльність. Незавершеність психіки дітей, слабкий нервовий контроль і переваги лімбічної системи, орієнтовані на виживання, обумовлюють їхню вразливість до травм. Діти часто реагують на травми регресивною поведінкою (енурез, смоктання пальця) та ПТСР проявляються, викликаючи уникнення, гіперзбудливість, агресію, психосоматичні симптоми.

Основною стратегією захисту є уникнення, яке тимчасово впорається з травмою, але згодом може негативно впливати на когнітивний та емоційний розвиток. Допомога батькам у прийнятті та підтримці дітей дійсно важливу роль у подоланні наслідків травматичних подій. Діти можуть виявити посилену залежність від батьків, втрачати інтереси до ігор або відтворювати одну й ту ж гру, пов'язану з травматичними подіями. У школярів часто з'являється страх втратити близьких, почуття провини за негативні події, а також сильне непокоєння захисту щодо рідних. Війна має значний вплив на емоційний стан дітей, особливо тих, хто був змушений покинути зону бойових дій (Буча, Бахмут, Маріуполь, Северодонецьк, Слов'янськ, Херсон). У таких дітей часто знижується емоційна виразність та складність у виражених почуттів, що впливає на їхню комунікацію й відносини. Відчуття відокремленості й неможливість поділитися переживаннями посилюють їхню самотність.

Дослідження С. Лесінскієне та О. Костюк показали, що спосіб спілкування батьків із дітьми про війну проблему на дитяче сприйняття подій. Ігри й малюнки стають для дітей завдяки вираженню переживання, дозволяючи дорослим краще зрозуміти позитивний стан дітей. Показник Малюнок як метод дослідження дозволяє поглибити аспекти дитячого сприйняття

та виразити зміст, що важко перед Вивчаючи дитячий малюнок, дорослий повинен уважно слухати, приділяючи тому увагу, що дитина сама говорить про своє зображення.

Ф. Дольто вважала, що малюнок — це своя рідна «невидима» історія, яку тільки дитина може «озвучити». Малюнок — не просто образ, а акт, який виражає переживання, стосунки та почуття до важливих людей. Так дитина через малюнок відображає своє ставлення до світу.

У дітей-переселенців малюнки часто пов'язані з темою війни: зображення зброї, військових дій, залишених домівок і втрат. У їхніх розповідях відчутні надія на повернення, прагнення захистити близьких. Спосіб, у якому дитина приймає війну, значною мірою формується під впливом батьківських висловлювань та медіа, що створює для дитини власний досвід війни. Саме тому оформлення малюнків у безпечному просторі є важливою частиною роботи.

У психотерапії малюнок використаний як метафоричний інструмент для відображення дитячих переживань. Цей метод забезпечує такий етап:

1. Підготовчий етап – стабілізація та створення безпечного простору.

2. Символічний етап – опрацювання травматичного досвіду, де дитина малює свою історію, як у проєкті War Toys.

3. Емоційне закриття – зниження емоційного напруження, інтеграція подій у власне життя.

4. Ресурсний етап – особистісне відновлення.

Ці етапи допомагають дитині подолати травму, усвідомити власне почуття та знайти внутрішній ресурс для відновлення.

Таблиця 1

Відмінності у малюнках за матеріалом та кольоровою гамою

Назва критерію	Значення критерію	Присутність критерію, кількість	Присутність критерію, %
Вибір матеріалу для малювання	олівець/фломастер	47	67
	фарби	23	33
Перевага кольору (більш ніж 1/3)	чорний	15	21,4
	синій	5	7,1
	синьо-жовтий	5	7,1
	червоний	4	5,7
	чорний-червоний	9	12,9
	зелений	2	2,9
	чорний-зелений	3	4,3
	жовтий	1	1,4
	чорний-зелений-синьо-жовтий	4	5,7
	чорний-синьо-жовтий	17	24,3
Кількість кольорів	чорний-зелений-червоний-синьо-жовтий	5	7,1
	Понад 5 кольорів	65	93
Насиченість кольорів	чорно-білий	5	7
	насичений	38	54
	ненасичений	32	46

Таблиця 2

Відмінності у малюнках за розміром і кількістю деталей

Назва критерію	Значення критерію	Присутність критерію, кількість	Присутність критерію, %
Розмір зображення на малюнку	малий (менш як 1/3)	8	11,4
	великий (більш ніж 1/3)	62	88,6
Кількість деталей	детальні	38	54,3
	схематичні	25	35,7
	хаотичні	7	10
Два світи, розділення, порівняння до/після	так	9	12,9
	ні	61	87,1
Підписи на малюнках		21	30

На емоційний стан дитини можуть указувати й малюнки, у яких сюжети розділені лініями або полярні за кольорами. Найчастіше це говорить про наявність захисних механізмів, зокрема дисоціацію або розщеплення у свідомості, неможливість допустити жахливі події до їх усвідомлення.

Таблиця 3

Відмінності у малюнках за відображенням тематики війни

Назва критерію	Значення критерію	Присутність критерію, кількість	Присутність критерію, %
Зображення війни	так	34	48,6
	ні	36	51,4
Наявність символіки	українська	35	50
	російська	9	12,9
Наявність сюжету, сцени події	так	48	68,6
	ні	22	31,4

Таблиця 4

Присутність у малюнках параметрів картини світу

Назва параметру	Присутність параметру, кількість	Присутність параметру, %
Світ речей (техніка, зброя)	20	28,6
Природа (рослини, тварини)	35	50
Суспільство (люди, стосунки)	10	14,3
Я	5	7,1

Більша частина малюнків (62%) має великі розміри, заповнює весь простір аркуша. Більше третини малюнків (38%) містять деталі сюжету. Хаотичне зображення мають 10% малюнків дітей, це зображення кола, каракуль червоними, чорними кольорами, із сильним натиском на олівець, що може свідчити про сильну тривожність дитини. Агресія виявляється в малюнках із вулканами, вогнем, червоною великою квіткою, змією, наявності у зображеннях людей великих зубів. У малюнках присутня українська символіка, жовто-блакитні кольори, що супроводжувалося словами: «Україна незламна!», «Україні слава! Героям – слава!», «ЗСУ!». Діти супроводжували малюнок словами, які більше спрямовували у майбутнє в очікуванні перемоги та закінчення війни, висловлювали любов до близьких, тварин. Діти підписували малюнки фразами: «Я мрію», «Я хочу, щоб закінчилася війна», «Хочу перемоги!», «Мій брат військовий». Усі підписи мають емоційне навантаження. Не всі малюнки містять тематику війни (36%). Зустрічаються малюнки із зображенням минулого життя, мрій, хобі, близьких людей, тварин – усього того, що є цінним для дитини, на що вона може спиратися під час спогадів про війну. Половина малюнків містить українську символіку, що вказує на процеси національної ідентифікації та ідентичність з Україною.

Ця символіка протиставлена російській символіці, зокрема вона може на малюнках виглядати в чорних фарбах, відокремленою, зруйнованою тощо. Понад половина малюнків (68,6%) дітей показують певний сюжет, «розповідають» про події,

Можна зробити висновок, що стан дитини в умовах війни може сприяти як залученню ресурсів, так і погіршенню психічного здоров'я через емоційне напруження та виснаження. Тому дитині вкрай важливо допомогти впоратися зі своїми емоціями через розуміння того, що відбувається. Ці завдання покладаються на значущих дорослих, психологів. Таким чином, діти з досвідом вимушеної міграції, які зазнали впливу війни, потребують психологічної допомоги, основна мета якої – створення простору та умов для захисних відносин дитини. Допомогою може стати залучення позитивного досвіду дитинства, а саме: вміння говорити з родиною про свої почуття, відчуття та досвід підтримки сім'ї у важкі часи, задоволення від приналежності до своєї спільноти, відчуття приналежності до колективу в школі, відчуття приналежності до традицій сім'ї, громади тощо, відчуття підтримки друзів, наявність принаймні двох дорослих, які не є батьками, які щиро піклувалися, цікавилися дитиною, відчуття безпеки та захищеності з боку дорослих удома.

Завдяки створенню захисних стосунків виокремлюється коло психологічного супроводу, завданнями якого є:

1. Відновлення відчуття безпеки – відновлення безпечного простору, створення соціальних контактів; стабілізація психічного стану дитини через виконання вправ для зняття фізичної та емоційної напруги; послаблення жорстких захисних механізмів через розкриття можливостей для розвитку.

2. Відновлення, зміцнення та активізація психологічних ресурсів дитини.

3. Символізація та інтеграція досвіду війни в нове життя через символічне вираження, інтегрування негативного життєвого досвіду, вибудовування нового ставлення до травматичних подій.

4. Активація природних механізмів відновлення, адаптація до нового середовища та розвиток творчих здібностей дитини потребують співпраці з її сім'єю, залучення практикуючих психологів, психотерапевтів і консультантів. Психологічна підтримка включає різноманітні методики: техніку релаксації, зняття м'язової напруги, соціально-психологічні тренінги, групові та індивідуальні заняття. Артерапія завдяки розумінню травматичного досвіду через малюнки, створення метафор, розповідь казок, що зменшує деструктивні емоції та керува

Основні висновки дослідження щодо впливу військових подій на психічне здоров'я перес

малюнки дітей демонструють значний емоційний вплив війни;

взаємодія з батьками та іншими дітьми дорослими є критичною для захисних відносин;

сформовані захисні відносини слід використовувати як підтримку під час психол

Основні напрями супроводу включають: відновлення безпеки, посилення ресурсів, інтеграцію військового досвіду та розвиток природних механізмів відновлення й адаптації.

Список використаної літератури:

1. Бочелюк В., Панов С. Діагностика реадaptaційного потенціалу особистості: методологічний аспект. Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Психологія. 2019. Вип. 60. С. 8–24.

2. Вавілова А.С., Кіба С.Г. Захисна організація особистості при переживанні деперсоналізації та дереалізації. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія «Психологія». 2022. Т. 33(72). № 3. С. 113–118.

3. Зливков В.Л., Лукомська С.О., Федан О.В. Психодіагностика особистості у кризових життєвих ситуаціях. Київ : Педагогічна думка, 2016. 219 с.

4. Стан психологічного здоров'я дітей із зони військового конфлікту на Сході України / І.С. Лебець та ін. Охорона здоров'я дітей та підлітків. 2019. № 1. С. 27–30.

5. Лесінськієне С., Костюк О. Як діти дошкільного віку в Литві сприймають війну в Україні: аналіз їхніх малюнків. Простір арттерапії: мистецтво відновлення психічного здоров'я в часи війни: зб. матеріалів XX Міжнародної міждисциплінарної науково-практичної конференції, 31 березня – 2 квітня 2023 р. Київ, 2023. С. 77–81.

6. Махній М.М. Проективний психологічний інструментарій для роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. Чернігів: Десна Поліграф, 2021. 320 с.

7. Оверчук В. Проблема психологічної безпеки особистості в умовах військового стану. Наукові перспективи. 2022. № 12(30). С. 461–471.

8. Оніщенко Н.В., Тимченко О.В. Особливості використання психологічних захисних механізмів та копінг-стратегій цивільним населенням, постраждалим від надзвичайної ситуації воєнного характеру. Психологічний журнал. 2022. Вип. 8. С. 81–92.

9. Підчасов Є.В., Чепелева Н.І. Вплив пролонгованих травматичних подій (військових подій) на емоційну сферу дитини. Психічне здоров'я особистості у кризовому суспільстві: зб. матеріалів VII Всеукр. науково-практичної конференції, 28 жовтня 2022 р. Львів, 2022. С. 276–279.

10. Процик Л. Переживання надзвичайної ситуації як вітальної загрози. Наукові перспективи. 2022. № 12(30). С. 500–509.

11. Сміт П., Дирегров Е., Юле У. Діти та війна: навчання технікам зцілення. Children and War Foundation, Bergen, Norway 1999–2012. Львів : Інститут психічного здоров'я УКУ, 2014. 70 с.

12. Титаренко Д.С. Особливості функціонування механізмів психологічного захисту у рятувальників в умовах екзистенціальної загрози: монографія. Харків: НУЦЗУ, 2011. 151 с.

13. Широка А.О., Брух І.І. Емоційна залежність у романтичних стосунках: роль несприятливого дитячого досвіду

та ранніх дисфункційних схем. Психологія і особистість. 2021. № 2(20). С. 143–158.

14. Яцина О.Ф. Вплив війни на психічне здоров'я: ознаки травматизації психіки дітей та підлітків. Наукові перспективи. 2022. № 7(25). URL: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-7\(25\)-554-567](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-7(25)-554-567).

*Щербина Н.О.,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри педагогіки та гуманітарних дисциплін
Пенітенціарної академії України*

АКСІОЛОГІЧНИЙ КОМПОНЕНТ ВИКЛАДАННЯ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН В УМОВАХ ВІЙСЬКОГО СТАНУ

Початок широкомасштабного російського вторгнення загострив низку суспільних проблем. Безсумнівно, першочерговим завданням стало збереження життя і здоров'я громадян України, але питання організації освітнього процесу також потребувало свого вирішення. Вже 24 лютого 2022 р. Міністерство освіти і науки видало роз'яснення, з рекомендацією здійснювати освітній процес у дистанційній формі [5]. Наразі військовий стан триває понад два роки, і загалом система освіти адаптувалася до нових реалій. За цей час вітчизняні науковці підготували низку наукових студій, які стосуються різних аспектів освіти в сучасних реаліях. Так, М.М. Слюсаревський та Л.В. Григоровська розглядають особливості психологічної підтримки учасників освітнього процесу в умовах війни [6]. Г.Г. Кривчик та С.П. Лагдан акцентують увагу на методиці викладання суспільних наук в умовах військового стану [2]. Втім малодослідженою постає проблема аксіологічного наповнення предметів гуманітарного циклу, які в умовах інформаційної війни, мають зміцнювати почуття національної гідності й утверджувати національні цінності на протипагу російській пропаганді.

Метою нашого ми вбачаємо у визначенні ролі предметів гуманітарного циклу у формуванні ціннісних орієнтирів сучасної молоді в умовах російської агресії.

Однією з традиційних ознак українського суспільства є його демократичність, яка притаманна різним сферам

суспільного життя, зокрема й вітчизняній освіті. На жаль, тривалий час патріотичне виховання в системі української освіти було суто формальним. У прийнятій 2022 року Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України значиться: «до сьогодні українська освіта не мала переконливої і позитивної україноцентричної традиції, досвіду щодо виховання патріотизму в дітей та молоді, у попередні часи боялися взагалі терміна «національний», а «патріотичне виховання» сприймали винятково в етнонародному або неорадянському вимірі [4]. Проте широкомасштабне російське вторгнення докорінно змінило ситуацію. З цього приводу Г.Г. Кривчик та С.П. Лагдан слушно зауважують, що в умовах війни пріоритетним напрямом освітньої діяльності стало національно-патріотичне виховання, спрямоване на формування у здобувачів національної свідомості, громадянської відповідальності, любові до рідної землі, її історії, культивування кращих рис української ментальності, бережливого ставлення до національного багатства країни, мови, культури, традицій. Це посилює роль дисциплін гуманітарного циклу та професійну відповідальність викладачів-гуманітаріїв [2].

Н.О. Аксакова наголошує, що саме гуманітарні дисципліни, які відтворюють явища цілісно, сприяють розвитку образного мислення, емоційної чуттєвої сфери і рефлексивного сприйняття інформації, дозволяють студенту тим самим виробити творчий підхід до власної діяльності. Крім цього, завдяки діалектичності змісту гуманітарні дисципліни формують фундаментальні основи для розвитку системного мислення, уміння поєднувати розрізнені елементи в ціле, а найголовніше – розвивають комунікативні якості [1, с. 5]. Тому саме завдяки гуманітарним наукам здобувачі вищої освіти формують свій світогляд і ціннісні орієнтири. Досліджуючи проблеми формування цінностей сучасної молоді, слід звертати увагу на їхні психологічні особливості. З цього приводу М.П. Олексюк відзначає такі особливості сучасних здобувачів освіти: «Сучасна молодь суттєво відрізняється від молоді ХХ ст.

і таке твердження можна відстоювати після здійсненого ґрунтового аналізу сучасних досліджень щодо молоді, зокрема відрізняється вона саме за такими характерними ознаками:

1) інформаційне суспільство дозволяє молоді опанувати сучасну інформацію, класифікувати її, усвідомлювати й приймати відповідно до особистих інтересів та професійної підготовки їх як майбутніх фахівців;

2) сучасна молодь живе в країні, де розвивається демократія;

3) прагнення молоді до нового, їх оперативне сприйняття, пов'язане з обумовленим їх віком;

4) потенційна можливість здобувати освіту за кордоном в умовах європейського вектора та можливість здобувати освіту дистанційно в різних освітніх закладах [3, с. 215].

З усього вище зазначеного можемо дійти висновку, що для формування певних стійких переконань доцільно звертатися саме до діяльнісного підходу, дотримуючись якого, викладачі подають знання не у готовому вигляді, а у процесі активної пізнавальної діяльності. На наше переконання, виховання ціннісних орієнтирів сучасної молоді має відбуватися саме таким шляхом. Причому цей процес має відбуватися на всіх етапах освітнього процесу, а не лише на окремих виховних заходах.

При вивченні дисциплін гуманітарного циклу викладач має змогу спрямувати пізнавальну діяльність здобувачів вищої освіти на пошук інформації, що формує почуття національної гідності й патріотизму. Наприклад, вивчаючи предмет «Основи наукових досліджень та академічної доброчесності» курсанти та студенти Пенітенціарної Академії України мають завдання підготувати невеликі дослідження про науковий доробок вітчизняних науковців від минулого до сьогодення. При вивченні дисципліни «Етика та естетика» здобувачам вищої освіти, зокрема, пропонується готувати доповіді про відомих і маловідомих представників українського мистецтва, завдяки чому молодь має змогу дізнатися більше про культурні здобутки

саме українських діячів і надалі ділитися набутими знаннями з однолітками, тим самим, долаючи комплекс меншовартості у цій сфері, що протягом тривалого часу цілеспрямовано формувався північним сусідом. При вивченні педагогіки, акцентується на здобутках українських педагогів, здійснюється порівняльний аналіз української системи освіти з освітніми системами інших країн, що дає можливість пересвідчитися у її сучасності й відповідності європейським стандартам. Вагому роль також доцільно приділити можливостям, які мають українські здобувачі вищої освіти у рамках Болонського процесу. Завдяки цьому курсанти і студенти розвивають навички і вміння дослідницької діяльності, розвивають критичне мислення й утверджують свою самодостатність, самобутність та гідність як представників української нації.

Отже, на нашу думку, викладання гуманітарних дисциплін в умовах військового стану, окрім безпосереднього змістовного компоненту повинно сприяти формуванню почуття національної гідності й патріотизму, зокрема і завдяки систематичній дослідницькій роботі здобувачів вищої освіти з окремих питань, які підкреслюють досягнення представників української нації у різних сферах суспільної діяльності. Перспектива подальших досліджень полягає у розробці спеціальних українознавчих тем та їх інтеграції у різні навчальні дисципліни.

Список використаних джерел:

1. Аксакова Н.О. Особливості викладання гуманітарних дисциплін для здобувачів технічної освіти. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. 2021. Випуск 79 том 1. С. 5–9.

2. Кривчик Г.Г., Лагдан С.П. Викладання гуманітарних дисциплін у закладах вищої освіти в умовах воєнного стану: форми і методи. Журнал «Наукові інновації та передові технології» (Серія «Управління та адміністрування», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Психологія», Серія «Педагогіка»). 2023. № 5(19). С. 518–528.

3. Олексюк М.П. Формування в сучасній молоді життєвих цінностей та навичок. Освітній процес в умовах війни та у повоєнний період: виклики, правила, перспективи : матеріали всеукраїнського науковопедагогічного підвищення кваліфікації, 4 березня – 14 квітня 2024 року. – Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. С. 215–220.

4. Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України та визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти і науки України: Закон України № 641 від 16.06.2015.

5. Роз'яснення МОН щодо роботи закладів освіти у межах правового режиму воєнного стану. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/rozyasnennya-mon-shchodo-roboti-zakladiv-osviti-u-mezhah-pravovogo-rezhimu-voennogo-stanu> (дата звернення: 06.07.2024).

6. Слюсаревський М.М., Григоровська Л.В. Психологічна підтримка учасників освітнього процесу в умовах війни. Вісник НАПН України. 2022. 4(1). С. 1–7. URL: <https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/article/view/259/310> (дата звернення: 06.07.2024).

Ямпонець П.В.,
*к.іст.н., завідувач кафедри загальнонаукових,
соціальних та поведінкових дисциплін
Північноукраїнський інститут імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*
Варсегова Є.А.,
*здобувач вищої освіти, групи ІНЗ-9-23-БІПС
Північноукраїнський інститут імені Героїв Крут
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

ЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Філософія, як наука, що досліджує засадничі питання етики, зокрема таке як справедливість, зосереджується на аналізі природи війни та пошуку можливих шляхів досягнення довготривалого миру. Протягом всього історичного розвитку соціуму війна часто сприймалася як невідворотна і навіть обов'язкова частина існування людства, однак саме у новітній час питання її морального обґрунтування стає більш актуальним. Сучасні науковці переважно зосереджують увагу на питаннях, що стосуються пошуку принципів справедливої війни та окресленні гуманітарної відповідальності за військову агресію.

Загалом, огляд наукової літератури переконливо свідчить про те, що етичні проблеми війни і миру у ХХІ столітті є важливою темою для дослідників, зокрема українських. Так, в дослідженнях сучасних західних філософів (Жак Рансьєр, Юрген Хабермас) наголошується на етичних аспектах війни, а також на необхідності обґрунтування активної гуманітарної інтервенції[1].

У багатьох працях українських філософів, війна досліджується як соціальний феномен, що несе в собі глибокі моральні питання та підкреслюється необхідність критичного осмислення конфліктів у сучасному світі і важливість етичних засад у формуванні мирних стратегій [2].

Останні роки відзначаються не лише активізацією військових конфліктів, а й еволюцією самого поняття війни і зокрема справедливої. Так, традиційні концепції справедливої війни, що сформувалися впродовж століть, продовжують впливати на сучасні філософські дискусії про війну і мир. В основі цих концепцій лежать принципи, розроблені ще у середньовіччі, які прагнули визначити моральні підстави для ведення війни [3].

Зокрема, поняття "справедливої війни" передбачало, що війна може бути виправдана лише у випадках, коли вона ведеться для захисту від агресії, відновлення справедливості або захисту людських прав.

Традиційні концепції справедливої війни продовжують залишатися важливими для аналізу сучасних військових конфліктів, але їх необхідно адаптувати до нових реалій. У ХХІ столітті, коли війна приймає нові форми, філософія війни і миру вимагає інтеграції цих концепцій з новими підходами, що враховують зміни в глобальному контексті, етичні виклики та реалії сучасних війн. На перший план вийшли гуманітарні цінності, які стають основою для оцінки всіх військових конфліктів і миротворчих ініціатив. Сучасні філософи підкреслюють, що війна не є лише політичним або економічним явищем, вона має глибокі моральні, етичні та соціальні виміри [4].

Тобто модерна етика пропонує більш гнучкі моделі, які враховують різноманітні аспекти людського існування, зокрема, психосоціальні та культурні чинники, що впливають на сприйняття війни і миру [5].

В цьому зв'язку, одним з ключових аспектів сучасної етики війни є концепція гуманітарної відповідальності. Це вчення підкреслює обов'язок міжнародного співтовариства запобігати геноциду та воєнним злочинам, а також втручатися, коли держави не можуть або не бажають захищати своїх громадян. Важливо підкреслити, що ця концепція викликає численні

етичні дилеми, оскільки втручання може призвести до ще більших страждань і конфліктів [6, с. 172].

Звідси, етичні підходи, які інтегрують гуманітарні цінності в аналіз війни і миру, можуть стати основою для створення більш справедливого і стійкого суспільства, де гідність кожної людини буде нарешті визнана і захищена належним чином.

Отже, дослідження сучасних етико-філософських концепцій, що стосуються війни і миру, є важливим для розуміння складності сучасних конфліктів та шляхів їх вирішення. Це відкриває нові обрії для формування практичних рекомендацій щодо запобігання конфліктам і сприяння миру в майбутньому. В умовах, коли Україна зіштовхнулась з численними викликами та відкритою, неспровокованою агресією з боку росії, важливо, щоб етика служила не лише теоретичною основою, а й практичним інструментом для вирішення гострих внутрішніх та міжнародних проблем.

Список використаних джерел

1. Rancière J. The ethical turn of aesthetics and politics. *Critical Horizons*. 2006. № 7(1). P. 1-20; Habermas J. Once again: On the relationship between morality and ethical life. *European journal of philosophy*. 2021. № 29(3). P. 543-551.

2. Данильян О. Г., Дзьобань О. П. Феномен мережевих війн: до проблеми філософського осмислення. *Вісник НЮУ імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія*. 2023. № 3(50). С. 11-27; Паскалова М. І. Філософські основи інформаційних війн. *Перспективи*. 2015. № 3(65). С. 102-108; Култаєва М. Д. Мир і війна у реаліях мультикультуралізму: освітній вимір. *Вісник ХНПУ імені Г. С. Сковороди. Філософія*. 2018. № 2(47). С. 67-74; Мулярчук Є. І. Етика миру: рівність – свобода – людяність. *Publishing House "Baltija Publishing"*. 2022. С. 761-765; Толстов І., Москвін Я. Етика в контексті миру та війни. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філософія. Філософські перипетії»*. 2023. № 69. С. 15-20;

Коростильов Г. Л. Соціально-філософський аналіз сучасної IV-ої світової гібридної війни. Вісник Національного технічного університету «ХПІ». Серія: Актуальні проблеми розвитку українського суспільства. 2024. № 1. С. 32-35; Яремчук С., Дияк В., Тушко К. Проблеми формування української культурної ідентичності в умовах війни. Науково-теоретичний альманах Грані. 2023. № 26(1). С. 105-111.

3. Панафідін І. О. Еволюція ідеї справедливої війни в контексті теорії вічного миру (соціально-філософський аналіз): дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук: 09.00.03. Дніпропетровськ, 2014. 200 с.

4. Парахонський Б. О., Яворська Г. М. Онтологія війни і миру: безпека, стратегія, смисл: монографія. Київ: НІСД, 2019. 560 с.

5. Гришук О. В. Філософія конституційних цінностей: монографія. Київ: «Компанія ВАІТЕ». 2019. 416 с.

6. Горлинський В. В. Філософія безпеки і сталого людського розвитку: ціннісний вимір: монографія. Київ: Вид. ПАРАПАН, 2011. 390 с.

Наукове видання

**ПІВНІЧНОУКРАЇНСЬКИЙ ІНСТИТУТ
ІМЕНІ ГЕРОЇВ КРУТ**

**Приватного акціонерного товариства
«Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління
персоналом»**

**Соціально-економічна та правова
політика України: виклики сьогодення**

**Збірник матеріалів
II Всеукраїнської науково-практичної
конференції
(5 листопада 2024 року)**

Технічний редактор Захарчук І.В.

Комп'ютерна верстка Захарчук І.В.

Відповідальний за випуск Положенцева К.Л.